

TÜRKİYE CUMHURİYETİ CUMHURBAŞKANLIĞI
STRATEJİ VE BÜTÇE BAŞKANLIĞI

ON İKİNCİ KALKINMA PLANI
2024 - 2028

DIŞ GÖÇ

ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU RAPORU

ANKARA 2023

T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI
STRATEĞI VE BÜTÇE BAŞKANLIĞI

ON İKİNCİ KALKINMA PLANI
(2024-2028)

DIŞ GÖÇ

ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU RAPORU

ANKARA 2023

ISBN 978-625-8356-34-2

Bu yayının tüm hakları Strateji ve Bütçe Başkanlığına aittir.
Kaynak gösterilmek suretiyle alıntı yapılabilir.

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER	ii
KISALTMALAR	iii
KOMİSYON ÜYELERİ	v
YÖNETİCİ ÖZETİ	vii
1 GİRİŞ	1
2 MEVCUT DURUM ANALİZİ	4
2.1 Küresel Düzlemde Göçler ve Diasporalar	4
2.1.1 Küresel Göç Eğilimleri	4
2.1.2 Küresel Göç Yönetişimi.....	10
2.1.3 Diaspora Politikalarında Küresel Eğilimler	13
2.1.4 Küreselleşen Diaspora Politikaları.....	18
2.2 Türkiye'nin Göç ve Diaspora Politikaları	20
2.2.1 Türkiye Göç Tecrübesi, Politikaları ve Uygulamaları	20
2.2.2 Türkiye'nin Diaspora Politikaları ve Uygulamaları	33
2.2.3 On Birinci Kalkınma Planı Döneminde Göç ve Diaspora Gündemi Değerlendirilmesi	36
3 ON İKİNCİ PLAN DÖNEMİ GÖÇ VE DİASPORA VİZYON VE HEDEFLERİ	54
3.1 Türkiye Göç Vizyonu ve Politikaları	54
3.1.1 Göç Politikasının Amacı	55
3.1.2 Göç Alanında Hedefler	55
3.1.3 Göç Alanında Politika ve Tedbir Önerileri.....	56
3.2 Türkiye Diaspora Vizyonu ve Politikaları	61
3.2.1 Diaspora Politikasının Amacı	62
3.2.2 Türkiye'nin Diaspora Hedefleri	62
3.2.3 Türk Diaspora Politika ve Uygulama Tedbir Önerileri	62
3.3 Plan Amaç, Hedef ve Politikalarının Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleriyle İlişkisi	67
3.4 Plan Hedeflerini Gerçekleştirmek İçin Yapılması Önerilen Araştırmalar	76
4 SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	77
KAYNAKÇA	79

ŞEKİLLER

Şekil 1. Uluslararası Göçmen Sayısı (Kaynak: Göçler Çağı, 2022).....	5
--	---

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
ASEAN	: Güneydoğu Asya Uluslar Birliği
BKA	: Federal Kriminal Polis Dairesi
BM	: Birleşmiş Milletler
BMMYK	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
BND	: Göç ve Mülteciler Dairesi ve İstihbarat Servisi
CARICOM	: Karayip Ortak Pazarı
GASIM	: Yasadışı Göç Analizi ve Politikası Ortak Merkezi
GİB	: Göç İdaresi Başkanlığı
Diyanet	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DPDP	: Doğrudan Proje Destek Programı
EBA	: Eğitim Bilişim Ağı
GGM	: Geri Gönderme Merkezi
HAMAS	: İslami Direniş Hareketi
ICPD	: Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı
IDMC	: Ülke İçinde Yerinden Edilme İzleme Merkezi
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
IOM	: Uluslararası Göç Örgütü
İŞKUR	: Türkiye İş Kurumu
KOBİ	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletme
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
MERCOSUR	: Güney Ortak Pazarı
NAFTA	: Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TEKNOFEST	: Havacılık, Uzay ve Teknoloji Festivali

UNASUR	: Güney Amerika Uluslar Birliği
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNFPA	: Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu
UNHCHR	: Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği
UNHCR	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
USD	: Amerikan Doları
YTB	: Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı
YUKK	: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu
WB	: Dünya Bankası

KOMİSYON ÜYELERİ

RAPORTÖR Mehmet KÖSE	Göç Araştırmaları Vakfı
KOORDİNATÖR Seyithan YILDIRAK	Strateji ve Bütçe Başkanlığı
TOPLANTI BAŞKANI Aydoğan ASAR	Göç Araştırmaları Vakfı
ÜYELER	

Ahmet BAŞER	Emniyet Genel Müdürlüğü
Ahmet Sinan TÜRKYILMAZ	Hacettepe Üniversitesi
Akif ÖZER	Strateji ve Bütçe Başkanlığı
Ali Murat BERKER	Hacettepe Üniversitesi
Ali Zafer SAĞIROĞLU	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Alper ULUCA	Türkiye Kızılay Derneği
Anıl GÜNDÜÇ	Göç İdaresi Başkanlığı
Atakan DURMAZ	Samsun Üniversitesi
Banu Alev ÖRSEL KARACA	BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR)
Berkan PAZARCI	Uluslararası Göç Politikaları Geliştirme Merkezi (ICMPD)
Bilge ÖZBAY	Strateji ve Bütçe Başkanlığı
Bilgi Can KÖKSAL	Avrupa Birliği Başkanlığı
Billur Pınar ESKİOĞLU	Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)
Börtehan YÜKSEL	Türkiye Kızılay Derneği
Burcu Miraç DİRAOR AYDIN	Strateji ve Bütçe Başkanlığı
Caner YILDIZ	Avrupa Birliği Başkanlığı
Cebrail KARADABAN	Jandarma Genel Komutanlığı
Ebuzer ÇELİKER	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
Elif AYDIN	Göç Araştırmaları Vakfı
Eren Furkan AKTURA	Strateji ve Bütçe Başkanlığı
Esra Eymen CANSU	İletişim Başkanlığı
Fahri Türker OBA	Dışişleri Bakanlığı
Fatih ÇAL	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
Ferhat DEĞER	Maltepe Üniversitesi
Filiz BİLGE	Hacettepe Üniversitesi
Fulya MEMİŞOĞLU	Yıldız Teknik Üniversitesi
Hafize Ece YILMAZTÜRK	Türkiye Kızılay Derneği
Hakime ATNIŞ YÜCE	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
Handan YILDIZ	Avrupa Birliği Başkanlığı

Hilal BÜKE
İbrahim İRDEM
İbrahim Emre İLYAS
İsmet ÇÖRDÜK
Kadir BOZBIYIK
Leyla YILMAZ
Medine Derya CANPOLAT
Mehmet Kemal GENCER
Melik ÖZSÖZ
Mert Can SELVER
Meryem DİNÇ
Meryem ERTAN
Muhammet CEREN
Muradiye LAP
Mustafa Cem DAMLI
Mümin DİKMEN
Nazlı MORAL UYDU
Nejat KOCABAY
Nejla Tuğçem ŞAHİN BAYIK
Neriman CAN ERGAN
Özkan ÇETİN
Pınar YAPANOĞLU
Rıza Fikret YIKMAZ
Sade ÖZTÜRK
Saim ÖZÇÜRÜMEZ
Sedef TURPER ALIŞIK
Sümeyye GEDİKOĞLU
Şener KAYA
Şerife Dilek YILMAZ
Şuay Nilhan AÇIKALIN
Yusuf ADIGÜZEL

Milli Eğitim Bakanlığı
Polis Akademisi
Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO)
Milli Eğitim Bakanlığı
Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
Göç Araştırmaları Vakfı
Milli Eğitim Bakanlığı
Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı
Strateji ve Bütçe Başkanlığı
Strateji ve Bütçe Başkanlığı
Avrupa Birliği Başkanlığı
Sağlık Bakanlığı
Strateji ve Bütçe Başkanlığı
Milli Eğitim Bakanlığı
Jandarma Genel Komutanlığı
BM Nüfus Fonu (UNFPA)
Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)
Milli Eğitim Bakanlığı
Türkiye İstatistik Kurumu
Göç İdaresi Başkanlığı
Uluslararası Göç Politikaları Geliştirme Merkezi (ICMPD)
Strateji ve Bütçe Başkanlığı
İletişim Başkanlığı
İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi
Koç Üniversitesi
Türkiye Belediyeler Birliği
Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi
Türkiye İstatistik Kurumu
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Sakarya Üniversitesi

YÖNETİCİ ÖZETİ

Sınır ötesi insan hareketlilikleri çok yönlü olarak artmaya devam etmektedir. Bu hareketlilikler ülkelerin insan gücü ihtiyacını karşılamak için geliştirdikleri politikalar ve bireylerin yeni fırsat arayışları çerçevesinde düzenli olarak gerçekleştiği gibi doğal afetler ve insan kaynaklı krizler dolayısıyla istem dışı da gerçekleşebilmektedir. Günümüzde ise neredeyse bütün ülkeler göç politikası uygulamaktadır. 2017 yılında yayımlanan Uluslararası Göç Politikaları Raporu'na göre (Migration Report 2017) Birleşmiş Milletler (BM) üyesi ülkelerin yüzde 73'ü göçmen çekme politikaları benimsemekte ve yüzde 13'ü ise göçmen stokunu düşürme politikaları uygulamaktadır. Aynı zamanda ülkelerin yarıdan fazlası da göçmenlerin toplumsal kaynaşmasına yönelik politikalar uygulamaktadırlar. Bununla beraber yasadışı göç süreçlerini engelleme çabası hemen her devletin politikaları arasında yer almaktadır. Güncel gelişmeler ve mevcut ekonomik durum, göç alan birçok ülkenin, özellikle OECD ülkelerinin nitelikli iş gücünü çekmeye ve uluslararası öğrencileri ülkesinde tutmaya yönelik politikalarının artmasına sebep olmuştur. Birçok ülke girişimcilerin şirket kurmaları, bir şirkete ortak olmaları ve yatırım yapmaları konusunda göçmenlere kolaylık göstermekte, önemli teşvikler sunmaktadır.

İçinde yaşadığımız göçler çağı, insan hareketliliğinin küresel düzlemde ortaklaşa yönetişimini gerektirmektedir. Göç yönetişimi esas olarak göçün düzenli olarak gerçekleşmesini sağlamayı amaçlamaktadır. Düzensiz göçleri ise kaynaktan başlayarak yönetmek esastır. Küresel göç yönetişimi kapsamında değerlendirilebilecek ikili, bölgesel ve küresel girişimlerle mekanizmalar gerçekleştirilmektedir ancak hem düzenli göçün hem de düzensiz göçün insan odaklı yönetiminde daha fazla çaba gerektiği aşikâr bir durumdur.

Göç politikaları ülkelerin kalkınma stratejilerinin bir parçası olarak ele alınmaktadır. Göç ve kalkınmanın birbirine etkisi göz önünde bulundurulduğunda Türkiye'nin göç ve diaspora politikalarını, kalkınma hedefleri çerçevesinde belirlemesi önem taşımaktadır. Türkiye'nin demografik gelişimi, ekonomik, teknolojik, siyasi ve sosyal gelişme hedefleri proaktif göç yönetimini gerekli kılmaktadır. Türkiye, diasporasının sağladığı girdilerle 1960'lı yıllardan başlayarak önemli kalkınma hedeflerini gerçekleştirmiştir. Türk diasporası, gelişen ve çeşitlenen demografisi, birikimi, tecrübesi ile ulusal hedeflerin temel bileşeni olarak var olmaya devam edecektir. Bu anlamda On İkinci Kalkınma Planı'nda göç ve diaspora politikalarının küresel rekabette yer alabileceği, ulusal hedefleri yakalayarak küresel yayılımı ve etkinliği inşa edebilecek şekilde belirlenmesi öngörülmüştür.

Göç yönetimi insan odaklı, hak temelli, kapsayıcı, veriye dayalı, sürdürülebilir, toplumsal barışı sağlamayı, göçü düzenli hale getirmeyi merkeze alan ve kimseyi geride bırakmama bakış açısıyla yürütülmelidir. Türkiye, dinamik ve gelişmelere hızlı adapte olabilen göç yönetimine ihtiyaç duymaktadır. Ekonomik, teknolojik, sosyal ve siyasi gelişmelerin ve ihtiyaçların gerektirdiği göç yönetişiminin veriye ve bilgiye dayalı olarak sağlanması düzenli göçü temin ederken göçün düzensiz hale gelmesini de engelleyecektir.

Küresel boyutta her vasıftan yabancı işgücü, yatırım ve uluslararası öğrenci için oluşan rekabet ortamında beyin göçünü önlemek, tersine çevirmek ve var olan göçmen nüfus potansiyelini en iyi şekilde değerlendirmek hedeflenmelidir. Kalkınma planlarıyla eşgüdümlü, bölgesel ve yerel unsurları dikkate alarak, yereli güçlendirecek stratejiler geliştirmek, uluslararası ve kurumlar arası düzeyde iş birliği, koordinasyon, veri ve sorumluluk paylaşımını sağlamak göçün planlı ve etkili yönetilmesinde önemli hususlar arasındadır.

Ayrıca hizmet ve personel kalite standartlarının belirlenmesi, eğitimlerle ve düzenli izleme-değerlendirme çalışmalarıyla göç odağında kapasite güçlendirme çalışmaları yapılması, mevzuatın kurumlara uyumlaştırılması göç yönetiminde gerekli ve stratejik hamleler arasındadır. Göçmenlerin toplumsal kaynaşmasına yönelik politikalar göçmen katılımını sağlayacak şekilde çift taraflı yapılandırılmalı ve uygulanmalıdır. Göçmenlerin demografik çeşitliliği, kültürel farklılıkları ve sosyoekonomik düzeyleri göz önünde bulundurulmalıdır.

Düzensiz göç hem göçü düzenli hale getirmek suretiyle hem de kaynaktan başlayarak yönetilebilir. Türkiye; dış politika, güvenlik, kalkınma iş birliği ve insani yardım politikalarının planlanmasında ve koordinasyonunda kendisine yönelen düzensiz göçe kaynaklık eden şehir, ülke ve bölge toplumlarını önemli paydaş olarak sürece katmalıdır. Düzensiz göçleri tetikleyen insani şartların olumsuzluğu uluslararası toplumun ortak sorumluluğu olarak değerlendirilerek düzensiz göç yönetiminde uluslararası katılımın sağlanması hedeflenmelidir.

Diasporaların giderek artan nüfusları, kurmuş oldukları küresel ağları, finansal kapasiteleri, siyasal ve kültürel etki alanları ile birer özne haline geldiği ve devletlerin sınır ötesindeki nüfuslarına yönelik diaspora politikalarının küresel bir pratik haline geldiği görülmektedir. Diaspora politikalarının daha etkin ve verimli uygulanabilmesi için devletler geniş düzlemde kurumsallaşmayı sağlama çabalarına girmişlerdir. Devletler özelinde başlayan politika oluşturma süreci, bölgesel ve küresel düzlemde de ele alınmaya başlanmıştır.

Türkiye'nin diaspora politikaları ve uygulamalarının ilk nüveleri Osmanlı Devleti zamanında görülmekle beraber 1960'lı yıllarda kitleselleşen dış göç hareketiyle birlikte günümüzdeki yapısına kavuşmuştur. Süreç içerisinde geçicilikten kalıcılığa doğru evrilen dış göç hareketinde kamu politikalarında da benzer şekilde gurbetçi, göçmen, yurt dışı vatandaş ve diaspora esaslı yaklaşım şekillenmiştir. Diaspora politikasında merkezi politika ve programları uygulayacak yapı oluşturulmuş, sosyo-kültürel ihtiyaçların karşılanmasına yönelik programlar yaygınlaştırılmış, siyasal bağın inşası için oy verme hakkı getirilmiştir ancak diasporanın sosyolojik olarak çeşitlenmesi ve ikili ilişkilerde ve küresel boyuttaki rolünün kompleks hale gelmesi bu alanda politikaların veri ve bilgiye dayalı olarak sürekli güncellenmesini gerektirmektedir.

On İkinci Kalkınma Planı'nda kültürel kimliğini muhafaza eden, anavatan bağını sürdüren, yaşadığı ülkede bireysel ve kolektif haklarını koruyarak sosyoekonomik hayata dahil olan ve mesken ülkesi ve köken ülkesi arasındaki ekonomik, kültürel, sosyal, bilimsel ve siyasi ilişkilere katkı sağlayan diaspora inşa etmek ve geleceğini güvence altına almak amacıyla kuşatıcı, kapsayıcı ve sürdürülebilir diaspora politikaları geliştirilmesi öngörülmüştür.

Dış Göç Özel İhtisas Komisyonu (ÖİK), Türkiye'ye giren ve Türkiye'den ayrılan kişilerin göçünü çok boyutlu ele alarak yeni politika önerileri geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda raporun çerçevesi göç ve diaspora politikalarına ve yönetimine odaklanacaktır. Göç politikasına yönelik öneriler, "Türkiye için nasıl bir göç politikası?" sorusunu merkeze alırken aynı zamanda düzenli-düzensiz göçün her şeklini etkin şekilde yönetebilmek için ilave ne gibi tedbirlerin alınması gerektiği konusunda rasyonel temele oturan, ülke gerçeklerini gözeten ve uluslararası konjonktürü dikkate alan yapıda olmalıdır. Daha geniş perspektiften bakıldığında göç politikası ve yönetimi, dışarıdan başlayıp göçmenlerin ülkeye girişinden sonra devam eden; sosyal, ekonomik, hukuki ve güvenlik politikalarını da içeren çok katmanlı süreçlerdir.

Diğer taraftan diaspora politikalarının da nesilleri aşan bir bakış açısına sahip olması gerekmektedir. Diaspora politikaları, başta Türk toplumunun meskûn olduğu ülkeler olmak üzere, küresel boyutta uluslararası sistemin üyesi devletlerin çoğu tarafından uygulanmaktadır. Türkiye hem bu örnekleri hem Türk diasporasını özne kabul edip merkeze alarak, anavatan Türkiye ve ev sahibi ülkeyle ilişkileri de içerecek çok yönlü politikaları hayata geçirmek durumundadır.

ÖİK, bu bağlamda mevcut politika ve uygulamaları göz önünde bulundurarak gelecek perspektifi üzerinden doğrudan veriye ve bilgiye dayalı politika önerileri geliştirmenin gayreti içindedir.

1 GİRİŞ

Beşerî dinamizm, bilgiye erişim, iletişim ve ulaşımda yaşanan baş döndürücü gelişmelerle toplumların gelişiminde artan bir rol oynamaktadır. Göçler, beşerî dinamizmi hareketlendiren unsurlardır. Beşerî hareketlilik ve dinamizm fikirlerin, bilginin, tecrübelerin aktarımında ve paylaşımında başat taşıyıcı aktördür. Göçler, bilimin teknolojinin kültürlerin aktarımı, refahın artması ve yaygınlaşmasını sağlamaktadır. Diğer taraftan bilgi, mal, hizmet, fikir vb. küresel hareketlilikleri toplumları birbirine bağlı ve bağımlı hale getirmektedir (Goldin, Cameron ve Balarajan, 2022).

Modern dönemde de benzer şekilde göç hareketleri, devletleri ve toplumları, ikili ve bölgesel ilişkileri, ekonomik yeniden yapılanmayı, güvenliği, ulusal kimliği ve egemenliği etkileyecek şekilde biçimlendirmektedir. Küreselleşme içinde kilit bir dinamik olması nedeniyle göçün, geniş çaplı ekonomik ve toplumsal değişimlerin içkin bir parçası olarak uluslararası siyasi düzenin gelecekteki dönüşümlerinde de önemli rolü olacaktır (Castles ve diğerleri, 2022).

Göç, yani insan hareketliliği, beşeriyetin önemli karakteristiklerinden birisi olarak kabul edilebilir. Diğer taraftan göç, devletlerin beşerî ve ekonomik kalkınmalarında göz ardı edemeyecekleri bir politika olarak yer almaktadır. Ülkeler ihtiyaçları ve öngörülerine göre planladıkları nitelikte göçmen çekmeye çalışmaktadır. Aynı zamanda da plan dışı göçleri engelleme çabası içindedirler. Göçün yönetimi ve kontrolü modern devletlerin önemli kamu politikalarından birisi haline gelmiştir: göçten elde edilmesi hedeflenen faydaya ulaşma ve olumsuz sonuçlarını kontrol etme. Dolayısıyla göçten faydayı en yüksek düzeye çıkarma ve göçün maliyetini en düşük düzeye indirme, göç yönetiminin başarısıyla alakalı bir durumdur (Goldin, Cameron ve Balarajan, 2022). Bu durum göç yönetimini kapsamlı, bütüncül ve karmaşık bir alana taşımaktadır.

Göçün arz ve talebinde birçok faktör belirleyicidir. Bu bağlamda demografik yaş dağılımı hem arz hem talepte belirleyicidir. Demografik yaş dağılımında genç ve aktif nüfusun ağırlıklı olması arzı zorlarken tam tersi azalan ve yaşlanan demografisi olan ülkeler de talebi canlandırmaktadırlar. Ülkeler, yeniden inşa ve kalkınma dönemlerinde radikal göç politikaları uygulamayı tercih etmekte, gelişme hedeflerini sürdürülebilir kılmak içinse uzun dönemli ve kalıcı göç politikaları uygulamaktadırlar.

Eski dönemlerde göç eden insan toplulukları ayrıldıkları toplumla, coğrafya ve kültürle ilişkilerini ve bağlarını kaybetmekteydi. Modern dönemde ise göçmen toplulukları köken milletle ve kültürle bağlarını devam ettirebilme imkânına sahiptirler (Goldin, Cameron ve Balarajan, 2022). Bu durum

kapsamlı göç politikasına sahip ülkelerin önemli bir kısmının göçün iki boyutuna da odaklanmasına ve iki boyut için de politika geliştirmesine yansımaktadır (IOM, 2019). Dışa göçü ifade eden “emigration” politikaları süreç içerisinde en basit anlamıyla pratik nedenlerden dolayı diaspora politikaları olarak literatürde önemli gelişim göstermiştir.

Teritoryal ulus devletlerin on dokuzuncu yüzyıl sonrasında ulus inşa süreçleri sınır ötesindeki topluluklara yönelik aidiyet politikaları geliştirmeye başlamışlardır. Ulus devletlerin ortaya çıkması, imparatorlukların dağılması, kolonilerin bağımsızlıklarını kazanması, sanayi ve teknoloji devrimleri, dünya savaşları ve sonrasında özellikle batı ülkelerinin yeniden inşa süreçleri ve soğuk savaş sonrası uluslaşmalar, küreselleşme ve uluslararası göçler diasporaların yaygınlaşmasına yol açmıştır. Bu değişim ve yaygınlaşma diasporaların mağduriyet üzerinden tanımlanmasının gittikçe zemin kaybetmesini sağlamıştır (Köse, 2020). Bu süreçte diaspora konsepti değişime uğramış aynı zamanda devletlerin diasporalara bakışı ve yaklaşımı da daha olumlu hale gelmiştir.

Diasporalar küresel düzlemde yaygınlaşmış ve devletler için uluslarının asli unsuru ve zenginliği olarak kamu politikalarının ayrılmaz parçası haline gelmiştir. Devletler, diasporaları ile bağlarını korumak ve geliştirmek için sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi programlar geliştirmekte ve uygulamaktadırlar. Diasporalar, aynı zamanda ülkelerin küreselleşen varlıkları ve ayak izleri olarak önemli erişim kanalları haline gelmiştir.

Türkiye on sekizinci yüzyıldan itibaren göçmen kabul politikaları uygulamaktadır. Osmanlı Devleti'nin son birkaç yüzyılda uyguladığı göç politikalarını nüfus gelişimi, ekonomik kalkınma, siyasi ve güvenlik hedefleri doğrultusunda şekillendirmiştir. Ülkenin geniş topraklarında nüfus yoğunluğunu sağlamak, Müslüman demografisini artırmak, tarım arazilerinin ekonomiye kazandırılması, ülkenin asker ihtiyacının karşılanması bu hedefler arasında öne çıkanlardır (Dündar, 2021). Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında nüfus ve demografik amaçlar göç politikalarında belirleyici olurken daha sonraki dönemlerde sosyokültürel politikalar, ekonomik hedefler ve insani öncelikler göç politikalarında belirleyici olmuştur.

Türkiye göç politikasıyla birlikte aynı süreçlerde diaspora politikalarının da gelişim ve uygulamasını tecrübe etmiştir. Osmanlı döneminde Amerika'ya işgücü göçü, Avrupa'ya da eğitim göçü amacıyla giden vatandaşlarını kapsayan kültürel, sosyal ve ekonomik alanlarda diaspora politikaları yürütmüştür. İkinci Dünya Savaşı sonrası yoğunlaşan kitlesel göç ile Türk diaspora politikasının zemini oluşmuş ve geçici göçle yurtdışına giden vatandaşlarımızın kalıcı ve yerleşik hale gelmesiyle diaspora

politikaları kurumsallaşmıştır. Soğuk savaş sonrası dönemin oluşturduğu yeni küresel siyasal atmosferde sınır değişimleri ve jeopolitik etkenler dolayısıyla teritoryal yapının dışında gelişmiş, sosyokültürel anlamda millet bağı olan toplulukları da kapsayacak şekilde diaspora politikaları genişlemiştir.

On ikincisine yönelik hazırlık çalışmalarının yapıldığı kalkınma planlarının birinci plan döneminden itibaren dış göç konusuna yer ayırmıştır. İlk planlarda ağırlıklı olarak dışarıya verilen göçle ilgili politika ve tedbirler yer alırken son dönemlerde Türkiye'ye yönelen göçle ilgili politika ve tedbirler de yer almıştır. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı öncesinde İşgücü Piyasası Özel İhtisas Komisyonu Yurt Dışında Yaşayan Türkler Alt Komisyonu Raporu çalışılmıştır. Müstakil olarak göç ihtisas komisyonu Onuncu Kalkınma Planı'ndan sonra çalışılmaya başlanmıştır.

On İkinci Kalkınma Planı hazırlığı çerçevesinde çalışmalarını yürüten Dış Göç Özel İhtisas Komisyonu Raporu iki ana başlıkta oluşturulmuştur. Gelen ve giden göç karışıklığı engellemek için Göç ve Diaspora olarak ayrı başlıklarda ele alınmıştır.

2 MEVCUT DURUM ANALİZİ

2.1 Küresel Düzlemde Göçler ve Diasporalar

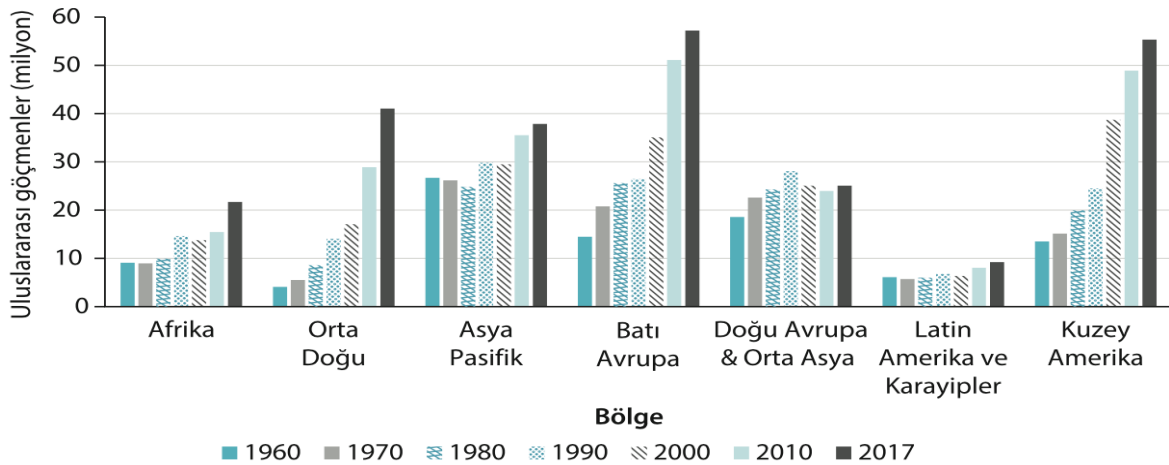
2.1.1 Küresel Göç Eğilimleri

İçinde bulunduğumuz yüzyıl Hein de Haas, Stephen Castles ve Mark J. Miller tarafından “Göçler Çağı” olarak adlandırılmaktadır. Bunun sebebi küreselleşme çağında bilginin, fikirlerin, paranın ve metaların serbest dolaşımında olmasıdır. Bu unsurların serbest dolaşımı, küresel çapta ekonomik değişimlere, siyasi olaylara, şiddetli çatışmalara ve kültürel değişimlere sebep olmaktadır. Uzmanlaşma ve eğitim seviyelerinin artması, eşitsizliklerin derinleşmesi, göçmen işgücüne duyulan talebin artması, daha iyi fırsatların ve yaşam tarzlarının aranması, göçe yön vermektedir. Değişimin bir yansıması olarak insanlar bireysel veya kitlesel olarak göç etmektedir. Devletleri ve toplumları yeniden şekillendirecek kadar güçlü değişimlerin sebebi ve sonucu olarak göç; yalnızca sınır geçişini imleyen basit bir eylem değil, çok boyutlu bir olgudur. Göç, yer değiştiren kişiyi etkilediği gibi göçmenin ailesini, menşee ve hedef toplumu da etkilemektedir. Yaşanan değişimler yeni göç örüntülerini ve eğilimlerini beraberinde getirmektedir (Castles ve diğerleri, 2022: 4-12).

Küreselleşme sürecinde insan hareketliliklerinin görünürlüğünün artması bir vakıadır ancak göç insanlık tarihinin bir parçasıdır. Göçler ile yeryüzünün bütünü beşeriyetin yaşam alanı haline gelmiştir. İnsanlar yeryüzünün her köşesinde yaşam kabiliyeti geliştirmiştir (Goldin, Cameron ve Balarajan, 2022). Bilgi, teknoloji, kültür, refah göçmenler vasıtasıyla sürekli bölgeler arasında aktarılmıştır. Yakın dönemde göçleri kısıtlama teşebbüsü Birinci Dünya Savaşı sonrası ulus devletleşme sürecinde kısa dönemli tecrübe edilmiştir ancak İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası göçler kontrollü olarak artmaya başlamıştır. Günümüzde ise neredeyse bütün ülkeler göç politikası uygulamaktadır. 2017 yılında yayımlanan Uluslararası Göç Politikaları Raporuna (Migration Report 2017) göre Birleşmiş Milletler (BM) üyesi ülkelerin yüzde 73’ü göçmen çekme politikaları benimsemekte ve yüzde 13’ü ise göçmen stokunu düşürme politikaları uygulamaktadır. Aynı zamanda ülkelerin yarıdan fazlası da göçmenlerin toplumsal kaynaşmasına yönelik politikalar uygulamaktadırlar. Bununla beraber yasadışı göç süreçlerini engelleme çabası hemen her devletin politikaları arasında yer almaktadır.

Göç veren ve alan ülkeler çeşitlenmiş, dolayısıyla göç alan ülkelerdeki göçmen çeşitliliği artmış; sosyal, ekonomik, kültürel, dinsel açıdan farklılıklar çoğalmıştır. Seyahat masraflarının azalması ve altyapı iyileştirmeleriyle göçle ilgili olmayan insan hareketliliği ve uzun mesafeli göçler artmaya başladığı

için kıtalar arası göçte güçlü bir artış yaşanmıştır. Bununla beraber göçmen sayısının gün geçtikçe arttığı yönündeki algılarımız ve popüler söylemlerin aksine uluslararası göçmenlerin dünya nüfusuna oranında belirgin bir artış yaşanmamıştır; çünkü göçmenlerin sayısı 1960'tan beri dünya nüfusunun artışıyla paralel gitmektedir (Castles, 2022: 5). Batı Avrupa, Kuzey Amerika ve Orta Doğu'nun sanayi bölgelerindeki göçmen nüfus hızla artarken Afrika, Doğu Avrupa, Orta Asya ve Latin Amerika'da çok daha yavaş artmaktadır. 2020'de Hindistan, Çin, Meksika, Filipinler ve Mısır (azalan sırayla) havale/para transferi alan ilk beş ülke olarak kaydedilmiştir. 2020 yılında uluslararası göçmen nüfusun toplam nüfusa oranla en yoğun olduğu bölgeler sırasıyla Okyanusya (%22), Kuzey Amerika (%16) ve Avrupa (%12) olmuştur. Uluslararası göçmenlerin payı Asya ve Afrika'da (sırasıyla %1,8 ve %1,9) Latin Amerika ve Karayiplere (%2,3) oranla daha küçüktür (IOM, 2022) (bk. Şekil 1). Bu tablo uluslararası göçün, giderek daha fazla ülke ve bölgeyi etkileyerek tüm dünyayı ekonomik, kültürel ve siyasi anlamda dönüştürdüğünü ortaya koyması bakımından dikkat çekicidir.

Şekil 1. Uluslararası Göçmen Sayısı (Kaynak: Göçler Çağı, 2022).

Yabancı toprakların sömürgeleştirilmesi amacıyla Avrupa'dan dışarı doğru gerçekleşen göçler İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra hızlı ekonomik büyüme ve demografik değişikliklerin etkisiyle tersine dönmüştür. Avrupa daha çok hedef ülke haline gelmiştir. Klasik göç alan ülkelerdeki göçmenler arasında Avrupalı nüfusun oranı düşmeye başlamış, bunun yerini çeşitli ülkelere göçmenler almıştır. Latin Amerikalıların ve Asyalıların uzun mesafeli bölgeler arası göçteki payları artmıştır.

Körfez bölgesi 1973 Petrol Krizi'nden bu yana Asyalı ve Afrikalı göçmen işçiler için hedef haline gelmiştir. Öyle ki Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'dan sonra üçüncü en önemli göç durağı bu bölgedir. Asya'da da benzer bir durum yaşanmakta; Tayland, Malezya, Singapur gibi sanayileşen ülkeler yakın bölgelerden göç almaktadır. Yeni göç hedefleri arasında Türkiye de sayılabilir. Türkiye göç geçişi yaşayan bir ülkedir. Daha çok göç veren konumdayken göç alan ülke konumuna gelmiştir.

Küresel Kuzey'deki görece gelişmiş ülkelerin nüfusları giderek yaşlanmakta ve doğurganlık oranları düşmektedir. Bu durum yüksek ve düşük vasıflı göçmen ihtiyacını doğurmuştur. Hükümetler vasıflı işçilerin, yatırımcıların ve uluslararası öğrencilerin göçünü kolaylaştırma eğilimindedir. Ülkeler düzenli göçü teşvik eden politikalar geliştirdikçe de diğer yandan göç siyasallaşmakta ve güvenlik meselesi haline getirilmeye çalışılmaktadır. Uluslararası göç, ülkelerin iç siyasetini, ulusal güvenlik politikalarını, bölgesel ve devletlerarası ilişkileri giderek daha fazla etkilemektedir. Göçmenlerin buldukları ülkede hak ve aidiyet arayışları tartışmalara ve gerginliklere yol açmaktadır. Yükselen sağ ve popülist söylemler, medyanın da yardımıyla, göçü ulusal güvenliğe ve kültürel yapıya tehdit olarak göstermektedir. Politika yapımcılar sınır kontrolleri ve sınır yönetimine yönelik yaklaşımlarını sıkılaştırmaktadır. Bu politikalar kapsamında insanların ve ticari malların izinsiz geçişini engellemeye yönelik teknolojiler kullanılmakta ve geliştirilmektedir.

Küresel göç hareketlerine ilişkin sağlıklı her türden değerlendirme için hiç şüphesiz kanıta dayalı verilere sahip olmanın önemi izahtan varestedir. BM Uluslararası Göç Örgütü (IOM)'nün 2022 raporuna göre dünyada tahmin edilen uluslararası göçmen sayısı yaklaşık 281 milyondur. Bu sayı, dünya nüfusunun 3,6'sına karşılık gelmektedir. 2021 yılı sonu itibarıyla zulüm, çatışma, şiddet, insan hakkı ihlalleri veya kamu düzenini bozan olaylar sonucunda, dünya genelinde 89,3 milyon insan zorla yerinden edilmiştir (UNHCR, 2021). Bunun 59,1 milyonu ülke içinde yerinden edilmiş kişilerden oluşmaktadır. Yerinden edilmenin en büyük sebebi çatışma-şiddet ve çevresel afetlerdir. Filipinler, Çin, Hindistan ve Pakistan son yıllarda yaşanan aşırı sıcaklar, kuraklık, sel, fırtına gibi doğal afetlerden etkilenen ülkelerdir. Ülke içinde yerinden edilen kişilerin 5,9 milyonu afetler nedeniyle; 53,2 milyonu çatışma-şiddet nedeniyle yerinden edilmiştir (2021 Global Report on Internal Displacement, 2022). Çocuklar dünya nüfusunun yüzde 30'unu oluşturmalarına rağmen zorla yerinden edilmiş kişilerin yüzde 41'ini oluşturmaktadır. Bugün dünya genelinde 4,6 milyon sığınmacı, 27,1 milyon mülteci bulunmaktadır. 4 milyonu uluslararası koruma amacıyla gelenler olmak üzere Türkiye'de 5,4 milyondan fazla yabancı uyruklu kişi bulunmakta (UNHCR, 2021), bunların 3,5 milyonunu geçici koruma statüsü altındaki Suriyeliler oluşturmaktadır

(T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2022). Bu veriler ışığında Türkiye, zorla yerinden edilen kişilerin en fazla sığındığı ülkelerin başında yer almaktadır.

Uluslararası göçler hükümet politikalarından önemli ölçüde etkilenmektedir. Örneğin yakın zamanda yaşadığımız COVID-19 küresel salgını, ülkelerin ev içi sınırlardan ülke sınırlarına kadar varan politikalarına doğrudan etki etmiştir. Dünyadaki insan hareketliliği COVID-19 küresel salgınına kadar yükselen bir ivmeyle seyrederken küresel salgında alınan önlemler nedeniyle önemli ölçüde azalma eğilimine girmiştir. COVID-19'un uluslararası göçmen sayılarının büyümesini yaklaşık iki milyon azaltmış olabileceği tahmin edilmektedir. 2020 yılında yaklaşık üç milyon kişi mahsur kalmıştır. Bu yolcuların çoğu, ülkedeki yasal statüleri konusunda yardım da dâhil olmak üzere konsolosluk hizmetleri alamamış, bazıları yiyecek ve barınak sağlamak için yeterli paraya sahip olamamıştır. IOM verilerine göre 2014 yılından beri kayıp olan göçmenlerin sayısı Ocak 2023 itibarıyla 51.897'ye ulaşmıştır. Kalabalık sığınaklarda yaşayan ve aşılama programlarına erişemeyenler için sağlık riskleri artmıştır. Bu da göçmenlerin diğer insanlar için tehlikeli olarak nitelenmesine sebep olarak korkuyu, yabancı düşmanlığını ve damgalanmayı artırmıştır (IOM, 2022).

Uzun süreli kapatmaların ardından birçok ülke iş gücüne ihtiyaç duymuş, küresel salgın süreci yeni göç politikalarının şekillenmesinde etkili olmuştur. Örneğin COVID-19 sürecinde sınır politikalarının en katı seyrettiği Avustralya'da iki yılın ardından işgücü ihtiyacı yaşanmış; İşçi Partisi lideri ve yeni hükümet başkanı Albanese, 160 bin olan göçmen kotasını 190 bine çıkararak kısa süreli değil kalıcı göçü hedeflediklerini ilan etmiştir. Avustralya İçişleri Bakanı, nitelikli göçmenlerin ülkede kalıcı olabilmesi için adım atılmasını ulusal çıkarların gereği olarak görmüş; Amerika'yı buna örnek göstermiştir (Clare O'Neil, 2020). 2018 yılında Rusya Devlet Başkanı tarafından yasadışı, düşük vasıflı ve düzensiz göçü önlemek ve yeni bir güçlü ve dengeli göç politikasının uygulanması için 2019-2025 Devlet Göç Politikası imzalanmıştır (Talukdar, 2019). İmzalanan bu göç politikasında kökeni Rus olanların yanı sıra diğer ülke vatandaşları göçmenlerin düzenli olarak Rusya'ya taşınmaları ve nüfusun az olduğu bölgelerde yerleşmeleri için çalışma, daimî ikamet, vatandaşlık gibi konularda her türlü kolaylıklar sağlanmaktadır (Talukdar, 2019). İsveç'in bölgesel kalkınma planları arasında göçe yönelik planlar da bulunmaktadır. Örneğin Asya ve Pasifik Bölgesi için 2022-2026 kalkınma planları içinde: "Mültecilerin, ülke içinde yerinden edilmiş kişilerin ve göçmenlerin haklarını koruyacak ve kalkınmaya katkıda bulunacak şekilde göçle başa çıkma kapasitesinin geliştirilmesi" vardır. Tüm alanlarda gençlere ve diğer yaş gruplarındaki önemli aktörlere özel olarak odaklanılacaktır. Kadınlar ve kız çocukları özellikle önemli gruplar arasındadır. Yapılacak faaliyetler göçün kalkınma üzerindeki olumlu etkilerini artırmayı hedefleyecek,

kalkınmayı teşvik eden küresel göç ve mülteci çerçeveleriyle uyumlu bölgesel girişimleri güçlendirerek hem mülteciler hem de ev sahibi toplumlar için sürdürülebilir çözümlere katkıda bulunacaktır (Government Offices of Sweden, 2023).

Küresel salgın dönemindeki kapatmaların kademeli olarak kalkmasıyla birlikte göç hareketleri 2021 yılında yeniden ivme kazanmıştır. OECD ülkelerine yönelik kalıcı göç 2021’de yüzde 22, işçi göçü yüzde 45, aile göçü yüzde 40 oranında artmıştır. OECD ülkelerine gelen her 10 daimî göçmenden biri ailevi nedenlerle göç edenlerdir. Yeni sığınma başvurularının sayısı yüzde 28 artarak bir milyonun üzerine çıkmıştır. Sığınma başvurusunda bulunanların başlıca menşe ülkeleri Nikaragua, Afganistan ve Suriye olmuştur (OECD, 2022). 2019 yılında göçmen işçilerin yüzde 67’si yüksek gelirli ülkelerde ikamet ederken, 2013’ten 2019’a kadar yüksek gelirli ülkeler göçmen işçilerde yüzde 7,3’lük bir düşüş (yüzde 74,7’den yüzde 67,4’e) yaşarken, orta gelirli ülkelerde yüzde 7,8’lik bir artış (yüzde 11,7’den yüzde 19,5’e) yaşanmıştır (IOM, 2022).

Günümüzde yabancı/göçmen algısının ülkelerin konjonktürüne göre farklılıklar gösterdiği anlaşılmaktadır. Yabancılardan söz edildiğinde bazı ülkeler ekonomik göçmenleri öne çıkarmakta; bazı ülkeler ise yabancı ifadesiyle zorunlu göçmenleri, mültecileri, sığınmacıları, ikincil koruma statüsündeki insanları öne çıkararak politika, mevzuat ve uygulama usullerini bu çerçevede şekillendirmektedir. Diğer yandan vatandaşların göç algılarının ülkenin göç ve göç politikaları tarihiyle oldukça ilişkili olduğu söylenebilir. Güncel gelişmeler ve mevcut ekonomik durum, göç alan birçok ülkenin, özellikle OECD ülkelerinin nitelikli iş gücünü çekmeye ve uluslararası öğrencileri ülkesinde tutmaya yönelik politikalarının artmasına sebep olmuştur. Birçok ülke girişimcilerin şirket kurmaları, bir şirkete ortak olmaları ve yatırım yapmaları konusunda göçmenlere kolaylık göstermekte, önemli teşvikler sunmaktadır.

Avrupa’nın güvenlikleştirme politikaları doğrultusunda AB ülkelerinden göçmen olarak vize almak veya bu ülkelere sığınma amacıyla hareket etmek giderek zorlaşırken ekonomik göçmen olarak vize almanın yolları nispeten kolaylaştırılmaya başlanmıştır. Finlandiya da bu ülkelerden biridir. Yine vatandaşlık işlemleriyle ilgili kolaylıklar dikkat çekmektedir. Örneğin Almanya’nın vatandaşlık kazanma süresini 5 yıldan 3 yıla düşürmeye yönelik planları, geçtiğimiz 2022 Aralık ayında gündemdedi. Almanya, yasadışı giriş ve ikametle aktif olarak mücadele etmektedir. Bu çaba, yasadışı istihdamla mücadele ile yakından ilgilidir çünkü yasadışı istihdam umudu, ülkeye yasadışı yollardan girme teşvikini artırmaktadır. Düzensiz göç ve göçmen kaçakçılığı ile mücadele için ulusal önlemler arasında Almanya’nın uluslararası havaalanlarında sınır kontrolleri, sınırlar boyunca demiryollarında devriyeler

bulundurmak örnek verilebilir. Federal Polis, eyalet polis güçleri ve Federal Gümrük İdaresi arasında ortak soruşturma ekipleri ve polis-gümrük iş birliği merkezleri gibi çeşitli iş birliği biçimleri bulunmaktadır. Federal Polis, Federal Kriminal Polis Dairesi (BKA) ve eyalet düzeyindeki sorumlu yetkililer tarafından etkin soruşturma ve durum analizi yapılmaktadır. Polis, BKA, Göç ve Mülteciler Dairesi ve İstihbarat Servisinin (BND) ortak çalışmasıyla “Yasadışı Göç Analizi ve Politikası Ortak Merkezi”nde (GASIM); düzensiz göç, göçmen kaçakçılığı ve bağlantılı suçların kapsamlı, bakanlıklar arası ve kurumlar arası analizi yapılmaktadır (Federal Ministry of the Interior Community, 2023).

Avustralya’da ise yeni kurulan hükümetin İçişleri Bakanı, önemli olanın kimin vatandaş olacağına karar vermek olduğunu dile getirmiş, devamında ise ulusal çıkarları geliştirmek ve kalkınmak için göçün iyi bir araç olduğunu ifade etmiştir (Clare O’Neil, 2020). Nitelikli iş gücünün daimî olarak yerleşmesini amaçlayan Avustralya Hükümeti, göçmen politikalarında dünyanın çoğu ülkesinde olduğu gibi seçkin bir tutum sergilemektedir.

Ülkeler, yetenekler için küresel rekabete devam etmekte, yüksek eğitilmiş göçmenleri, uzaktan çalışanları ve potansiyel yatırımcıları çekmek için yeni yöntemler geliştirmektedir. Aynı zamanda, düşük ve orta vasıflı meslekler de dâhil olmak üzere işgücü kıtlığı, birçok ülkenin geçici işgücü hareketliliği planlarını ve yabancı işçileri işe almak için ikili anlaşmaları genişletmesine yol açmıştır. Yine de vasıflı ve vasıfsız olarak tabir edilen işçiler ve profesyonellere yönelik politikalarda farklılıklar görülmektedir. Örneğin Almanya’da vasıfsız veya düşük vasıflı işçiler ülkede yalnızca geçici olarak kalabilirler. Onlara daimî ikamet izni verilemez. Ayrıca yabancı profesyonellerin eşlerinin ve çocuklarının müteakip göçüne yönelik ayrıcalıklar söz konusudur. İstihdam amacıyla ikamet unvanına sahip yabancı uyruklu profesyonellere, bir yıldan fazla kalmayı planlıyorsalr, yurtdışından gelen eşleri eşlik edebilir. Ancak, eşlerin yeterli dil becerilerini göstermeleri gerekmektedir. Kural olarak, üniversite diplomasına sahip eşler, yüksek nitelikli çalışanların eşleri, AB Mavi Kart sahiplerinin eşleri ve örneğin ABD, Kanada, Avustralya ve Japonya gibi belirli ülkelerin vatandaşlarının eşleri için istisnalar yapılmaktadır (Clare O’Neil, 2020).

Öte yandan Almanya’da “Üçüncü Ülkelerden Nitelikli İşgücü Göçüne İlişkin Temel Unsurlar” başlıklı yasa tasarısı 29 Mart 2023 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilmiştir. Federal Hükümet böylece Mart 2020’den bu yana yürürlükte olan Vasıflı İşgücü Göçü Kanunu’nu daha da geliştirmeyi amaçlamaktadır. Hedef, Alman işgücü piyasasına üçüncü ülkelerden daha kolay ve hızlı bir

şekilde kalifiye eleman kazandırmaktır. Söz konusu teklif, vasıflı işgücü unsuru, deneyim unsuru ve (fırsat kartı ve puan sistemi uygulamasını da içeren) potansiyel unsuru olmak üzere üç kategoriyi içermektedir.

Çoğu OECD ülkesinde COVID-19 ile başlayan seyahat kısıtlamaları kademeli olarak kaldırılmıştır. Pek çok OECD ülkesinde, geçici işçilerle ilgili “elde tutma stratejileri”, kalıcılığı kolaylaştırma (yenileme veya statü) ve yeni daimî ikamet planlarını içeren prosedürler uygulanmaya başlamıştır (OECD, 2022).

Birçok ülke sınırlarını güçlendirmeye yönelik gayret göstermektedir. İşgücü ihtiyacına bağlı kolaylaştırıcı düzenlemeler, sığınmacıların durumları gibi hususların yanında devletler düzensiz göçle daha kalıcı şekilde mücadeleye ilişkin çabalarını sürdürmektedirler.

Göçe yönelik yaklaşımlar içinde uluslararası öğrencilerin durumuna ayrıca değinmek yararlı olacaktır. Kayıtlara göre uluslararası öğrenciler OECD ülkelerinin çoğunda büyük bir ekonomik katkı sağlamaktadır. 2020’de bu ülkelerdeki uluslararası öğrenci sayısı 4,4 milyona ulaşmıştır. Bu sayı tüm yükseköğretim öğrencilerinin ortalama yüzde 10’udur. OECD ülkeleri genelinde, 2020 akademik yılında lisans programlarına kayıtlı öğrencilerin yüzde 5’ini, yüksek lisans programlarının yüzde 14’ünü ve doktora öğrencilerinin yüzde 24’ünü uluslararası öğrenciler oluşturmuştur. Bir bütün olarak OECD’de, uluslararası öğrencilerden gelen doğrudan gelir 2010’da 50 milyar Avronun üzerindeyken 2019’da 110 milyar Avronun üzerine çıkmıştır (OECD, 2022). Keza, neredeyse tüm OECD ülkeleri, eğitimlerini tamamlayan uluslararası öğrencilerden yararlanma amaçlı kapsamlı politikalar uygulamaya başlamışlardır.

2.1.2 Küresel Göç Yönetişimi

Küreselleşmenin beraberinde getirdiği değişimlerle birlikte göçün de küreselleşmesi, kıtalar aşan insan hareketliliklerinin artması uluslararası göç yönetişimi ihtiyacını doğurmuştur. Göç yönetişimi, göçü düzenlemeye ve göçmenleri korumaya yönelik kurum, yasal çerçeve, mekanizma ve uygulamalardan oluşan sistemdir (IOM, Göç Terimleri Sözlüğü, n.d.) Yönetişim hesap verilebilirliğin, açıklığın, esnekliğin, demokratikliğin, çoğulculuğun ve yerel unsurların bir aradalığını sağlamayı amaçlamaktadır. IOM Göç Yönetişimi Çerçevesi’ne göre prensipler: uluslararası standartlara bağlılık ve göçmen haklarının yerine getirilmesi, veriye dayalı ve kamusal bütünlük yaklaşımıyla politika geliştirmek; hedefler ise: göçmenlerin ve toplumun sosyoekonomik refahını ilerletmek, krizlerin insan hareketliliğine olan etkisinin

boyutlarını tespit etmek ve göçün güvenli, düzenli ve insan onuruna yakışır bir şekilde gerçekleşmesini sağlamaktır (MiGof, 2020).

Küreselleşme çağında politika ağları dünya düzeninin yapı taşları olarak tanımlanmıştır (K. Newland, 2010). Bu nedenle göç yönetiminde de devletler ve bölgeler arası iş birliklerinin yanı sıra resmî ve gayri resmî bütün aktörlerin, uluslararası kuruluşların katılımı ve etkileşimi elzemdir. Uluslararası göç yönetimi ülkeler arasında gerçekleşen göçü, yerleşimi ve geri dönüşleri yönetmek için ulusal, yerel ve uluslararası kurumların benimsediği yasaları, yönetmelikleri ve ortaklıkları içermektedir. Bu süreçte yönetim, resmî kurumların yanında hem hedef hem de menşe ülkelerdeki çeşitli aktörlerle ve bireylerle birlikte gerçekleşir. Göç yönetiminin bir yönü ülkeye girişin, kalışın veya çıkışın yasal olmadığı durumu ifade eden ‘düzensiz göç’ ile ilgilidir. Uluslararası göçü yönetmek, insan hareketliliğine yol açan itici ve çekici faktörler ile göç örüntüleri ve eğilimleri hakkında zamanında veri toplamayı ve yüksek kaliteli bilgi üretimini gerektirir (International Migration Governance Knowledge for Policy, 2023). 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri arasında (10.7) “Planlı ve iyi yönetilen göç politikalarının uygulanması dâhil olmak üzere, insanların muntazam, güvenli, düzenli ve sorumlu bir biçimde göç etmesi ve hareketliliğinin sağlanması” (“UNDP, Küresel Amaçlar,” n.d.) bulunmaktadır. Bu nedenle göç, dış göç ve entegrasyon da dahil olmak üzere ülkelerin göç analizlerine duyulan ilgi ve ihtiyaç artmaktadır (Migration Policies and Governance, 2023). Uluslararası göçün gelişmiş çok taraflı yönetimi arayışı menşe, hedef ve geçiş ülkeleriyle göçmenlerin iyiliği için hangi işlevleri yerine getirmesi gerektiğinin dikkate alınmasıyla başlanmalıdır. Uluslararası göç yönetiminin geliştirilmesine yönelik devletlerin ihtiyaçlarına yanıt veren ve göçten etkilenen toplumlardaki gerçek sorunları ele alan, geniş çapta üzerinde anlaşmaya varılmış sınırlı sayıda işlevle başlanmalıdır: veri toplama, yayma ve analiz, trendlerin izlenmesi, politika araştırma ve geliştirme, teknik yardım ve eğitim, hizmetlerin sağlanması, bir tartışma platformu, müzakereler için destek, insan ticaretiyle mücadele girişimleri, göçle ilgili kalkınma girişimlerinin teşviki ve koordinasyon (K. Newland, 2010).

Küresel göç yönetimi resmî-kurumsal ve gayri resmî olmak üzere iki başlıkta incelenebilir (Rustamov, 2011:15-21). Resmî göç yönetiminin kilit aktörlerinden olan BM Sistemi hükümetler arası kuruluşlara sahip olması bakımından çok taraflı iş birliklerinin gerçekleşmesine aracılık etmektedir. Buna rağmen devletler kendi göç politikalarını belirleyebilmektedir. Küresel forumlar ve sözleşmelerle ortak göç yönetimine dair mutabakat sağlanmaya çalışılmaktadır. Ulus üstü otoritenin kuralları ve denetleme mekanizmaları hükümetlerin eylemlerini kısıtlamakta, karşılığı devre dışı bırakmaktadır. Yetkilerin kabul edildiği alanlar içinde ulus üstü kurum ulusal egemenliği gölgede bırakabilir, ancak yerellik ilkesi

gereğince kararların kapsamı sınırlandırılabilir. Ulusal hükümetler göçle ilgili resmî düzenleyici otoriteyi küresel bir ulus üstü otoriteye bırakmaya, hatta bölgesel düzeyde ortak ilkeleri tartışıp paydaş olma konusunda isteksizdir (Newland, 2010).

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), ILO, Uluslararası Göç Örgütü (IOM), BM Nüfus Fonu (UNFPA), Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı (ICPD), BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (UNHCHR), 1951 BM Mültecilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme, 1967 Protokolü, Küresel Göç ve Kalkınma Forumu, Küresel Mülteci Mutabakatı ve Küresel Mülteci Forumu göç yönetiminde önemli aktör, sözleşme ve gelişmelerdendir. Asya-Avrupa Diyalogu, Avrupa, Latin Amerika ve Karayipler Zirvesi, Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA) gibi bölgesel aktörlerin oluşturduğu bölgesel işbirlikleri de göç yönetişimine dâhildir (Rustamov, 2011:20-29).

Mülteci ve sığınmacıların korunması uluslararası göçün diğer birçok politika alanından biridir. Bu amaçla 2018 yılında “Ev sahibi ülkeler üzerindeki baskıyı azaltmak, mültecilerin kendi kendine yeterliliğini sağlamak, üçüncü ülke çözümlerine erişimi artırmak, güvenli ve insan onuruna yakışır bir geri dönüş için menşe ülke koşullarını iyileştirmek” için Küresel Mülteci Mutabakatı imzalanmıştır (BMMYK, 2023). Dünyadaki mültecilerin ve ev sahibi toplulukların yaşam kalitesini iyileştirmek için uluslararası kurum ve kuruluşlardan sivil topluma, hükümetlerden özel sektöre kadar tüm paydaşların somut ve sürdürülebilir politika ve eylemler ortaya koymalarını, gerçekleştirilebilir ve anlamlı taahhütlerde bulunmalarını sağlamayı amaçlayan Küresel Mülteci Forumu ise ilk kez 2019 yılında gerçekleştirilmiştir. Türkiye bu foruma eş başkanlık yapan ülkeler arasındadır (WALD, 2020).

Göç yönetiminde işgücü piyasası, entegrasyon ve insani yardım, iltica, aile, etnik köken ve düzensiz göç gibi çeşitli politika alanları bulunmaktadır. IOM’ın Göç Yönetişimi Çerçevesi (MiGOF), göç politikasını “insanların hareketini etkileyen yasa ve politika” olarak tanımlar ve “seyahat ve geçici hareketlilik, göç, göçmenlik, vatandaşlık, işgücü piyasaları, ekonomik ve sosyal kalkınma, sanayi, ticaret, sosyal uyum, sosyal hizmetler, sağlık, eğitim, kolluk kuvvetleri, dış politika, ticaret ve insani yardım” konularını içerir (MiGof, 2020). Hükümetlerin yüzde 91’i insan ticareti ve göçmen kaçakçılığıyla mücadele stratejilerine sahip, yüzde 84’ü refakatsiz küçükler veya ailelerinden ayrı düşmüş çocuklar için kanunlara sahip, yüzde 80’i göçe dair verileri olduğunu bildirmektedir. Hükümetlerin yüzde 66’sı, işgücü göçü politikalarını gerçek ve öngörülen işgücü piyasası ihtiyaçlarıyla uyumlu hale getirmeye yönelik önlemlere sahip ve yüzde 60’ı sosyal güvenlik yardımlarının taşınabilirliğini kolaylaştıracak önlemlere sahip olduğunu belirtmektedir (SDG Indicator, 2023).

Küresel göç yönetişimi ve politikaları küresel ve bölgesel kurumlar, sözleşmeler ve iş birlikleriyle çeşitlenmekte ve kompleks bir yapı arz etmektedir. BM sistemi ve uluslararası sözleşmelerin küresel göç yönetişiminde yaptırım gücü belki yeterince etkili olmayabilir ancak prensipler ve etik değerler açısından ülkelerin önemseydiği ve en azından sorunlu olarak tanımlanmak istemedikleri bir sistemdir. Bölgesel mekanizmalar ise daha sınırlı sayıda ve jeopolitik ve sosyo-ekonomik benzerliklerinin yüksek olan üyelere sahip olmaları ve daha da önemlisi bir veya birkaç üyenin sürükleyici ve güçlü olması dolayısıyla daha fazla etkiye sahip olabilmektedir.

2.1.3 Diaspora Politikalarında Küresel Eğilimler

Göçün öznesi olan göçmen bir ülkeye göç ederken göç politikalarının muhatabı olurken aynı zamanda ayrıldığı ülkenin diaspora politikasının muhatabı olmaktadır. Hemen her ülke göç alırken aynı zamanda göç de vermektedir. Yani birçok ülke hem göç politikası hem de diaspora politikası yürütmektedir. Göçler diasporaların oluşumunda temel unsurdur ancak diasporalar göçmen topluluklardan çok daha geniş kitleyi içerebilmektedir. Bu durum milletlerin tarihsel süreçteki gelişimleriyle de ilişkilidir. Brubaker'in (2000) *kazara diasporalar*, Köse'nin (2021) *otokton diasporalar* olarak kavramsallaştırdığı sınır değişimleriyle ulus bağının olduğu teritoryal yapının dışında kalanlar da diaspora kapsamında tanımlanmaktadır.

Diasporalar, giderek artan nüfusları, kurmuş oldukları küresel ağları, finansal kapasiteleri, siyasal ve kültürel etki alanları ile devletlerin sınır ötesindeki nüfuslarına yönelik ilgisinin artmasına ve diaspora politikalarının oluşmasına zemin hazırlamıştır (Kalm, 2010). Bu anlamda devletler; tasarrufların transferi, ticaret bağları, yatırımlar gibi ekonomik (Østergaard Nielsen, 2003), anavatan lehine lobi faaliyetlerinden yararlanma (Dufoix, 2011) ve yurt dışı oylarından faydalanma gibi politik (Waterbury, 2010) motivasyonlarla diaspora politikalarını hayata geçirmiştir. Bununla birlikte, devletlerin uluslarının parçası olarak kabul ettikleri diaspora topluluklarının kimlikleri, sosyal, ekonomik hakları ve güvenlikleri ile ilgili yüklendikleri sorumluluklar da diaspora politikalarına yansımıştır (Ragazzi, 2014).

Devletler tarafından inşa edilen diaspora politikaları çeşitli boyutlarda düzenlemeler içermektedir. Bunlardan ilki *hukuki düzenlemeler*dir. Devletler yapmış oldukları hukuki düzenlemelerle diasporalarının haklarını anayasal güvence altına almaktadır. Örneğin, İspanya yurt dışında çalışan İspanyolların ekonomik ve sosyal haklarının devlet tarafından korunması hükmünü (İspanya Anayasası, 1978); Fas, yurt dışındaki vatandaşlarının haklarının ve meşru menfaatlerinin, kimliklerinin ve kültürel bağlarının korunması hükmünü (Fas Anayasası, 2011) anayasalarına eklemiştir. İsviçre Anayasası yurt dışındaki

İsviçreliiler arasında ilişkileri geliştirmeyi Federasyona bir sorumluluk olarak yüklemiştir (İsviçre Anayasası, 1999). Fransa Anayasası Fransızca konuşan halklar ve devletlerle iş birliği ve dayanışmayı geliştirme sorumluluğunu (Fransa Anayasası, 1958), Türkiye Cumhuriyeti Anayasası da “yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşlarının aile birliğinin, çocuklarının eğitiminin, kültürel ihtiyaçlarının ve sosyal güvenliklerinin sağlanması, anavatanla bağlarının korunması ve yurda dönüşlerinde yardımcı olunması için gereken tedbirleri” alma sorumluluğunu devlete yüklemiştir (Türkiye Anayasası, 1982).

Devletler, diasporalarıyla hukuki bağlarını kaybetmemek için yarı vatandaşlık, çifte veya çoklu vatandaşlık gibi uygun politik enstrümanlar geliştirmektedir. Örneğin, Türkiye “mavi kart”, Polonya “Polcard” ve Hırvatistan “Cro-card” uygulaması ile diasporalarına yarı vatandaşlık hakkı tanımıştır. Bahsi geçen devletler bu uygulama ile çifte vatandaşlığa izin vermeyen ülkelerde yaşayan diaspora mensuplarının köken ülke vatandaşlığından çıkması durumunda anavatanında sunulan haklarını korumaktadır (Ragazzi, 2014).

İkincisi *siyasi düzenlemeler*dir. Devletler diasporalarının siyasi haklarını kaybetmemesi ve anavatan ile olan bağlarını koruması için seçme ve seçilme hakkını yurt sınırlarının ötesine taşımıştır. Örneğin, İtalya 2008 yılında yurt dışında yaşayan vatandaşlarının anavatan seçimlerinde oy kullanabilmeleri için Özel Seçim Bölgesi kurmuştur (Gamlen, 2015). Türkiye ise 2012 yılında yapmış olduğu bir düzenleme ile diasporasının anavatan seçimlerinde oy kullanmak için Türkiye’ye gelmeden mesken ülkede kurulacak sandıklarda veya gümrüklerde oy kullanabilmesine olanak sağlamıştır. Bununla birlikte, Fransa, Portekiz ve İtalya seçme hakkına ek olarak diasporalarına seçilme hakkı da tanımıştır (Köse, 2020).

Üçüncüsü *sosyokültürel düzenlemeler*dir. Bu anlamda devletler diasporalarının mesken ülkedeki ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik eğitim, din ve kültür alanlarında politikalar geliştirip uygulamaktadır. Örneğin eğitim alanında Fransa, ülke dışında okullaşma, öğretmen ataması, anavatandaki müfredatın ihracı gibi diasporasının eğitim konusundaki ihtiyaçlarını karşılamak üzere Yurtdışında Fransızca Eğitimi Ajansını kurmuştur. Almanya, İspanya ve İtalya da diasporaları için sınır ötesi eğitim faaliyetleri geliştirmiş ve bunun için bütçe ayırmışlardır. 2013 yılı verilerine göre, İspanya’nın 22’si devletin okullaştırmasıyla 96 yabancı okulda İspanyolca bölümler, 13 iş birliği anlaşması ve 19 okul dışı grubu vardır. İtalya’nın ise 131 özel okulu ve 76 çift dilli bölümleri vardır. Alman veya çift uyruklu diploma edinme hedefiyle sınır ötesi Almanca eğitimi sağlayan Almanya’nın dünyada 141 kuruluşu ve bu kuruluşlarda öğrenim gören 79.500 öğrencisi vardır (Laguerre, 2017). Bununla birlikte Almanya, 1889

yılında kurmuş olduğu Bütün Alman Okulları Derneği ve 1918'den sonra kurmuş olduğu Alman Akademik Değişim Programı (DAAD) aracılığıyla yurt dışındaki Almanların ulusa aidiyetlerini sağlamaya çalışmaktadır (Köse, 2020).

Güney Kore dünyada 193 ülkeye yayılmış 7 milyon üzerindeki diasporasına (Korean.net Portalı, 2022) yönelik yerelleştirme ve ana vatanla bağları güçlendirme, Koreli aidiyeti ve onurunu artırma, ana vatanla diaspora toplulukları arasında karşılıklı kazancı geliştirme ve bu vasıtayla gelişmiş bir Kore toplumu inşa etme amacıyla politika üretmektedir. Pek çok kurum bünyesinde diasporaya yer veren Güney Kore anadili, eğitim, kültür ve tarih alanındaki faaliyetlere yoğunlaşmıştır. Bu anlamda okulların sayılarında ve faaliyet gösterdiği ülkelerde artış meydana gelmiştir (Pala, 2022). Sınır ötesinde verilen bu eğitim, diaspora ile anavatanındaki nüfus arasında birliktelik oluşturma; ortak kültür ve değerler sunma fonksiyonu taşımaktadır (Laguerre, 2017). Diasporasının din ve kültür programlarına ağırlık veren devlet politikaları bakımından Türkiye'nin diasporasının din temelli ihtiyaçlarını karşılamak üzere mesken ülkelere din görevlisi temin ederken bir yandan da dil temelli ihtiyaçlarını karşılamak üzere Türkçe dil kursları, yaz okulları ve seminerler düzenlemesi önemlidir (Köse, 2020). Küba ise ülkesinde bulunan Our Lady of Charity Kilisesi vasıtasıyla diasporası ile anavatan arasında bağ tahsis etmektedir (Vasquez, 2010). Devletlerin bu uygulamaların temelinde, diasporalarını mesken ülkede yaşadıkları ırkçılık, ayrımcılık, dışlama gibi sorunlara çözüm üretmek ve asimile olmalarını önleyerek anavatanla olan bağlarını kuvvetlendirmek amacı yatmaktadır (Ragazzi, 2014).

Dördüncüsü *ekonomik temelli düzenlemeler*dir. Diasporalar anavatanları için ciddi döviz transferi gerçekleştirmektedir. Örneğin 2021 yılında Danimarka'ya gelen döviz miktarı 1.492.206,79 USD, Fransa'ya 32.077.312,22 USD, Almanya'ya 20.411.777,59 USD, Türkiye'ye ise 705.000,00 USD'dir (Data World Bank, 2023). Diasporalar, anavatanlarının ekonomik gelişimine yapmış oldukları dış yatırımlar, sağlamış oldukları beşerî sermaye, bilgi ve tecrübe aktarımı ile de katkı sağlamaktadırlar. Diasporaların doğrudan yatırımının ekonomik büyüklüğü, anavatanlarının geliştirdiği teşvik politikaları ile de artış göstermektedir. Örneğin tasarrufların anavatan ekonomisine çekilmesi için devletler diaspora bonolarını yaygınlaştırmaktadır. İsrail, 1951 yılından beri yıllık olarak "diaspora bonusu" arz etmektedir. Hindistan 1991 yılından bu yana dört kez bono ihracı gerçekleştirmiş, tek seferde en yüksek ihracat 2000 yılında 5,5 milyar ABD dolarıyla kapanmıştır. Kenya, Sri Lanka, Mısır ve Nijerya gibi birçok ülke diaspora bonusu ihracı yapmaktadır (Köse, Açık Görüş, 2018). İlaveten, ticaret ağlarının genişlemesi ve küresel pazarlara erişim konusunda da diasporaların ciddi rolü bulunmaktadır (Köse, 2020). Dolayısıyla

devletler, diasporalarının anavatanlarına sağlayacakları para akışının devamını sağlayacak ve bunu düzenleyecek politikalar geliştirmektedir.

Beşincisi *güvenlik temelli düzenlemelerdir*. Devletler, diasporalarının güvenlik haklarının mesken ülkelerce karşılanamaması durumunda, insancıl hukuk çerçevesinde diasporalarının güvenliklerini tehdit eden yangın, sel gibi doğal afetler, bombalama, kaçırma gibi insan ürünü facialar şeklinde gerçekleşen krizler ya da kriz sonrası durumlarda yabancı ülkelere müdahalelerde bulunmaktadır çünkü devletler, diasporalarının güvenliklerinden ve refahından emin olmak istemektedirler. Örneğin Kazakistan Cumhuriyeti Anayasası'nda, yurt dışında bulunan vatandaşlarını koruma ve himaye garantisi vermektedir (TURKPA, 2012). Yurtdışında bulunan Bulgaristan vatandaşları nerede olduklarına bakılmaksızın Bulgaristan Cumhuriyeti koruması altında yaşamaktadır ve Anayasa'dan kaynaklanan hak ve görevlere sahiptir (Bulgar Vatandaşlığı, 2023). Yine yurt dışında bulunan Güney Kore vatandaşlarını öngörülen şekilde korumak devletin görevidir (Korean Law Information Center, 2023). Portekiz Cumhuriyeti Anayasası kendini Portekiz vatandaşı hissedene veya yurtdışında ikamet eden Portekiz vatandaşları haklarını kullanılırken devletin korumasından yararlanacak ve yurt dışında olmalarına aykırı olmayan görevlere tabi olacaklardır hükmünü içerir (Portekiz Anayasası, 1976). İtalya Cumhuriyeti de yurtdışındaki vatandaşlarını korur ve İtalyan işçilerin haklarını anayasal güvence altına alır (İtalya Cumhuriyeti Anayasası, 1951).

Altıncı boyut ise *diasporaların anavatandaki haklarına* yöneliktir. Devletler, diasporalarının anavatanlarına seyahatleri, anavatanda ikamet etmeleri, emeklilik hakları ve sağlık sigortası, yaşlı bakımı gibi sosyal güvenlik ve sosyal hizmetler konularında düzenleme yaparak diaspora mensuplarının anavatandaki düzenlemelerden kaynaklı sorun yaşamamaları için çaba harcamaktadırlar. Örneğin, devletler yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren diasporalarına yönelik sosyal güvenlik politikaları geliştirmeye başlamıştır. Diğer alanlara yönelik düzenlemelere nazaran sosyal güvenlik alanında yapılan düzenlemelerin gecikmesinin en temel sebebi, sorumluluğun mesken ülkeye mi anavatana mı yoksa göçmenlere mi verileceği konusundaki belirsizlik olmuştur ve yardıma muhtaç olan diaspora mensuplarına yine diaspora mensuplarının kurduğu hayırsever dernekler yardımcı olmuştur.

Diasporaya yönelik uygulanan politikaların en belirgin göstergesi devletlerin son yıllarda kurmuş oldukları diaspora kurum sayısındaki artıştır (Gamlen, 2015). Öyle ki, yirminci yüzyılda İkinci Dünya Savaşı sonrasında sömürgecilğin, emperyalizmin ve faşizmin sona ermesiyle Avrupa ve Doğu Asya'da başlayan kurumsallaşma süreci, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte Batı Afrika, Latin Amerika gibi

çeşitli bölgelere dağılarak yaygınlaşmıştır. 1970 yılında dünyada sadece 10 ülkenin diaspora kurumu bulunmaktayken; diaspora kurumu bulunan ülke sayısı 1980’de 15’e, 1990’da 22’ye yükselmiştir. Diaspora ile ilgili kurumların sınırlı sayıda olduğu ilk dönemde devletler, bakanlık ya da müstakil idari birimden ziyade bakanlık, başbakanlık ya da cumhurbaşkanlığı bünyesinde alt ve orta düzeydeki birimler vasıtasıyla politika ve programlar yürütmüşlerdir. Müstakil bakanlık sayısı bu dönemde 30 civarında iken; diaspora ile doğrudan ilgili ancak birden fazla konuya hasredilmiş karma bakanlık yapıları, daire başkanlığı veya idari birim, bakanlıklar arası komiteler, parlamento ihtisas komisyonu, danışma konseyleri ve seçim bölgesi gibi kamu birimleri de oluşturulmuştur (Ragazzi, 2009). Migration Policy Institute’ten alınan veriye göre, 2012 yılına gelindiğinde dünyada diaspora ile ilgilenen kurum sayısı 56 ülkede (26 tanesi bakanlık düzeyinde ve 12 tanesi ise sadece diasporaya ayrılmış bakanlıklar olmak üzere)- toplam 400 kuruma yükselmiştir (Agunias, 2009).

Devletlerin diaspora kurumlarına dünyadan örnekler vermek gerekirse Pakistan 1971 yılında Göçmenlik ve Yurtdışı İstihdam Bürosu, 1979 yılında Yurtdışı Pakistanlılar Vakfı, 2008’de Yurtdışı Pakistanlılar Bakanlığı ve 2013’te Yurtdışı Pakistanlılar ve İnsan Kaynakları Geliştirme Bakanlığı kurmuştur. Endonezya 1984 yılında Göç Dairesi; 2001’de İşgücü ve Göç Bakanlığı, 2013’te ise Dışişleri Bakanlığı bünyesinde Endonezya Diaspora Masası kurmuştur. Rusya Sovyetler Birliği’nin dağılmasının hemen ardından 1991 ve 1994 yıllarında diaspora kurumları kurmuştur. Polonya 2000 yılında Polonya ve Yurtdışı Polonyalı Azınlıklar için Hükümetler Arası Komite kurmuştur. 2003 yılında Meksika hükümeti, Yurtdışı Meksikalılar Enstitüsü için Danışma Konseyi atamıştır. Fransa 2004 yılında Fransız Vatandaşları Meclisi, Uruguay 2006 yılında Yurtdışı Uruguaylılar Danışma Konseyi atamıştır. İran, Hırvatistan, Beyaz Rusya gibi ülkelerin de danışma komisyonları bulunmaktadır. Ermenistan ise 2008 yılında hem Ermeni devletini güçlendirmeyi hem de Ermeni kimliğini korumayı amaçlayan Diaspora Bakanlığı kurmuştur. Şili 2009 yılında Yurtdışı Şili Toplulukları Bakanlıklar Arası Komite kurmuştur. Günümüzde İsrail, Sırbistan’ın aralarında olduğu 31 ülkenin diaspora bakanlığı bulunmaktadır. Gambiya, Guyana, İrlanda, Nepal gibi ülkelerin aralarında bulunduğu yaklaşık 90 ülkenin diaspora birimi bulunmaktadır. Brundi’nin de aralarında bulunduğu 30 ülkenin birimler arası komiteleri ile danışma konseyleri; Cezayir, Ekvator, Fransa, Haiti, Hırvatistan, Kolombiya gibi ülkelerin ise özel seçim bölgeleri bulunmaktadır (Gamlen, 2015). Tüm bu örneklerden anlaşılacağı üzere, sadece ekonomik olarak gelişmemiş ya da gelişmekte olan ülkeler değil aynı zamanda gelişmiş ülkeler de diaspora politikaları ve kurumları oluşturmaktadır.

2.1.4 Küreselleşen Diaspora Politikaları

Diaspora politikaları hem anavatan hem de mesken ülkelerde ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınma için diasporaların önemli bir fırsat teşkil etmesinin anlaşılmasıyla hız kazanmıştır. Bunun bir yansıması olarak devletlerin ulusal düzeyde diasporayı anavatan politikalarına dahil etme çabası 2000'lerin başından ortasına kadar bölgesel entegrasyon çalışmaları çerçevesinde kendini göstermiştir. Afrika'da Afrika Birliği, Karayiplerde CARICOM, Latin Amerika'da MERCOSUR ve UNASUR, Güneydoğu Asya'da ASEAN ve Avrupa'da AB üye ülkelerin diasporalarını entegrasyon politikalarına dahil etmişlerdir. Örneğin, Afrika Birliği insan odaklı kalkınma modeline geçmek amacıyla Afrika diasporasını politika başlıkları arasına katmış ve bu doğrultuda 2007 yılında Afrika Diaspora Bakanlar Konferansını, 2012 yılında ise Küresel Afrika Diaspora Zirvesini düzenlemiştir. Bu girişimler sonucunda diaspora kurum ve politikaları bütün bölgeye yayılmıştır. Benzer süreç Güney Amerika'da yaşanmış ve bölgesel entegrasyon adı verilen diaspora kurumlarının oluşturulmasıyla sonuçlanmıştır. CARICOM ile Afrika Birliği diaspora katılımına yönelik iş birliği yapmış ve bu iş birliği IOM tarafından da desteklenmiştir (Gamlen, 2015). 2013 yılına gelindiğinde eğitim, AB vatandaşlığı ve sosyal konularda diasporalara yönelik yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde gönüllü faaliyetlerin yürütülmesi amacıyla Avrupa Birliği Diaspora Konseyi (EU Diaspora Council) kurulmuştur. Kuruluş, diaspora mensubu genç nesillerin iletişim ve çok dilli becerilerini geliştirmek, AB vatandaşlığı konusunda farkındalığı yükseltmek, sağlıklı ve aktif yaşam tarzını desteklemek üzere çalışmalarını yürütmektedir (EU Diaspora Council, 2022). 2021 yılında ise Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi diasporalara ilişkin bir Avrupa politikasının geliştirilmesi çağrısında bulunarak kültürel çeşitliliği zenginleştirmeyi, ekonomik kalkınmayı artırmayı ve daha kapsayıcı toplumlara katkıda bulunmayı amaçlayan diasporalar için politikalar geliştirilmesi gerektiğine; diasporaların ülkelerin kalkınmasına sunabilecekleri katkının iş birliği ile artırılabilmesine dikkat çekmiştir (EU Parliamentary Assembly, 2021).

Bahsi geçen bölgesel çabaların yanı sıra diaspora politikaları 2000'li yılların ortalarından günümüze kadarki süreçte standartlaştırma çabaları çerçevesinde küresel düzleme taşınmış; sadece devletler ve hükümetler arası kuruluşlar değil aynı zamanda uluslararası örgütler de diasporaya yönelik politika üretmeye ve bu anlamda yükümlülükler üstlenmeye başlamışlardır çünkü diasporaların küresel göç yönetişiminin bir parçası haline gelmesi, devletleri, diasporaları ile kalkınma temelli etkileşime geçmeleri konusunda uluslararası örgütler ile iş birliği yapmaya itmiştir. Bu iş birliğinin başlangıcı 1994 yılında Kahire'de düzenlenen BM Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı'na dayanmaktadır. Bu konferansta, kalkınma konusunda diasporalarla iş birliğini teşvik etme fikri gündeme getirilmiştir. Mesken

ülke ile anavatan arasında iş birliği ve diyalogun artırılması amaçlanmış ve anavatanlara diasporalarından gelecek dövizî kalkınma için verimli kullanmaları önerilmiştir. 1997 yılına gelindiğinde ise dönemin BM Genel Sekreteri olan Kofi Annan diaspora meselesine dikkat çeken önemli girişimler başlatmıştır. 1999 yılında Lahey’de düzenlenen Teknik Sempozyumda Kofi Annan, göçün kalkınmada rol oynayabileceği ve uluslararası iş birliğini sağlayabileceği fikrini beyan etmiştir. Bununla birlikte, Göç Küresel Komisyonu oluşturarak devletlerin diasporalarının yetenek ve kaynaklarından istifade ederek kalkınabileceklerini ifade etmiştir. Annan’ın bu fikri 2003 yılında Dünya Bankası tarafından destek bulmuştur. Diaspora odaklı kalkınmayı teşvik eden Dünya Bankası, 2007 yılında Afrika Diaspora Programını başlatmış; 2012’de ise Göç ve Kalkınma Üzerine Küresel Birliği Ortaklığını kurmuştur. Bununla birlikte, Annan 2006’da BM Genel Kurulu Göç ve Kalkınma Üst Düzey Diyalog toplantısına diasporayla etkileşim fikrini getirmiş ve IOM’un diaspora odaklı kalkınma girişimlerini teşvik etmiştir (Gamlen, 2015). 2013 yılında ise Diaspora Bakanlar Konferansı düzenleyerek bu konferansta devletlerin diasporaları ile etkileşimlerini artırdığını ve iş birliklerini artırma yolları aradığını vurgulamış; bunu yaparken de devletlerin Bakanlıklar, Devlet Sekreterlikleri, diaspora merkezli kurumlar, hükümetler arası ve parlamento komiteleri, yasal ve düzenleyici çerçeveler oluşturduğuna dikkat çekmiştir. Bununla beraber, göç yönetimi ve yönetişimi konuları küresel ölçekte ele alındığı için 2013 yılının önem arz ettiğini, IOM’un da onlarca yıllık operasyonel, araştırma ve politika deneyimini temel alarak buna katkıda bulunarak pratik çözümler için daha fazla iş birliğini teşvik ettiğini belirtmiştir. Bu toplantı diasporaya odaklanan ilk üst düzey etkinlik olması ve 500’den fazla katılımcıyı, 143 ülke delegasyonunu ve 55 Bakan ve üst düzey hükümet yetkilisini bir araya getirmesi ve katılımcıları, diaspora topluluklarını dahil etmenin, etkinleştirmenin ve güçlendirmenin daha iyi yollarını belirlemek ve onları kalkınma aktörleri olarak tanıtmak için deneyimlerini paylaşmaya davet etmesi bakımından oldukça önemlidir (IOM Diaspora Ministerial Conference, 2013).

Diaspora politikalarında küreselleşme eğilimi 2016 yılında 152 ülkeden devlet ve hükümet başkanları ile üst düzey temsilciler bir araya gelerek Güvenli, Sistemli ve Düzenli Göç için Küresel Mutabakatı kabul edip diasporaya yönelik geliştirilen iş birliğine katkı sağlamayı vaat etmeleriyle zirveye ulaşmıştır. Mutabakatta yer alan Hedef 19 maddesi diasporaların sürdürülebilir kalkınmaya katkı sağlamaları için koşulların oluşturulmasını, etkileri hakkında veri toplanmasını, iş bağlantıları geliştirerek ve karşılıklı saygıyı artırarak toplum merkezleri ile programların hazırlanmasını ve sürdürülebilir kalkınma kaynağı olarak diasporaları güçlendirmeyi taahhüt etmişlerdir. Diaspora yatırımları ve girişimciliğini kolaylaştıran hedefli destek programları ve mali ürünlerin geliştirilmesini; diaspora

tahvilleri ile diaspora kalkınma tahvilleri, yatırım fonlarının oluşturulması ve özel ticari fuarların düzenlenmesini; diasporaların koordineli ve etkili bir şekilde finansal, gönüllü ya da yardımsever katılımlarına yönelik uyarlanmış mekanizmalar ve dijital platformlar üzerinden kolaylıkla erişilebilen bilgi ve rehberliğin sağlanmasını hedeflemişlerdir (Global Compact for Migration, 2018). Bununla birlikte, IOM 2022 tarihinde yayınlanan International Dialogue on Migration adlı dergisinin 33. sayısında Küresel Göç Mutabakatının işlerliğine yer vermiş ve karşılaşılan zorlukları, başarılan hususları ve yeni yaklaşımları ele almış ve çeşitli önerilerde bulunmuştur (IOM Publications, 2022). Sonuç olarak ulusal düzeyde başlayan diaspora politika ve kurumları oluşturma eğilimleri zamanla bölgesel düzeye kaymış ve ardından küreselleşmiştir.

2.2 Türkiye'nin Göç ve Diaspora Politikaları

2.2.1 Türkiye Göç Tecrübesi, Politikaları ve Uygulamaları

Türkiye'nin modern dönem göç tecrübesinin geçmişi on sekizinci yüzyıla kadar gitmektedir. 1700'lerin sonlarında başlayan göç dalgalarının en büyüğü 1850-1908 yılları arasında yaşanmıştır. 1850-1908 yılları arasında, 15 milyon nüfuslu ülkeye 1,5 milyon muhacir göç etmiştir. Göçler planlı veya plansız olarak günümüze kadar devam etmiştir. Göç politikalarının temelindeki anlayış ekonomik, siyasi, güvenlik, din ve kültür olmuştur. Göçlerin nedenlerindeki ve göç politikalarındaki motivasyonları esas alırsak İmparatorluk döneminden Cumhuriyet dönemine kadar üç büyük göç dalgası yaşanmıştır (Dündar, 2021). İlk dönem göçler toprak kayıplarının yaşandığı ve Müslüman nüfusun gayrimüslim idarelerin altına girdiği dönemdir. Bu dönemde dinin devletsiz, devletin dinsiz yaşayamayacağı fikri göç politikalarına yön vermiştir. Osmanlı Devleti'nin son yüzyıllarında göçler devlet idaresinin önemli gündem maddesi olmuştur. Bir yandan kaybedilen topraklarda gayrimüslim yönetimler altında yaşamak durumunda olan Müslümanların göçleri, diğer yandan devletin nüfus, ekonomi ve güvenlik politikası gereği teşvik ettiği göçler bu dönemdeki göç hareketlerini ve politikalarını şekillendirmiştir.

Osmanlı, kapılarını Sünni Müslümanlara açmış, muhacir statüsünü sadece Müslümanlara tanımış, muafiyet ve yardımlarla eski tebaasını muhacirliğe teşvik etmiştir. Kaybedilen topraklardan yapılan göçler dine ve devlete kavuşma anlamı taşımaktadır. Muhacir ve mültecilerin büyük bir kısmı herhangi bir iltica hukukuna değil iskân mevzuatına tabi tutulmuştur. 1774-1923 yılları arasında işgal edilen Kuzey Afrika, Kırım, Kafkaslar, Balkanlar ve Kuzey Anadolu topraklarından yüz binlerce Müslüman, Osmanlı hâkimiyetindeki topraklara göç etmiştir. Bölgede yaşayan Müslüman nüfus kaybedilen topraklardan

kitleler halinde Osmanlı hâkimiyetinde bulunan topraklara göç etmiştir. Savaş dönemlerinde geçici iskân politikası uygulanmış, barınma ve diğer ihtiyaçların karşılanması için ise geçici göç komisyonları kurulmuştur. Bu dönemde komisyonlar, gelen muhacirleri daimî iskân yerlerine yerleştirmek, muhacirler ve yerel halk arasında yaşanan sorunları çözmek, geçim ve barınma ihtiyaçlarının sağlanmasıyla görevlendirilmişlerdir. Diğer yandan Avrupa ülkelerinin Kuzey Afrika'yı kolonileştirmesi sonrasında Anadolu bu bölgeden de kayda değer göçler almıştır.

Osmanlı Devleti'nin göç yanlısı politikalarının nedeni mevcut nüfusun muhafaza edilmesi ve artırılmasıdır. Devletin nüfusa, askere, tarımsal üretime olan ihtiyacı nüfus artışını gerekli kılmaktaydı. Muhacirlerin askeri kuvvet olarak görülmesi, ekonomik gerekçelerle muhacirlerin boş arazilere yerleştirilerek tarımsal üretimin gerçekleştirilmesi, sınırlar dışında kalan Müslümanların asimile olmaması ve İslamlaştırılması, sosyal bağların güçlendirilmesi ihtiyacı da göç yanlısı politikaların nedenlerindedir. Böylece Osmanlı Devleti, ekonomiyi canlandırmak ve kullanılmayan arazilerin işlenmesi için de göçmen çekmeye yönelik politikalar yürütmüştür. Çoğunlukla Müslüman nüfusun göçüne yönelik çalışmalar yürütülmüşse de Avrupalı göçmenlere de çağrılar yapılmıştır. Gelen tüm göçmenlere teşvik için arazi, askerlik muafiyeti ve maddi destek gibi kalemler sunulmuştur. Nüfusun artışı ve konsolidasyonu için göçler cazip kılınmaya çalışılmıştır. Dönemin bölge jeopolitiği dikkate alındığında Osmanlı Devleti, Müslüman göçleri teşvik ederek hem sınır hatlarını güvenilir kılacak adımlar atmış hem de ordunun ihtiyaç duyduğu insan kaynağını temin etmeye çalışmıştır (Dündar, 2021).

1908-1923 yılları arasında yaşanan göçler üçüncü büyük göç akınıdır fakat göçmenlerin çoğu geri iskân edildiği için yeri değişen nüfus azdır. On dokuzuncu yüzyılın sonlarında Batı'da başlayan uluslaşma hareketleri çok uluslu olan Osmanlı toplumsal yapısının yani millet sisteminin çözülerek ulus devlete geçmesine sebep olmuştur. Osmanlı Devleti'nin sınırlarının daralmasıyla, aldığı kitlesel göçler, gayrimüslim nüfusa yönelik sevk ve iskânlar Anadolu topraklarındaki nüfus yapısını büyük ölçüde değiştirmiş (İnan, 2016: 12), günümüz etnik ve dinsel dağılımını ortaya çıkarmıştır (Dündar, 2007: 245-252). Vatan toprağından göç edilmesi bir kayıp olarak görüldüğünden göçler olumsuz karşılanmış; Trakya, Batı ve Doğu Anadolu'dan gelen göçler engellenmeye çalışılmıştır, gayrimüslimlerin gitmesi istenmiştir. Bunun nedeni etnik bir anlam ifade etmeye başlayan millet anlayışından ileri gelmektedir. Millet, dinsel bir ortaklıktan ziyade vatan toprağı, tarihi ve dili paylaşan, istatistiksel karşılığı olan ulusa işaret etmektedir (Dündar, 2021).

Türkiye’de en az göçün gerçekleştiği dönem 1923-2010 dönemidir (Dündar, 2021:26). Cumhuriyet döneminde ulus devlet anlayışı yükselmiştir. Devletin milletsiz, milletin ise devletsiz yaşayamayacağı fikri benimsenmiştir. Göç, ulusun eski topraklarında kalan unsurlarının birleşmesi için çözüm olarak görülmüştür. Göçler aynı zamanda yeni kurulan Cumhuriyetin, savaşlarla kaybedilen nüfus ve asker ikmalini de sağlamaktadır. Millî mücadele döneminde ulusal güvenliğe yönelik tehdit algısı dışardan gelecek tehlikelere ve doğudaki ayaklanmaya yönelik olmuştur. Bu da dönemin iskân ve göç politikalarının güvenlikçi bir yaklaşımla şekillenmesine neden olmuştur. Yeni kurulan devletin inşası için güvenli bir zemine ihtiyaç duyulduğundan kimlik vurgusu zorunluluktan ileri gelmiştir.

Devletin güvenlik kaygıları, nüfusun niteliğini ve benzerliğini artırma çabası Cumhuriyetin ilk yıllarında ulus inşa etmenin aracı olarak görülen göç ve göçmen kabul politikalarıyla pekiştirilmiştir. Var olan nüfusun niteliği, niceliği ve coğrafi dağılımı 1930’ların sonuna kadar olan dönemdeki göç politikalarının belirleyicisi olmuştur. Ulusal birlik söylemi Balkanlar gibi dış ülkelerde azınlık haline gelen kitleleri de kapsamıştır. Bulgaristan, Sırbistan, Romanya gibi ülkelerle göç anlaşmaları yapılmıştır. 1923 tarihli Türk ve Yunan Halklarının Mübadelesine İlişkin sözleşme, Türkiye Cumhuriyeti ve Bulgaristan arasında imzalanan 1925 tarihli Dostluk Anlaşması ve İkamet Sözleşmesi ve herhangi bir anlaşmaya tabi olmadan gelen göçmenlerin iskânına yönelik uygulamalar homojen bir ulus yaratma projesinin yansımalarıdır. Bunun ilk örneği 30 Ocak 1923 tarihinde Lozan Barış Antlaşması’nın bir ön koşulu olarak imzalanan Türk ve Yunan Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol uyarınca, Türk ve Yunan Hükümetleri arasında gerçekleştirilen nüfus mübadelesidir (İnan, 2016: 17). Yunanistan’a mübadeleyi beklemeden giden Rum sayısı 1.000.000’un üzerinde olup, mübadeleyle birlikte bu sayının 1.250.000 kişiye ulaştığı kayıtlarda yer almaktadır (Arı, 2008: 8). Buna mukabil mübadele kapsamında Anadolu topraklarına yaklaşık 650 bin mübadil Müslüman ve Türk gelmiştir. 1923-1933 döneminde Yugoslavya–Makedonya topraklarından 116.881 Türk, Boşnak ve Arnavut Türkiye’ye gelmiştir. 1925 yılında Türkiye Cumhuriyeti ve Bulgaristan arasında Dostluk Antlaşması ve İkamet Sözleşmesi imzalanmasıyla 1930’lu yıllarda Bulgaristan’dan Türkiye’ye her yıl ortalama on beş ila yirmi bin kişiden oluşan göç akınları gerçekleşmiştir. Sonuçta Bulgaristan kaynaklı göçlerin kesintiye uğradığı İkinci Dünya Savaşı sonrası döneme kadar 214.000’den fazla Türk Pomak ve Müslüman Roman Türkiye’ye göç etmiştir (Şimşir, 1986: 374, 377-378; İçduygu ve Sert, 2015: 93; Şirin-Öner, 2018b: 21; Kirişçi, 2000: 10). Balkanlardan büyük kitleler halindeki göçmen hareketleri uzun bir zaman dilimine yayılarak (Kazgan, 1970: 313-315) günümüzde de etkileri devam eden bir sürece sebep olmuştur (Karpas 2005: 44). Romanya’nın çeşitli bölgelerinden 1923-1933 yılları arasında küçük gruplar halinde gelen toplamda

121.296 Türk, Tatar ve Çerkez Türkiye'ye yerleştirilmiştir (Kirişçi, 2000: 7-8; Duman, 2008: 28-29). Sonuç olarak, Türkiye'nin iskân ve göç politikasının Türk kimliği ve ulusal bütünlük odağında şekillendiği görülmektedir.

1934 yılında yürürlüğe giren 2510 sayılı İskân Kanunu, Cumhuriyet dönemi göçmen kabul politikaları açısından oldukça önemli bir yere sahiptir ve etkileri hala devam etmektedir. Yürürlüğe girmesiyle beraber iskân politikasında yeni bir dönem başlamıştır. İskân Kanununun 3'üncü maddesi muhacir ve mülteciyi farklı şekillerde tanımlamıştır. Muhacir, "Türkiye'de yerleşmek maksadıyla dışarıdan, münferiden veya müçtemian, gelmek isteyen Türk soyundan meskûn veya göçebe fertler ve aşiretler ve Türk kültürüne bağlı meskûn kimseler"dir. Mülteci ise, Türkiye'de yerleşmek maksadıyla olmayıp zarureten ve zorunlu olarak geçici bir süre oturmak üzere sığınanlardır. İskân yardımı istemeyen muhacir ve mülteciler, Türkiye içinde istedikleri yere yerleşmekte serbest bırakılmıştır fakat Türk ırkından olmayanlar, hükümetten yardım istemeseler bile, hükümetin göstereceği yere yerleşmeye mecburdurlar. İzinsiz başka yere gittiklerinde geri döndürülme, bu durum tekrar ederse bakanlar kurulu kararıyla vatandaşlıktan çıkarılma söz konusudur. Göçlerde Türk kimliği kültür ve din üzerinden tanımlanırken iskân kanunu ile etnik bir kimlik olarak tanımlanmaya başlamıştır. Homojen bir toplum kurma idealini ve güvenlik kaygılarını yansıtan İskân Kanununun bir diğer hükmü; "Kasabalarda ve şehirlerde yerleşen ecnebilerin tutarı belediye sınırı içindeki bütün nüfus tutarının yüzde onunu geçemez ve ayrı mahalle kuramazlar" şeklindedir.

İskân Kanununun çoğu maddesinin yeniden düzenlendiği 1947 yılında muhacir kavramı göçmen kavramıyla yer değiştirerek kullanılmaya başlanmıştır. 1950'li yıllardan itibaren Balkan ülkelerinden göç edenler genellikle göçmen olarak anılmaya başlamıştır (Baklacioğlu, 2015: 196-197). Eski Osmanlı topraklarında kalan Müslümanların göç süreci, Cumhuriyet'in ulus algısı çerçevesinde özellikle Balkan muhacirlerinin asli bir unsur olarak kabul görmesi uzun yıllar göç politikalarına hâkim anlayış olarak devam etmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren tüm hükümet programlarında göç, komşu ve soydaş ülkelerde yaşanan savaşlar, insanlık dışı muameleler ve bunlardan kaçıp iltica eden insanları himaye etmek noktasında tartışılmıştır. Osmanlı bakiyesi olmaya, dolayısıyla ortak inanç, kültür ve soy birliğine vurgu yapılarak Kıbrıs, Irak, Bosna-Hersek ve Bulgaristan'dan gelen göçmenlere kapıların açık olduğu, onlara bu mezalimi yaşatan devletlerle ilişkilerde kararlı duruş sergileneceği ifade edilmektedir. 1960 ortalarına kadar nüfus artışı ve göçe teşvik politikası hâkim olmuştur. Devletin nüfus politikasının bir parçası olan göç teşviki, anavatanın sosyoekonomik olarak güçlendirilmesi içindir (Dündar, 2021).

Türkiye'nin 1952 yılında NATO'ya üyeliği göç politikalarındaki güvenlikçi perspektifi pekiştirmiştir. Türkiye, uluslararası mülteci politikalarının ilklerinden olan 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme'ye coğrafi sınırlama koyarak taraf olmuştur. Coğrafi sınırlama, Türkiye'ye yönelik nüfus hareketlerinin sınırlı düzeyde kalmasına neden olmuştur (İçduygu, 2015). Bu dönemde Türkiye'ye birçok farklı ülkeden ve etnik gruptan insanlar göç etmeye başlamıştır (Danış, 2016). Transit (geçiş) ülkesi haline gelen Türkiye etnik, kültürel ve dini kimlik yönünden çeşitlenirken (İçduygu, 2015), yakın coğrafyalarda ortaya çıkan çatışma, insan hakkı ihlalleri, yoksulluk ve çevresel faktörlere bağlı sınır aşan göç hareketlerinin Türkiye'ye yönelmesi, bu göç biçimine yönelik süreci kolaylaştıracak etkin bir politikanın olmayışı; hukuki, kurumsal ve fiziki yetersizlikler düzensiz göçmenlerle ilgili birçok sorunun ortaya çıkmasına neden olmuştur (ORSAM, 2012). Bu arada kavramlarla ilgili belirsizliklerin de arttığı bir döneme girilmiştir. 2006 tarihine kadar yürürlükte kalan 1934 tarihli ve 403 sayılı İskân Kanunu'nda mülteci tanımı yer almamış, içerik olarak bu alandaki ihtiyacı karşılayamamaya başlamıştır. Örneğin, 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) öncesindeki süreçte 1950 tarihli Pasaport Kanunu'nun mülga 4'üncü maddesinde yer alan, mültecilerin ülkeye girişine İçişleri Bakanlığının izin vereceği şeklindeki düzenlemede "mülteci" teriminin kimler için geçerli olacağı gibi tereddütler ortaya çıkmıştır.

1990'lı yıllarda göç yoğunluğu çeşitlenerek ve artarak sürmüştür. 1988 yılında İran-Irak Savaşı sırasında 51.542; 1992-1997 yılları arasında Eski Yugoslavya'daki iç savaştan kaçan 20.000; 1989 yılı yaz aylarında Bulgaristan'dan 345.000; 1990-1991 yılları arasında Körfez Savaşı sırasında 460.000; 1999'da Kosova'da yaşanan çatışmalar sonrasında 1.746; sürgüne tabi tutulan Ahıskalılardan 32.577 kişi olmak üzere 934.354 göçmen Türkiye'ye gelmiştir¹.

Afganistan'daki savaş nedeniyle Pakistan'a sığınan Türk soyluların tek sefere mahsus iskânlı göçmen olarak kabul edilmesi için 1982 yılında 2641 sayılı Kanun; Stalin döneminde eski Sovyet coğrafyasına dağıtılmış olan Ahıska Türklerinin Türkiye'ye Kabulü ve İskânına Dair 3835 sayılı Kanun 1992 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu iki kanunda da işlemlerin iskân kanunu çerçevesinde yürütülmesi öngörülmüştür. Görüldüğü üzere göç yönetimini sağlayacak çerçeve bir yasal düzenleme olmadığı için dönemsel ihtiyaçlara göre yasal düzenlemeler yapılmıştır.

1990'lı yıllardan sonra küreselleşmenin etkisiyle Türkiye'nin dünya ile eklemlenme süreci ve göçün yoğunlaşması 2000'li yıllara kadar çıkarılan bir takım sınırlı yasal düzenlemeler, özellikle ülkeye

¹ İltica ve Göç Alanındaki Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı, p.4.13.

girişleri ve yasa dışı gerçekleşen düzensiz göçmenlerin yönetilmesini zorlaştırmaya başlamıştır. 1999 Helsinki Zirvesi sonrası göç politikalarında AB sürecinin etkisi görülmeye başlanmıştır. Bu yıllarda kalkınma planlarında göç yönetimiyle ilgili politikalar ve hedefleri daha belirgin olmaya başlamıştır. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı dönemi ülkeye gelen göçün arttığı, Ortadoğu'dan gelen sığınmacılarla transit bir göç ülkesi haline geldiği döneme tekabül etmektedir. Planda, gelen göçe dair tespitlere yer verilmiş, özellikle yabancıların çalışmasına ilişkin mevzuatın dünyada değişen koşullara göre düzenleneceği ve karmaşıklığın giderileceği belirtilmiştir. Göçe dair istatistiklerin tutulmaması ve profilleme çalışmalarının yapılamamasının politika geliştirilmesinin önünde bir engel olduğu tespit edilmiştir (T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, 1996: 46-48). Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı; geçmişe yönelik eleştiri ve sorun tespiti içermesi, gelecekte planlamaya yönelik sistem geliştirilmesine karar verilmesi bakımından önemlidir. Gelen göçle ilgili yapılacak politika ve uygulamaların gelecek süreçlerde sistem içerisinde ele alınacak olması, Türkiye'nin sadece göç veren değil aynı zamanda göç alan bir ülke olduğu vurgusu, yabancı işgücünün çalışmasına dair mevzuat değişikliğine ve İskân Kanununun yeniden düzenlenmesine karar verilmesi Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında dikkat çeken önemli konulardır (T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, 1996: 65-195). Bu dönemde düzensiz göçmenlerin istihdamına yönelik değişiklikler öngörülse de (T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, 1996: 68) ülkede yaşanan ekonomik ve sosyal güçlükler düzensiz göçün ve beraberinde yaşanan sorunların önlenmesine mâni olmuştur. Bu dönemde yapılan tespitler ve alınan kararlar, gelen göçün kalkınma için itici ekonomik faktör olarak algılandığına yönelik önemli bir göstergedir.

Bütün bunlar yaşanırken Türk hukukunda kitlesel sığınma ya da bireysel iltica taleplerinin uluslararası hukuk çerçevesinde yerine getirilmesi, gelen göçmenlerin nerelerde, nasıl ve hangi şartlarda himaye edileceği, kurumların görevleri, göçmenlerin sorumlulukları gibi pek çok alanda belirsizlikler yaşanmaya başlamıştır. Bunun üzerine başlatılan çalışmalar, 1994 tarihli, Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılarla ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik'in çıkarılmasıyla sonuçlanmıştır². İki yönetmelikte "mülteci" ve "sığınmacı" terimleri açıklığa kavuşturulmuştur. 1951 Sözleşmesi kapsamında Avrupa'dan gelenler mülteci olarak nitelendirilirken, Avrupa dışından gelenler sığınmacı terimiyle ifade edilmiştir³.

---

² RG, 30/11/1994, 22127.

³ Uluslararası koruma hukukuna göre sığınmacı bir statü değildir. İltica talebinde bulunan ve statü belirleme işlemleri devam eden göçmenler için kullanılmaktadır.

Söz konusu Yönetmelikle önemli düzenlemeler ilk kez Türk iltica hukukuna girmiş olmakla birlikte sorunlar devam etmiştir. Özellikle sığınmacıların haklarıyla ilgili konularda yaşanan itirazlar, Jabari-Türkiye davasında önemli bir aşamaya taşınmıştır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin ihlal kararında ulusal mevzuatta değişikliğe gidilmesi gerektiği vurgusu, Yönetmelikte değişiklik yapılmasını zorunlu hale getirmiştir. 1996 yılında yapılan değişiklik uyarınca müracaatta esnek bir yapı öngörülmüş, usulde bir takım yeni düzenlemeler yapılmıştır. Yönetmeliği, uluslararası iltica hukukunun uygulanmasına ilişkin önemli bir kilometre taşı olarak görmek mümkündür (Kirişçi ve Karaca, 2015).

1996 yılında yapılan değişiklikten sonra 1994 Yönetmeliği 2005 yılındaki Ulusal Eylem Planına (İltica ve Göç Alanındaki Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı) kadarki süreçte kesintisiz uygulanmıştır. Ulusal Eylem Planının ardından Yönetmeliğin uygulanmasıyla ilgili oluşturulan 2006 tarihli ve 57 sayılı Emniyet Genel Müdürlüğü Genelgesi, YUKK'un 91'inci maddesine istinaden çıkarılan ve 1994 Yönetmeliğinin yürürlükten kaldırılmasını da içeren Geçici Koruma Yönetmeliği'nin yayımına kadar uygulanmıştır. Genelge'de kavramların 1951 Sözleşmesine uygun tanımlandığı, YUKK'ta, bir uluslararası koruma türü olarak düzenlenen ikincil korumanın ilk kez burada ifade edildiği görülmektedir.

Bugün uluslararası koruma olarak ifade edilen iltica talepleriyle ilgili hususların uzunca bir süre idari işlemlerle yürütülmesinin doğurduğu problemler gün geçtikçe, kanuni düzenlemelere gidilmesi ihtiyacını artırmıştır. Diğer yandan, iltica talepleriyle ilgili iş ve işlemler yukarıda özetlenen mevzuat içinde yerine getirilmeye çalışılırken, iltica talebi bulunmayan yabancıların Türkiye'ye seyahat ve Türkiye'de ikamet ve çalışma talepleri 1950 tarihli ve 5683 sayılı Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun hükümleri çerçevesinde yerine getirilmekteydi. Kanun, yürürlüğe girdiği tarih itibarıyla çok önemli düzenlemeler getirmiş olmakla birlikte, özellikle sınır dışı işlemlerine dair süreçlerin kapalılığı, etkin itiraz haklarının bulunmayışı gibi hususlar sorunlu alanlar olarak belirginleşmesinin yanında, artan göç hacmi idareyi zorlamaya başlamıştır. Öte yandan, genişleyen göç hacmiyle idari işlemlerin sayısı da artmış, idari işlemlere yönelik itirazlar çoğalmıştır. Nitekim Jabari ve Türkiye kararından sonra göç alanının kanun düzeyinde yapılacak düzenlemelerle yeniden ele alınmasının zaruretini ortaya koymuştur.

Bu arada göç alanıyla yakın ilgisi bulunan İskân Kanunu 5543 sayılı Kanunla 2006 yılında, Türk Vatandaşlığı Kanunu 5901 sayılı Kanunla 2009'da yeniden düzenlenmiş, öncesinde 2003 yılında, çalışma hayatında AB müktesebatıyla Türk mevzuatını uyumlaştırmak, Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu yabancı

işgücünün gelmesini sağlamak amacıyla, mülga 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun yürürlüğe girmiştir. Bugün itibarıyla bu Kanun'un yerini 6735 sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu almıştır.

Türkiye'nin yakın zamandaki göç politikasını belirleyen temel dinamiklerden biri AB üyelik süreci olmuştur. Bu bağlamda Türkiye ve AB ilişkilerinde Türkiye'nin hem kaynak hem de transit bir ülke olması nedeniyle önemli yer tutmuştur (İçduygu, 2015). Türkiye'nin göç politikaları özellikle 2000'li yıllardan sonra AB müktesebatıyla uyumu gözeterek şekillenmeye başlamış, mevzuat, teknik ve kurumsal alt yapının güçlendirilmesi amacıyla entegre sınır yönetiminin benimsenmesi dahil sistematik adımlar atılmaya başlanmıştır.

Türkiye'nin göç politikasına yön veren yönetmelik, genelge, yönerge, tebliğ ve bakanlar kurulu kararları gibi ikincil düzenlemeler de yapılmıştır. Bunlar; Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, Mülteci Misafirhaneleri Yönetmeliği, Doğrudan Yabancı Yatırımlarda Yabancı Uyruklu Personel İstihdamı Hakkında Yönetmelik, Türkiye'de Öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilere İlişkin Yönetmelik, Türkiye'de Oturan Yabancıların Nüfus Kayıtlarının Tutulması Hakkında Yönetmelik, Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanunun Uygulama Yönetmeliği, Kabul, Barınma ve Geri Gönderme Merkezleri ile İlgili Yönetmelik, Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu Uygulama Yönetmeliği, Geçici Koruma Yönetmeliği, 25/09/1968 tarihli ve 6/10733 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulan Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 31 Ocak 1967 tarihli Protokol, Geri Kabul Antlaşmasıyla İlgili Başbakanlık Genelgesi, Sınır Kapılarında Verilen Vizelerle İlgili Bakanlar Kurulu Kararıdır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2015).

Türkiye, AB'nin ortak göç politikasına ve AB'nin bir güvenlik, adalet ve özgürlük alanı olarak oluşum çabalarına uyumlu gelişmeleri dikkatle takip ederken, uluslararası göç alanındaki çalışmalara aktif olarak katılmış, bu çerçevede AB çatısı altındakilerle sınırlı kalmadan BM bünyesindeki sözleşmelere erken dönemde taraf olmaya, sözleşmelerdeki düzenlemeleri iç hukukuna yansıtmaya hız vermiştir. Nitekim 30/01/2003 tarihinde kabul edilen Sınırşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı Protokol ile yine aynı Sözleşmeye Ek İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol'e taraf olunmasıyla, çıkarılan kanunlardan sonra Türk Ceza

Kanununda (mülga: 201a, 201b) göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti suçları örgütlü suçlar kapsamında iç hukuka girmiştir.

Göçlerdeki ve göçe yaklaşımdaki bu değişimi Kalkınma Planlarında da görmek mümkündür. Dokuzuncu Kalkınma Planına kadar ekonomik niteliğiyle ele alınan göç, 2000'lerin ilk on yıllık evresine girerken uyum başlığı altında da incelenmeye başlanmıştır. Dokuzuncu Kalkınma Planı, kültürel uyum ve sosyal uyum, sosyal hizmetler ve sosyal yardımlara dair politikaların geliştirilmesi gerekliliğini içermektedir. Dokuzuncu Kalkınma Planının önemli gelişmelerinden bir diğeri yasadışı göç ve ilticayla mücadele için sınırlarda barınma ve geri gönderme merkezlerinin kurulmasına, müstakil bir göç ve iltica teşkilatının kurulmasına yönelik yasal ve kurumsal düzenleme yapılması kararının alınmasıdır.

Komşusu olduğumuz ülkelerdeki siyasi istikrarsızlıklar, iç çatışmalar ve savaşlar milyonlarca insanın yerinden edilmesine neden olmuştur. Bu durum Türkiye'nin göç gündemine tamamlayıcı koruma yöntemi olarak bilinen ikincil korumayı getirmiştir. Göç İdaresi Başkanlığı (GİB) verilerine göre ülkemizde yakalanan düzensiz göçmenler en çok Irak ve Afganistan uyrukludur. YUKK'a göre mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma statüleri bireysel uluslararası koruma statüleri olarak düzenlenirken geçici koruma statüsü acil ve geçici koruma bulmak amacıyla ülkesinden ayrılmak zorunda kalan ve kitlesel olarak sınırlarımıza gelen, bireysel statü belirleme usullerinin uygulanmasının imkânsız hale geldiği durumlarda uygulanmaktadır.

Nicelik olarak ikinci büyük göç akını 80 milyon nüfuslu ülkeye 4 milyon sığınmacı akının yaşandığı 2011 sonrası dönemdir. 2000 sonrası göç politikaları çeşitlenmiş, ekonomik, siyasi ve kültürel saikler belirleyici olmuştur. Günümüz göç politikalarının nüfus politikaları ve dış politika için fırsatlar ve faydalar çerçevesinde şekillendiği söylenebilir. Göç politikalarında küresel eğilimlerin Türkiye'nin politikalarına da yansıdığı, bu çerçevede hem ulusal fayda hem de uluslararası sorumluluğun gözetildiği görülmektedir.

Türkiye'nin Avrupa'ya geçiş ülkesi olması AB için stratejik önem taşıdığından göç politikalarının ve uygulamalarının şekillenmesinde ve kurumsallaşmasında etkili olmuştur. Türkiye'nin göç yönetimi politikalarını AB'ye Tam Üyelik Süreci, Açık Kapı Politikası Tercih, Taraf Olunan Geri Kabul Anlaşmaları, Mülteci Statüsü Tanınmasında Coğrafi Kısıtlama gibi etkenler şekillendirmiştir. Bunun yanında Türkiye'nin Avrupa Konseyine Üyeliği, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararları, BMMYK faaliyetleri, IOM'a tam üyeliği de göç politikalarının uluslararası normlara uyumunda önemli etkenlerdendir.

Düzensiz göçün önlenmesi için 2007 yılında Entegre Sınır Yönetimi Eylem Planı yapılmış, 2015 yılında AB-Türkiye Ortak Eylem Planı hazırlanmıştır. Düzensiz göçün engellenmesi için Sahil Güvenlik Komutanlığının kapasitesi geliştirilmiş, biyometrik kimlik kartına geçilmiş, geçici koruma statüsü sahiplerinin istihdama erişimi için adımlar atılmıştır. 25 Haziran 2013 tarihli 6547 sayılı Kanunla onaylanan “Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği Arasında İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma” sınır kontrollerinin güçlenmesine ve sınır yönetiminin modernizasyonuna destek olmuştur. Düzensiz göçün önlenmesi için Türkiye'nin doğu ve güney sınırlarına duvar örülmeye ve elektronik gözetleme sistemler monte edilmeye başlanmıştır. Bugüne kadar üzere toplam 1.028 kilometre duvar inşa edilmiştir⁴.

Onuncu Kalkınma Planında göçün ülke ekonomisini desteklemesi için etkin bir göç yönetimi oluşturulması amaçlanmıştır. Yurt dışından gelen göçmenlerin, uluslararası korumaya ihtiyaç duyanların, kaçak işçilerin ve transit geçiş yapanların izlenmesi ve takibine yönelik sistem önerisi yeniden gündeme getirilmiş, uluslararası koruma statüsüne sahip kişilerin ülkeye uyumunu destekleme kararı alınmıştır. Onuncu Kalkınma Planında küresel ölçekte insan hareketliliğinin artacağı öngörülmüştür. Bu öngörü göçe yönelik stratejik eylemde bulunmanın önceki dönemlere göre daha öncelikli hale geldiği, dünyadaki gelişmeler ışığında Türkiye'nin de daha serbest bir dolaşımdan fayda sağlayabileceği vurgulanmıştır. Beyin göçü ve nitelikli insan göçünün ülkenin büyüme potansiyeline etkisi belirtilmiştir. Kalkınma Planında göçün büyümeye etkisine yer verilmesi, göçün kalkınmaya yönelik fırsat ve fayda ekseninde değerlendirilmeye başlandığını göstermektedir. Bunun yanında altyapı sorunlarının toplumsal kutuplaşmaya ve ayrışmaya neden olabileceği vurgusu yapılmıştır. Altyapı geliştirmenin göç yönetiminde ve toplumsal sorunların çözümünde etkili olabileceğine yönelik yaklaşım gelişmektedir. Ayrıca Onuncu Kalkınma Planı döneminde göçmenlerin yaşam kalitesinin artırılması, uyum faaliyetleriyle eşitsizliklerin ortadan kaldırılması hedeflenmektedir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2013: 20-22). Uyum hedefleri, iki toplumun beraber yaşamasından kaynaklı problemlerin tespit edildiğinin ve somut çözümler geliştirilmekte olduğunun göstergesidir.

Bu dönemde hükümet programlarındaki göç politikalarında da değişim görülmeye başlanmıştır. Dünyadaki konumumuzu üst noktalara taşıma mücadelesinde dışarıya beyin göçünün engellenmesi, tersine beyin göçünün hızlandırılması (TBMM, 2015), yabancıların çalışma izinleri ile ilgili süreçlerin basitleştirileceği (TBMM, 2015:108), sınırlarımızın korunmasından sorumlu olacak yeni, profesyonel bir

⁴ Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı, <https://www.icisleri.gov.tr/bakanimiz-sn-suleyman-soylu-van-caldiranda-turkiye-iran-sinirinda-yapimi-devam-eden-sinir-duvarlari-ile-ilgili-inceleme-ve-aciklamalarda-bulundu> (Erişim Tarihi 17 Şubat 2022).

sınır kolluğu teşkilatının kurulmasının sağlanacağı (TBMM, 2015:31) nitelikli yabancı uyruklu çalışanların ve ailelerinin ikamet iznine ve çalışmalarına ilişkin süreçlerin kolaylaştırılacağı ve iyileştirileceği (TBMM, 2016), yurtdışındaki üniversite öğrencileri ile bilim, sanat ve kültür alanlarında öne çıkan yüksek nitelikli insan gücü için değişim, hareketlilik veya staj programları geliştirileceği, yurtdışında lisansüstü eğitim yapmış olan vatandaşların Türkiye'ye dönmelerini sağlamaya yönelik Ar-Ge desteklerinin yaygınlaştırılacağı, insani yardım sisteminin, kalkınma hedefleri, iklim değişikliği ve doğal afetler ile sığınmacı sorunları gibi doğrudan bağlantılı alanlarla birlikte bütüncül şekilde ele alınmasının aciliyeti (TBMM, 2016:135) hükümet programlarında yer almıştır.

Türkiye'nin göç hukukunu şekillendirecek ve Ulusal Eylem Plânında yer alan ilk adım 2013 yılında kısmen, 2014 yılı Nisan ayında tüm hükümleriyle yürürlüğe giren 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)'yla atılmıştır. YUKK'un genel gerekçesinde şu hususlar öne çıkarılmıştır:

“Uluslararası koruma dışında kalan yabancıların ülkeye girişini, ülkede kalışını, ülkeden çıkışını, vize ve ikamet izni işlemlerini, sınır dışı edilmelerini ve Türkiye’de buldukları sürece sahip oldukları hak ve yükümlülüklerini düzenleyen 5682 sayılı Pasaport Kanunu ile 5683 sayılı Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun, 1950 tarihli olup, güncel sorunlar ve gelişmeler karşısında yetersiz kalmaktadır. Bunun yanında, uluslararası koruma alanında kanun düzeyinde temel bir düzenleme bulunmamakta, uygulamalar idarî düzenlemeler doğrultusunda yürütülmektedir.

Göç alanı, ulusal ve uluslararası düzeyde iş birliği ve koordinasyon gerektiren, çok boyutlu, Türkiye’nin ekonomik, sosyokültürel ve demografik yapısını, kamu düzeni ve güvenliğini derinden ilgilendiren dinamik bir konudur. Buna rağmen, ülkemizde münhasıran göç alanında uzmanlaşmış bir kamu kurumu bulunmamaktadır. Göç sorunlarının etkin yönetimi açısından, dünyadaki örnekleri gibi, görev alanına yönelik strateji ve güncel politikaları geliştirip uygulayan, insan hakları odaklı, nitelikli personel ve sağlam bir maddî alt yapıyla donanmış, yetkin bir kurumsal yapılanmaya ihtiyaç duyulmaktadır.

Öte yandan, Avrupa Birliği müzakere sürecinde göç konusu “24’üncü Fasal” kapsamında önemli bir yer tutmaktadır. “2003 tarihli Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı” doğrultusunda hazırlanan İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı, Avrupa Birliğine (AB) katılım müzakereleri süresince, Türkiye’nin göç mevzuatı ve sisteminin AB müktesebatıyla

uyumlu hâle getirilmesi için yürürlüğe konması gereken hukukî düzenlemeleri, idarî yapılanma ve fizikî alt yapının tamamlanması için alınması gereken tedbirleri ve yatırım projelerini içermektedir.

2007–2013 dönemini kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planında, düzensiz göç hareketleriyle etkili bir mücadele amacıyla göç ve iltica alanında hukukî ve kurumsal düzenlemelerin yapılması, 2011-2013 Orta Vadeli Kalkınma Planında da özgürlük ve güvenlik arasındaki hassas dengenin korunarak, düzensiz göç hareketleri, insan ticareti ve kaçakçılığı ile etkin bir şekilde mücadele edilmesi ve sınır güvenliğinin yeniden yapılandırılması konularındaki çalışmalara devam edilmesi hususları yer almıştır.

Anılan plan ve program belgeleri ışığında, Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği gerçekleşene kadar, uluslararası koruma sistemimizin ve uygulamalarımızın AB müktesebatı ve uygulamalarına paralellik sağlaması, ayrıca göç alanında kurumsal yapılanmanın tamamlanması gerekmektedir.”

Kanun, yasal ve kurumsal değişiklikler getirmenin yanında göç ve uluslararası koruma alanında çerçeve oluşturmuştur. Bu noktada Kanun gerek AB müktesebatıyla uyumda gerekse hak temelli bir göç yönetimi anlayışını hâkim kılmada önemli bir zemin sağlamıştır. Türkiye'ye girme, Türkiye'de kalma, sınır dışı, vatansız kişiler gibi alanlarda ayrıntılı düzenlemeler getirmiştir. Uluslararası koruma ve uyum da Kanun'da yer alan önemli göç yönetimi konularıdır. Kanun'un içeriğinden hareketle Türkiye'nin göç politikalarının, düzenli göçün kolaylaştırılması, düzensiz göçün ise engellenmesi, sığınma amacıyla gelenlerin de insani bir anlayışla himaye görmesine dayalı bir çizgide gelişmesinin hedeflendiği söylenebilir. Zira toplumsal kaynaşmayı sağlayacak uyum süreçlerine Kanun'da yer verilmesi, göç gerçeğinin kabulünü ve göçün toplumlar için önemini ortaya koyması bakımından oldukça önemlidir.

Kanun kapsamında kurumsallaşma da sağlanmıştır. Başlangıçta Göç İdaresi Genel Müdürlüğü olarak kurulan, bugün ise Göç İdaresi Başkanlığı olarak faaliyetlerini sürdüren kurum, göç yönetimini ilgili tüm kurum ve kuruluşlarla iş birliği ve koordinasyon içinde yürütmeyi ve bu alandaki kurumsal sorumluluğu üstlenmiştir. Merkez, taşra ve yurt dışı yapılanmasıyla hizmetlerini geniş bir alanda yürüten kurumun iş yükü her geçen gün artmaya devam etmektedir. Kanunda belirtildiği üzere Başkanlığın görevleri başlıca şu şekilde özetlenebilir:

- a) Göç alanına ilişkin politika ve stratejileri uygulamak
- b) Göç konularında ilgili kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlamak

- c) Yabancıların Türkiye'ye girişi, Türkiye'de ikamet izni almaları, Türkiye'den çıkışlarının sağlanmasıyla ilgili işlemleri yürütmek
- ç) Uluslararası koruma ve geçici koruma işlemlerini yerine getirmek
- d) Uyum faaliyetlerini koordine etmek
- e) İlgili kurulların toplanması ve alınan kararların uygulanmasını takip etmek

YUKK, birçok konuda önemli yenilikler barındırmaktadır. Türkiye, düzenli göçle ülke ekonomisine sağlanacak katkıyı elde etmek için hem hukuki hem de kurumsal kapasitesini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu süreçte göreceli hızlı bir normlaşmadan ve kurumsallaşmadan bahsetmek mümkündür. YUKK'un 91'inci maddesinde kitlesel şekilde gelenlerin durumu netleştirilerek "geçici koruma" yasal dayanağa kavuşturulmuştur. Ardından, ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılardan, uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayanlara sağlanabilecek geçici koruma işlemlerinin usul ve esasları ile bu kişilerin Türkiye'ye kabulü, Türkiye'de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye'den çıkışlarında yapılacak işlemler, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirler ve ulusal ve uluslararası kuruluşlar arasındaki iş birliğiyle ilgili hususları düzenleyen Geçici Koruma Yönetmeliği, 2014 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Göçün dinamik yapısı, göç politikalarının belirlenmesi ve göç yönetiminde de dinamik bir süreç yönetimini kaçınılmaz kılmaktadır.

Toplumsal uyum politikaları hükümetlerin göçmenlere yönelik bakış açısını yansıtmaktadır. Bu bakımdan yerel halk ve göçmenler arasındaki etkileşimin ve kaynaşmanın derecesini de etkilemektedir. Uyum politikaları, yalnızca halkın göçmenleri kabul etme ve onlarla etkileşime girme istekliliğini göstermemektedir. Aynı zamanda göçmenlerin yeni ülkelerindeki tutumlarını, aidiyetlerini, katılımlarını ve hatta sağlığını etkileyen en güçlü faktörlerden biridir. Uyum politikalarının varması gereken nokta göçmenlerin ve vatandaşların eşit haklara, fırsatlara ve güvenliğe sahip olması, yerel halkın göçmenlere eşitleri, komşuları ve yurtaşları gibi davranmasıdır. MIPEx (Migrant Integration Policy Index) verilerine göre Türkiye'nin yaklaşımı, kamuoyunu henüz yabancı vatandaşları kendi eşiti, komşusu ve hemşerisi olarak görmeye teşvik etmemektedir. Uyum politikalarındaki gelişmelerin bir sonucu olarak Türkiye'nin entegrasyon politikaları 26 puandan 43 puana yükselerek toplumsal uyum için biraz elverişsizden yarı yarıya elverişli hale gelmiştir. Yapılan düzenlemelerin halkın göçmenlik ve ayrımcılık konusundaki tutumları ve farkındalığı üzerinde uzun vadede olumlu etkiler oluşturabilecektir. Ancak göçmenlerin topluma katılımı konusunda hala atılması gereken adımlar vardır. fırsatlarından çok engelle karşılaşmaktadır. Türkiye son zamanlardaki iyileştirmelerine rağmen MIPEx verilerine göre veya AB

ülkelerine kıyasla özellikle işgücü piyasası hareketliliği, siyasi katılım ve daimî ikamet gibi konularda görece zayıf kalmaktadır.

Göç yönetimi ülkeye giriş öncesinden başlayan ve ülkede bulunulan süreçte devam eden uzun soluklu adımları, faaliyetleri içermektedir. Türkiye üç yüzyıldan fazla göç yönetimi tecrübesine sahiptir. Ülkenin ve milletin krizlere girdiği dönemlerde göçler ile istikrar ve gelişmenin sağlanması hedeflenmiştir. Aynı zamanda çevrede zor durumda kalan toplulukları kabul ederek hem destek olmaya hem de göçü ülkenin demografik, ekonomik ve teknolojik kalkınmasına adapte ederek fayda sağlamayı hedeflemiştir.

2.2.2 Türkiye'nin Diaspora Politikaları ve Uygulamaları

Türkiye'nin 1961 sonrası kitlesel işgücü göçü ile yoğunlaşan yurt dışındaki vatandaşlarına yönelik kamu politika ve hizmetleri çeşitlenerek ve kurumsallaşarak gelişmeye devam etmektedir. Ancak bu politikaların ilk izleri Osmanlı dönemine kadar gitmektedir. On dokuzuncu yüzyılda sanayi ve tarım sektöründe çalışmak üzere Amerika kıtasına, eğitim ve teknik tecrübe için ise Avrupa ülkelerine yaşanan göç sürecinde ekonomik, siyasi, kültürel ve sosyal alanlarda günümüz diaspora politikalarıyla benzer uygulamalar görülmektedir (Karpat, 1985; Kulaç & Özgür, 2017). Osmanlı vatandaşı Müslümanların karşılaştıkları kötü muameleler karşısında ülkeye geri dönmek isteyenler için yol desteği sağlanmıştır (Akgün, 2000). Kalanlar ise memlekete ailelerine döviz transferi yaparak yerel ekonomiye katkı sağlamışlar (Dinçer, 2013), Amerika'da kurmuş oldukları Cemiyet-i Hayriye-i İslamiye vasıtasıyla Osmanlı Devleti'ne hem Birinci Dünya Savaşı'nda hem de Kurtuluş Savaşı'nda maddi destekte bulunmuşlardır (Acehan, 2015).

1961 sonrası Batı Avrupa'ya başlayan işgücü göçünün ilk yıllarında politikalar geçicilik üzerine kurulmuş, ülkedeki aktif işgücünün ihracıyla hem istihdam baskısının azaltılması hem de tasarrufların ülkeye çekilmesiyle döviz girdisi ve yatırım finansmanı sağlamak hedeflenmiştir. Diğer taraftan vasıfsız işgücünün mesleki eğitim elde etmesi amaçlanarak ülkenin sanayileşmesinde ihtiyaç duyulan beceriyi temin etmek hedeflenmiştir. İlk dönem politikaları ağırlıklı olarak ekonomik boyutuyla öne çıkmaktadır. Bu ekonomik fayda elde etme politikası İkinci ve Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planlarında da yer almış; yurt dışına işçi gönderimi süreklilik arz eden bir politika olarak benimsenmiştir. Bununla birlikte, bir diğer belirgin politika Türk diasporasının sosyal güvenlik haklarının temin edilmesi üzerine olmuştur. Bunun için kamu kurumlarının kapasitesi güçlendirilmeye çalışılmış ve İŞKUR'un bütçesi, insan kaynağı ve teşkilatı geliştirilmiştir. Ayrıca Çalışma Ataşelikleri ihdas edilmiştir.

Bunun yanında 1970'lerden itibaren göçün şeklinin değişmesi ve aile birleşimleriyle toplumun genişlemesi sosyokültürel politikaların uygulanmasına yol açmış yurt dışındaki Türk toplumunun ana dillerini, kültürlerini ve kimliklerini koruyarak anavatanla bağlarını koruması amaçlanmıştır. Bu anlamda, Diyanet İşleri Başkanlığı Türkiye adına yurt dışına dini temsilci göndermeye, Millî Eğitim Bakanlığı ise yurt dışına öğretmen göndermeye başlamıştır. Ancak Türkiye'de somut bir diaspora politikası ya da resmi diaspora kurumu geliştirmemiş bunun yerine Bakanlıkların ve kurumların temsil edildiği komiteler oluşturulmuş ve bazı bakanlıkların bünyelerinde daireler açmıştır. 1964 yılında kurulan Bakanlıklar ve İlgili Kuruluşlar Arası Koordinasyon Komitesi ve Genel Sekreter İktisadi İşler Yardımcılığı bünyesinde kurulan İşçi Meseleleri Koordinasyon Bürosu; 1972 yılında Çalışma Bakanlığı bünyesinde kurulan Yurtdışı İşçi Sorunları Genel Müdürlüğü; 1976 yılında MEB merkez teşkilatında kurulan Yurtdışı İşçi Çocukları Eğitim Öğretimi Genel Müdürlüğü buna örnek teşkil etmektedir (Köse, 2020).

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972) dönemiyle birlikte vatandaşlarımızın yurt dışında intibakları, manevi ihtiyaçları, kültür, eğitim hususları ile örgütlenmeleri programlarda yer almıştır. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)'yla birlikte mesken ülkelerde yerel ve ulusal düzeyde siyasal katılımları ile anavatan Türkiye ile ilişkilerindeki eksikliklerin giderilmesi konularının gündeme geldiği görülmektedir.

Toplumun kalıcılığının belirginleştiği yıllarda politikalarda değişikliklere gidilmeye başlanmış hem anavatan bağının güçlü bir şekilde korunması hem de mesken ülkelerde daha geniş haklara kavuşmaları hedeflenmiştir. 1980 sonrası yasa değişikliği yapılarak çifte vatandaşlığın önü açılmıştır. 1984 yılında da Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yurtdışı teşkilatı oluşturulmuştur. Bununla birlikte üçüncü nesle ulaşan diasporanın Türkiye'ye siyasi alanda katkı sunabileceği düşüncesi oluşmuş ve bu anlamda diasporadan beklentiler önem kazanmaya başlamıştır.

Göçün ilk yıllarından beri anavatanda oy kullanma hakkı talebine yönelik, her ne kadar bu talebi karşılamasa da sınır kapılarında oy kullanma hakkı getirilmiştir. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)'nda yurt dışındaki vatandaşlarımızın hak ve menfaatlerinin korunmasına yer verilmiştir. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)'nda ise ayrımcılık, anavatanda siyasal katılım ve vatandaşlık hakları yer almıştır. Yine aynı kalkınma planında yurt dışında bir toplumsal varlık oluştuğuna değinilmiş ve işçi profiline de değışmeye başladığı vurgulanmıştır. Birinci Plan dâhil birçok kalkınma planda yurt dışına iş gücü göçünün ülkede nitelikli işgücü açığı oluşturabileceği de değinilen hususlar arasında yer almıştır. Görüldüğü üzere Birinci Plan döneminden itibaren yurt dışındaki vatandaşlarımız önce işçi olarak

sonra vatandaş ve toplum olarak mesken ülke ve anavatan ilişkisi perspektifinde sosyal, kültürel, ekonomik, siyasi ve hukuki boyutlarıyla programlarda yer almıştır. 1980-2000 arası dönemde, Türkiye'nin işçi olarak tanımlamaya devam ettiği diasporasından ekonomik beklentisi devam ederken aynı zamanda kamu politikasına eğitim, din, kültür, güvenlik ve siyaset boyutlarını da eklemiştir (Köse, 2020).

İki binli yıllardan itibaren ise küresel diaspora politikalarında meydana gelen değişimlerin bir izdüşümü Türkiye'nin diaspora politikalarında da görülmeye başlanmıştır. Türkiye diaspora politikalarını, diasporasının gelişimini hedeflediği devlet politikaları olarak tanımlamıştır. Bu anlamda, Türk dilini, kültürünü ve tarihini tanıtmak ve yeni kuşaklarla gcl bağlar geliştirmek için, 2003 yılından itibaren sosyokültürel, ekonomik, vatandaşlık ve kurumsal politikalarından oluşan çeşitli diaspora politikaları benimsemiştir (Adamson, 2019).

2010 yılında kurulan Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) ile diaspora politikalarında ihtisaslaşmış müstakil bir kurumsal yapı oluşturulmuştur. Bu kurum diaspora mensuplarının kimlik ve kültürlerinin korunması, anavatan aidiyetinin muhafaza edilmesi ve mesken ülkelerde sosyal ve ekonomik statülerinin yükseltilmesi gibi amaçlarla faaliyet göstermektedir. Diaspora politikalarının kapsamında 1990'lı yıllarda soğuk savaşın sona ermesi sonrasında genişleme olmuş soydaş-akraba topluluklar, tarihi ve kültürel bağlarımızın olduğu topluluklar ve dış Türkler gibi farklı kavramlarla ifade edilen jeopolitik etkilerle sınır değişimlerinin neden olduğu ve sosyokültürel olarak millet aidiyeti olan topluluklar da YTB bünyesinde diaspora politikaları kapsamında değerlendirilmeye ve geniş anlamda diaspora politikaları yrtlmeye başlanmıştır (Köse, 2021).

Hükümetler programlarında da yurt dışı gücü ve Türk toplumuna yer vermektedirler. Kalkınma planlarında yer alan hususlar başta olmak üzere daha geniş çerçevede yurt dışı gücü ve vatandaşlarla ilgili politikalar programlarda yer almıştır. Son dönem hükümet programlarında ve politikalarında esasta dönüşüm yaşanmış, artık diaspora olarak tanımlamalar yer alırken yurt dışındaki vatandaşlardan beklentilerden ziyade kamunun diasporaya sorumluluğunu yansıtan politikalar yer almaya başlamıştır. Plan ve programlarda yer alan değişim kamu hizmetlerinin kurumsallaşmasına da yansımıştır.

Yurt dışı vatandaşlarla ilgili olarak sektörel alanlarına bağlı olarak başka kurumlara da sorumluluklar yüklenmiştir. Bu bağlamda, "yabancı ülkelerde alışan Türk işçilerinin çalışma hayatı ve sosyal güvenlikle ilgili meselelerine zm yolları aramak, hak ve menfaatlerini korumak ve geliştirmek" için çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, "yurtdışında çalışan veya ikamet eden Türk vatandaşlarının

eğitim ve ğretim alanındaki ihtiyaç ve sorunlarına yönelik çalışmaları ilgili kurum ve kuruluşlarla iş birliği içinde yürütmek” sorumluluğu Milli Eğitim Bakanlığına verilmiştir. “Yurt dışında yaşayan Türk gençlerinin kimlik bilincinin geliştirilmesi, mesken ülkeye uyum sağlamaları ve Türkiye ile bağlarının güçlenmesine destek olmak amacıyla eğitim programları, gençlik kampları ve projeler düzenlemek; kulüpler kurmak ve burs ve öğrenim kredisi vermekle” Gençlik ve Spor Bakanlığı, “anavatanla bağlarını arttırma ve aile eğitim ve koruma bağlamında destek sağlamakla” Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, “yurt dışındaki vatandaşlarımızın din hizmetleri ve din eğitimi ile ilgili işlerini yürütmekle” Diyanet İşleri Başkanlığı görevlendirilmiştir. Bu kurumların dışında hemen her kurumun sorumluluk alanına giren hususlarda Türk diasporasıyla ilişkili konular vardır.

Türk diasporasıyla ilgili sorumluluklarının kamu kurumlarının hemen hemen hepsinin görev alanına taalluk eden bir bölümünün olması diaspora politikalarının ve diasporaya yönelik hizmetlerin merkezi bir koordinasyonunu gerekli kılmaktadır. Dış gnn ilk yıllarından itibaren merkezi bir birimin oluşturulması ve çalışmaların koordine edilmesi hep gündemde yer almıştır. Bu koordinasyon farklı dönemlerde bir bakanın sorumluluğu istifari kadrolarla zlmeye çalışılmıştır. 2010 yılında kurulan YTB’nin Teşkilat Kanunundaki önemli sorumluluklardan bir tanesi bu koordinasyon hususu olmuştur. YTB asli görev itibarıyla diasporadan sorumlu kurum olarak politikaların oluşumu ve programların yürütülmesinde hem icrai hem de koordinasyon görevini yerine getirmekle yetkili kılınmıştır. Yukarıda görüleceği üzere birçok kurumun teşkilat kanununda benzer ifadeleri de içeren yetki ve sorumluluk tanımlamaları çalışmaların verimli yapılması ve yetki sınırlarının netleştirilmesi için aktif bilgi paylaşımı, iş birliği ve koordinasyonu zorunlu kılmaktadır.

2.2.3 On Birinci Kalkınma Planı Döneminde G ve Diaspora Gündemi Değerlendirilmesi

On Birinci Kalkınma Planında göçle ilgili üç temel politika belirlenmiştir: g yönetiminin kurumsal yapısının güçlendirilmesi ve etkinliğinin sağlanması, uluslararası koruma ve geçici koruma altındakilerin sosyal hayata uyumlarının sağlanması ve yurt dışındaki vatandaşlarımızın ülkemizle bağlarının güçlendirilmesi. Bu politika başlıklarının işaret ettiği üzere Türkiye jeopolitiği dinamik ve sürdürülebilir g yönetimine sahip olmayı gerekli kılmaktadır. G yönetimi çok boyutlu ve bütüncül bir süreçtir. Politika ve planlama adımlarıyla başlayan, giriş-çıkış kontrolleri, toplumsal kaynaşma, ekonomi ve hukuki adımlarla devam eden bir süreçtir. Ulusal politikaların belirleyici olduğu g yönetimi bölgesel ve uluslararası sorumlulukları da kapsamaktadır. Son dönemdeki Suriye iç savaşından kaynaklanan insani krizden dolayı gündemde yoğun olarak yer alan ancak ülkemizin yakın tarihinde çok fazla tecrübe ettiği

zorunlu yerinden edilmelerden kaynaklı insan hareketliliklerini yönetebilecek bir kapasiteye sahip olma çabası da politika hedefleri arasında yer almaktadır. Teritoryal devlet sınırları dışında kalan ya da sınır ötesine göç eden ve genel olarak diaspora olarak ifade edilebilecek toplulukların milli aidiyetlerinin muhafazası da temel politika başlığı olmuştur.

On Birinci Plan döneminde bu politikaları gerçekleştirmek üzere tedbirler belirlenmiş ve uygulamalar planlanmıştır. Strateji belgesinin oluşturulması, göçmenlerin toplumla kaynaşmasını sağlayacak kurumsal kapasitenin oluşturulması, uluslararası iş birliğinin geliştirilmesi, plan dışı göçlerin yönetiminde iş birliği ve koordinasyon, veri ve kanıta dayalı hizmet kapasitesi oluşturulması, yasadışı göçün önlenmesi ve göçün planlı gerçekleşmesinin temini ve kurumlar arası koordinasyonun sağlanması bunlar arasındadır. Her bir politika ve bu politikalarla ilgili tedbir ve uygulamalar aşağıda sıralandığı gibidir.

“Göç yönetiminin kurumsal yapısının güçlendirilmesi ve etkinliğinin sağlanması politikası” çerçevesinde sekiz tedbir belirlenmiştir.

Rapor döneminde, *Göç Strateji Belgesi çıkarılması* tedbiri kapsamında ilgili kuruluşların görüşleri çerçevesinde belgenin nihai hale getirilerek yürürlüğe konulması faaliyeti planlanmıştır. Göç yönetimi ve göç politikalarımızın ayrıntılı bir şekilde ortaya konulması açısından önemli bir işleve sahip olacağı değerlendirilen Belgenin nihai haline getirilmesi çalışmaları başlatılmış ancak belge henüz ilgili kurullarda onaylanıp kamuoyuyla paylaşılmadığından kapsamı hakkında bilgi yoktur. Göç yönetimi bütün toplumsal kesimleri ilgilendiren önemli bir olgudur. Bu bağlamda göç strateji belgesinin geniş payda kesiminin katılımıyla oluşturulması önem arz etmektedir.

Ülkemizde bulunan yabancıların ekonomik ve sosyal yaşama entegre edilmesine yönelik göç yönetiminin kurumsal yapısının güçlendirilmesi tedbiri kapsamında yabancıların sosyal uyumu hakkında kurumlar tarafından yapılan çalışmaların değerlendirilmesi ve toplantılar sonucunda izleme-değerlendirme raporlarının hazırlanması planlanmıştır. Göçmenlerin sosyoekonomik hayata uyumu insan hayatının bütün alanları kapsamakla birlikte ekonomi, sosyal hayat ve eğitim alanları öne çıkmaktadır. Bu başlıkların her birinde atılan adımların sağlıklı analizinin yapılabilmesi için verilere ve raporlara ihtiyaç vardır. Ancak bu konularda veri ve raporlar kamuya açık olarak erişilemediğinde kapsamlı bir değerlendirme yapma imkânı olmamıştır. Bu bağlamda faaliyet raporlarından elde edilen bazı çalışmalar şöyledir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı 2019 yılında 145.232, 2020 yılında 123.574, 2021 yılında ise 168.103 yabancıya Türkiye’de çalışma hakkı tanınmıştır (ÇSGB, 2022). Sağlık Bakanlığı ise

yabancıların sağlık sistemine uyumunu kolaylaştırmak üzere; Toplum Sağlığı Merkezlerine/İlçe Sağlık Müdürlüklerine bağlı Yabancı Uyruklular Polikliniği açılması, mobil sağlık hizmetlerinin güçlendirilmesi, Merkezi Hasta Randevu Sistemi (MHRS) ve ALO 182 randevu hattının farklı dillerde hizmet vermesinin sağlanması, “Gönüllü Sağlık Tesisleri” açılması faaliyetleri desteklenmesi, risk gruplarına yönelik rutin ve tamamlayıcı aşı uygulamaları gerçekleştirilmesi gibi faaliyetlerde bulunmuştur. Göç alanında faaliyet gösteren yerli ve yabancı STK’ların envanteri oluşturulmuş ve STK’lara yönelik eğitim programları düzenlenmiştir.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde, Avrupa Birliği tarafından sağlanan finansman ile Türkiye'deki yabancılara yönelik olarak; Sosyal Uyum Yardım (SUY) Programı ve En Savunmasız Mültecilerin Yaşam Standartlarının Temel İhtiyaç Desteği ile İyileştirilmesi/Tamamlayıcı Sosyal Uyum Yardımı (T-SUY) Projesi yürütülmektedir. Tamamlayıcı Sosyal Uyum Yardımı (T-SUY) Projesi, iş gücüne yönlendirilme anlamında özel yaklaşım gerektiren grupların temel ihtiyaçlarını karşılayabilmelerine yönelik hazırlanmış nakit temelli bir destek projesidir. Geçim kaynaklarına yönlendirilemeyen ve kimlik numarası 99 ile başlayan Geçici Koruma Statüsü Sahiplerinin / Uluslararası Koruma Statüsü Sahiplerinin / Uluslararası Koruma Başvurusu Sahiplerinin ve İnsani İkamet İzni olan yabancıların projeye dâhil edilmesi hedeflenmektedir. Yararlanıcı sayısı, düzenli ve uzun süreli yardım planlaması bakımından dünyanın en büyük nakit temelli destek programı olan SUY ise bu kesimlerin gıda, barınma, giyim gibi temel ihtiyaçlarını kendi istedikleri çerçevede onurlu bir şekilde karşılamalarını temin üzere planlanmıştır. Bir hanenin SUY programından ve TSUY projesinden faydalandırılabilmesi için; kişilerin geçici barınma merkezleri dışında ikamet etmesi, hanenin muhtaç durumda olması, hanede sosyal güvence bulunmaması ve hanenin demografik kriterlerden en az birini sağlaması beklenilmektedir.

Gönüllü geri gönderme mekanizmaları yaygınlaştırılarak etkin bir şekilde uygulanması tedbiri kapsamında ilk faaliyet olarak Avrupa ülkelerine çalışma ziyareti ve altı ilde işbaşı ziyareti yapılması belirlenmiştir. İkinci faaliyet olarak gönüllü geri gönderme mekanizmaları etkin bir şekilde uygulanması planlanmıştır. Ülkemizde kuruluşundan bu yana Geri Gönderme Merkezi (GGM) kapasitesi 10 kattan fazla artmıştır. 2015’te 1.740 kapasite ile hizmet veren GGM’ler, Ağustos 2022 tarihi itibarıyla yaklaşık 20.000 kapasiteyle çalışmaktadır (İçişleri Bakanlığı, 2022). Göç İdaresi Başkanlığı, ülkemize düzensiz şekilde giren veya düzenli şekilde girip düzensiz hale gelen her 100 düzensiz göçmenden neredeyse yarısının ülkelere geri gönderildiğini açıklamıştır. Bununla beraber, ülkemizin %67 sınır dışı başarı oranı ile tüm Avrupa’yı geride bıraktığını açıklamıştır (Göç İdaresi Başkanlığı, 2022).

Bir diğerk faaliyet olarak Türkiye’de Düzensiz Göçmenlerin Destekli Gönüllü Geri Dönüşü ve Yeniden Entegrasyonu Projesi kapsamında üç çalıştay düzenlenmesi planlanmıştır. Proje kapsamında, yabancıların ülkelerine güvenli ve gönüllü olarak çıkışlarının sağlanmasına devam edilmiştir.

Düzensiz göçün engellenmesi ve göçün düzenli olarak gerçekleşmesi için uluslararası iş birliği geliştirilmesi tedbiri kapsamında ikili ve çok taraflı mekanizmalar işletilerek çözümler geliştirilmeye çalışılmaktadır.

Veriye dayalı politika ve hizmet sunumunun sağlanması için kurumlar arası koordinasyon geliştirilmesi tedbiri kapsamında, TÜİK ve ilgili kurumların çalışmalar yaptığı bilinmektedir. Uluslararası göç istatistiklerine yönelik TÜİK ve ilgili kurumlar Resmi İstatistik Programı çerçevesinde çalışmalarına devam etmektedir. TÜİK tarafından yürütölen söz konusu Program ile, konuya ilişkin veri toplayan kurumlar belirlenmiş olup; idari kayıtların geliştirilerek verilerin üretilmesi ve istatistiklere dönüştürölmesi çalışmaları devam etmektedir. TÜİK tarafından Türkiye’de ikamet eden stok yabancı nüfus (2007-2022 yılları) ile uluslararası göç istatistikleri başlığı altında yurt dışından gelen ve yurt dışına giden göçe ilişkin istatistikler 2019 ve 2021 yılları için üretilmiş ve kamuoyu ile paylaşılmıştır. Göçe ilişkin analiz yapılabilmesi daha kapsamlı veri üretimi ve düzenli paylaşımı gerektirmektedir. Mevcutta üretilen istatistiklerin göç süreçlerini tam olarak yansıtmadığı ve politika üretimine yeterli girdi sağlama imkânı vermediğı Özel İhtisas Komisyonu katılımcıları tarafından da gündeme getirilen bir husus olmuştur.

Göç alanında güçlü ve kanıta dayalı politika oluşturulmasına yönelik bilimsel araştırmaların yapılabilmesini teminen üniversite ve araştırma kuruluşlarının çalışmaları desteklenmesi tedbiri kapsamında, göç yönetiminde ihtiyaç duyulan konularda rapor hazırlanması, çalıştay, toplantı, eğitim vb. faaliyetlerde akademisyenlerle iş birliği yapılması planlanmıştır. 24 Şubat 2022 tarihinde “Üniversitelerin Araştırma Merkezleri/Enstitüleri ile Göç İstışare Toplantısı” tertip edilmiştir. Söz konusu toplantıya 20’si göç araştırmaları merkezi/enstitüsü olmak 25 farklı üniversitenin araştırma merkezinden, 10 profesör, 8 doçent, 6 doktor öğretim üyesi ve 1 öğretim görevlisi akademisyen katılım sağlamıştır. Katılan 25 akademisyenin 20’si merkez müdürü, 2’si enstitü müdürüdür. Göç İdaresi Başkanlığının yayınları arasında bu alanda henüz yapılmış araştırmaya rastlanılmamıştır.

Göç alanında edinilen tecrübe yabancı dilde içerik üretimi, etkinlik düzenlenmesi, ulusal uzman değişimi gibi yollarla uluslararası platformlarda paylaşılması tedbiri kapsamında ise Türkiye’nin Ulusal İltica Sisteminin Kuvvetlendirilmesi Projesi kapsamında faaliyetler yapılmaktadır.

“Uluslararası koruma ve geçici koruma altındakilerin sosyal hayata uyumlarının sağlanması politikası” çerçevesinde üç tedbir belirlenmiştir.

Uluslararası koruma ve geçici koruma altındakilere yönelik bilgi eksikliği, olumsuz algı ve önyargıları gidermek amacıyla farkındalık çalışmalarının artırılması tedbiri kapsamında ilk faaliyet olarak uluslararası koruma ve geçici koruma altındakilere yönelik olumsuz algının düzeltilmesi için yazılı ve görsel medyada farkındalık çalışmaları yapılması planlanmıştır. Bu anlamda Basın Çalıştayı ve “Göç Alanında Yerel Yönetimlerle İstişare Çalıştayı” gerçekleştirilmiştir. İkinci faaliyet olarak Uluslararası Göçmenler Günü etkinliği düzenlenmesi planlanmıştır. 18 Aralık Göçmenler Günü etkinliği çevrimiçi olarak gerçekleştirilmiştir. Üçüncü faaliyet olarak basın ve iletişim alanında mevcut durum analizi yapılması planlanmıştır. Belirlenen 10 ilde (İstanbul, Ankara, Bursa, Gaziantep, İzmir, Kilis, Mersin, Şanlıurfa, Antalya ve Adana) belediyeler, sivil toplum kuruluşları ile kamu kurum ve kuruluşlarının göç ve uluslararası koruma alanlarında farkındalık artırmaya yönelik basın ve sosyal medya hesaplarını nasıl kullandıkları araştırılmış ve mevcut durum analizi yapılmıştır. Dördüncü faaliyet olarak iletişim ve farkındalık artırma stratejisi hazırlanması planlanmıştır. Beşinci faaliyet olarak Uluslararası Göçmenler Günü etkinlikleri düzenlenmesi planlanmıştır. Faaliyet kapsamında 2 adet göçmenler günü etkinliği planlanmış olup 2 adet Uluslararası Göçmenler Günü etkinliği tamamlanmıştır.

Uluslararası koruma ve geçici koruma altındakilerin Türkçe dil becerileri geliştirilerek sosyal hayata uyumları artırılması tedbiri kapsamında ilk faaliyet olarak Türkçe uyum sınıfları açılması planlanmıştır. MEB tarafından Türkçe dil becerisi yeterli düzeyde olmayan 3. ve 12. sınıf arası tüm yabancı uyruklu öğrencilere Türkçe uyum sınıfları açılması planlanmıştır. Türkçenin öğretilmesine yönelik hazırlanan eğitim materyalleri çoğaltılıp, Türkçe uyum sınıflarında kullanılmak üzere 81 ile gönderilmesi hedeflenmiştir. MEB tarafından Türkçe dili telafi eğitimlerinin başladığı, göçmen, geçici koruma altındaki ve mevsimlik tarım işçisi çocuklar için hızlandırılmış ve yoğun bir müfredat oluşturularak Türkçe dil becerilerinin geliştirileceği belirtilmektedir. Bununla birlikte faaliyet kapsamında Türkçenin öğretilmesine yönelik hazırlanıp çoğaltılarak Türkçe uyum sınıflarında kullanılmak üzere 81 ile gönderilecek eğitim materyallerine ilişkin herhangi bir bilgi verilmemektedir.

Ülkemizde öğrenim çağındaki yabancı uyruklu öğrencilerin eğitime kazandırılması ve kaliteli eğitim almaları amacıyla Türkçe Öğretimi, Arapça Dil Eğitimi, telafi ve destekleme eğitim kursları, eğitim materyalleri temini, eğitim fırsatları konusundaki farkındalığın artırılması, rehberlik hizmetlerinin sunulması, gerekli eğitim ekipmanlarının sağlanması gibi faaliyetler yürütülmektedir.

Ülkemizde bulunan yabancıların Türk dilini öğrenmeleri ve sosyal uyumlarının sağlanması amacıyla halk eğitimi merkezleri aracılığıyla çocuklara ve yetişkinlere yönelik kurslar düzenlenmektedir. Bu çerçevede halk eğitimi merkezleri bünyesinde yabancılara Türkçe öğretimine yönelik yaş gruplarına göre yaygın eğitim modülleri hazırlanmıştır. 6-12 ve 13-17 yaş grubu öğrencilerin seviyelerine uygun olarak “Yabancılar için Türkçe Öğretimi Modülü” de hazırlanmış olup bu modül sayesinde halk eğitimi merkezleri bünyesinde 6-12 ve 13-17 yaş öğrencilerine kendi seviyelerine göre kurs verilebilmektedir.

Ülkemizde bulunan yabancı uyruklular yaygın eğitim hizmetlerinden faydalanabilmektedir. 2014-2023 yılları arasında toplamda 3.556.887 yabancı uyruklu kursiyer halk eğitimi merkezlerinde düzenlenen kurslara katılım sağlamıştır. Halk eğitimi merkezlerinde yabancı uyrukluların Türkçe becerilerinin artırılması amacıyla düzenlenen Türkçe öğretimi kurs programından 2014-2023 yılları arasında 876.474 yabancı uyruklu kursiyer faydalanmıştır.

Örgün ve yaygın eğitim kurumlarında Türkçe öğretimini desteklemek amacıyla 2016 yılından bu yana 81 ilde 5 milyonun üzerinde Türkçe kitap seti dağıtılmıştır.

Yabancı uyruklu öğrencilere Türkçe öğretimini sağlamak amacıyla “Türkçe’nin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Programı” oluşturulmuştur. Program Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından onaylanmış olup Türkçeyi yabancı dil olarak temel düzeyden (A1) ileri düzeye (C1) kadar aşamalı bir biçimde yapılandıran, temel dil becerilerini (okuma, dinleme, sözlü üretim, sözlü etkileşim, yazma) bütünlük ve sarmal bir anlayışla ilişkilendirerek geliştirmeyi hedefleyen, dil becerilerini destekleyen işlevsel bir yaklaşımla sunarak kültürel duyarlılığı, dilin sosyokültürel bağlamına uygun biçimde kazandırmayı amaçlamaktadır.

Uluslararası koruma ve geçici koruma altındaki öğrencilerin ortaokul ve liseye geçişleri artırılması, bu öğrencilerin ilgi ve yeteneklerine göre mesleki ve teknik eğitime yönlendirilmesi tedbiri kapsamında geçici eğitim merkezlerinin sayısının azaltılmasına devam edilmesi ve bu merkezlerdeki öğrencilerin devlet okullarına yönlendirilmesine dair çalışmalar yapılması faaliyeti planlanmıştır. Uluslararası koruma ve geçici koruma altındaki kişilerin yoğun olduğu illerimizde okula gitmeyen öğrenciler için alan, saha çalışmaları devam etmektedir. Bu öğrencileri yaş ve seviyelerine göre ortaokul ve liselerimize kayıt devam ettirilerek, bu öğrencilerden meslek öğrenmek isteyen öğrenciler ise ilgi ve yeteneklerine göre mesleki ve teknik eğitime ve imam hatip okullarımıza yönlendirilmiştir. İkinci faaliyet olarak yabancı öğrenci uyum yönetmeliğinin yürürlüğe girmesine yönelik çalışmaların tamamlanması planlanmıştır. MEB tarafından uluslararası ve geçici koruma altındaki öğrencilerin okula devamı, sosyal

uyumu, ilgi ve yeteneklerine göre mesleki ve teknik eğitime ve imam hatip okullarına yönlendirilmeleri çalışmalarının devam ettiği belirtilmektedir.

Diaspora politikası kapsamında On Birinci Kalkınma Planı, yurt dışındaki vatandaşlarımızın sorunlarını çözüme ve Türkiye aidiyetini muhafaza ve geliştirme için politikalar benimsemiştir. Bu kapsamda yurt dışındaki vatandaşlarımızın akademik, sosyal ve kültürel gelişimlerine destek olma, çocuk ve gençlerimizin anadillerini öğrenmeleri ve kültürel değerlerimizi tanımaları için programlar gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir.

Yurt dışındaki vatandaşlarımızın sorunlarının çözümüne yönelik faaliyet ve hizmetlerin artırılması ile ülkemizle bağlarını güçlendirmeye yönelik programlar oluşturulması tedbiri kapsamında ilk faaliyet olarak yurtdışında yaşayan vatandaşlarımızın anavatanla bağlarını güçlendirici kültürel hareketlilik ve eğitim programları, buluşmalar, sosyal ziyaretler ve buluşmalar düzenlenmesi planlanmıştır. Bu faaliyet kapsamında YTB eğitim, medya, anadili, hukuk, sanat ve sivil toplum gibi çok boyutlu faaliyetler hayata geçirmiştir. Örneğin, Türkçe Ödülleri ve Türk Diasporası Medya Ödülleri sahibini bulmuştur. Okuma grupları oluşturulmuş, okur-yazar buluşmaları ve çocuklar için Benim Bayramım yarışması gerçekleştirilmiştir. Akademi Kürsüsü, İnsan Hazinesi Serisi, Avrupa ve Amerika'da Hak ve Özgürlükler Çalıştayı, Hukuk Bursiyerleri Çalıştayı, Sosyolojik ve Hukuki Açısından Euro-İslam Çalıştayı, Almanya'ya Göçün 60. Yılı Etkinlikleri, Uluslararası Diaspora Kısa Film Festivali ve Cumhurbaşkanı ile Vatandaş Buluşması gibi etkinlikler düzenlenmiştir. YTB İnsan Hakları Eğitim Programları ile Yurtdışındaki Türk Çocukları İçin Türkçe Öğretimi Sertifika Programı yapılmıştır. Pek çok ülkede vatandaşlarımız ve STK temsilcilerimizle buluşmak üzere saha ziyaretleri yapılmıştır. İlaveten Telve Dergisi'nin 2. Sayısı ve sesli formatları yayınlanmıştır. Anadolu Okuma Evi projesi kapsamında; 4 okur-yazar buluşması ve atölye çalışması gerçekleştirilmiştir. Yurtdışı Vatandaşlar Burslarının ön değerlendirme süreci tamamlanmıştır. Türk Diasporası Medya Ödülleri programının başvuru süreci tamamlanmıştır. İnsan Hazinesi Serisi-Birinci Nesil Hikâyeleri programında ilana çıkmıştır.

İkinci faaliyet olarak hâlihazırda yürütülen programlar kapsamında vatandaşlarımızın yaşadığı sorunların çözümüne yönelik destekler sağlanması planlanmıştır. Yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızın yaşadığı sorunların çözümü adına vatandaşlarımız Doğrudan Proje Destek Programı (DPDP) ile 43 ve Genç Destek-Mali Destek Programıyla 20 projeyi desteklenmiştir. Böylece, kültürel hareketlilik, eğitim programları ve vatandaşlarımızın anavatan bağlarını güçlendirme çalışmaları kapsamında 146 gencimizin katılım sağladığı Gençlik Kampları düzenlenmiştir. Avrupa genelinde 55.000 kişi tarafından izlenen

Rafadan Tayfa gösterimleri yapılmıştır. 24 gencimizin istifade ettiği Tarih Akademisi düzenlenmiştir. 5 ülkeden 26 gencimiz TEKNOFEST'e katılım sağlamıştır. Genç Destek Programı ilanına çıkılmış ve 34 projeye destek verilmiştir. Çocuk Kampları için ön hazırlık çalışmaları yapılmıştır ve pilot uygulama gerçekleştirilmiştir. Toplantılar, buluşmalar, sosyal ziyaretler ve temsil faaliyetleri kapsamında saha ziyaretleri de yapılmıştır.

Üçüncü faaliyet olarak yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızın kültürel kimliklerini korumak ve sosyal gelişimlerini desteklemek üzere çeşitli kurs ve eğitimler verilmesi ve proje destekleri sağlanması planlanmıştır. Yunus Emre Enstitüsü tarafından yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızın kültürel kimliklerini korumak ve sosyal gelişimlerini desteklemek amacıyla minyatür, hat, ut, bağlama, halk oyunları, Türk mutfağı, Türk okçuluğu ve benzeri 101 kurs düzenlenmiş olup iki büyük ölçekli projeye destek verilmiştir.

Yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızın akademik, sosyal ve kültürel gelişimlerine destek olunması tedbiri kapsamında, ilk faaliyet olarak Türkçe Saati Destek Programı ve Okul Öncesi Çift Dilli Eğitim Destek Programı kapsamında yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızın kurmuş olduğu STK'lara Türkçe öğrenimine ilişkin destek verilmektedir. Yurt dışında yaşayan çocuklarımız için YTB Çocuk Akademisi, Yazarlık Akademisi, İleri Düzey Yazarlık Akademisi, Medya Akademisi (Gazetecilik Okulu ve Sinema Okulu) düzenlenmiştir. Tez ve Araştırma Bursu, Türkçe Öğretimi Yüksek Lisans Programı, Prof. Dr. Fuat SEZGİN Üstün Başarı Ödülleri, Aile ve Sosyal Hizmetler Bursu, Lise Bitirme Sınavı Başarı Bursu, Hukuk alanında Uzmanlık Bursu programlarıyla başarılı öğrencilerimiz desteklenmiştir.

Yurt dışında yaşayan çocuk ve gençlerimizin anadillerini öğrenmeleri ve kültürel değerlerimizi tanımları sağlanması tedbiri kapsamında ilk faaliyet olarak Yunus Emre Kültür Merkezleri ile STK'ların eğitim ve kültür programları gibi çeşitli etkinlikleri ile projelerinin desteklenmesi planlanmıştır. Köln Yunus Emre Türk Kültür Merkezi (YETKM), YTB iş birliğinde Kuzey Ren Vestfalya eyaletinde; 25 adet sivil toplum kuruluşu bünyesinde ve iş birliğinde hafta sonu 'Türkçe Saati' kursları sürdürmektedir. Bu kapsamında fiilen 3.800 öğrenciye 25 "Türkçe eğitmeni" tarafından Türkçe öğretilmektedir. Yurt dışında yaşayan çocuklarımıza ve gençlerimize yönelik anadil eğitimi kapsamında Yunus Emre Enstitüsü ile yürütülen projede 35 sivil toplum kuruluşuna destek verilmiştir. 3-6 yaş arası çocukların eğitimi için ders materyali hazırlanmıştır. Sivil toplum kuruluşlarının bünyesinde çalışan Türkçe eğitimcilerine yönelik eğitim ve sertifika programı düzenlenmiştir.

Plan döneminde bakanlıkların da birtakım çalışmaları olmuştur. Örneğin, Adalet Bakanlığı 2019 yılında diasporanın elçilik ve konsolosluk işlemlerini daha hızlı yürütebilmesi amacıyla sekiz dilde adli sonuç belgesi sunan konsolosluk.net adresini güncelleyerek faaliyete geçirmiştir. Bakanlık ayrıca konsolosluklarda düzenlenen noterlik işlemlerinde herhangi bir belgenin örneğinin Türkiye'deki noterliklerden alınması uygulamasını başlatmıştır (T.C. Adalet Bakanlığı 2019 Faaliyet Raporu, 2020). Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Covid-19 salgınında Türk diasporasına yönelik çalışmalar yürütmüştür. İlaveten Türk diasporasına yönelik istihdam ve sosyal koruma hizmetleri bağlamında yurt dışında yaşamış veya yaşamakta olan vatandaşların çalışma ve sosyal güvenlik haklarına yönelik erişimini kolaylaştırmayı hedeflemiş ve 2020 yılında 45.000'den fazla aileye ulaşmıştır (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Faaliyet Raporu, 2021). Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı bünyesindeki Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğü geçici koruma kapsamındaki yabancılar başta olmak üzere tüm yabancıların çalışma izni alarak kayıtlı hale gelmeleri için faaliyetlerde bulunmuştur. Bilgilendirme faaliyetlerinin yanı sıra SGK ile protokol çalışmaları yapılmış ve sigorta primi ödeyip de çalışma izni olmayanların tespiti için adımlar atılmıştır. Ayrıca dünyada işgücü göçünün ana temalarından olan nitelikli işgücünün temini için yürütülen politikalar da gündeme alınmış, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ile protokol imzalanarak uluslararası teknoloji uzmanlarını ülkemize kazandırmak adına Yetenek Transferi Programı başlatılmıştır. Bunun yanında 17 Eylül 2021 tarihinde ilk Turkuaz Kart sahibine teslim edilerek Turkuaz Kart'ın uygulama safhası başlamıştır. Ancak Turkuaz Kart uygulamasının amaçlanan hedeflerine ulaşmada yetersiz kalınmıştır. Aynı doğrultuda nitelikli işgücü göçünü ülkemize yönlendirmek adına tanıtım ofisi ve uluslararası işgücü ağı kurulması çalışmaları sürdürülmektedir. Ayrıca daha kapsayıcı bir çalışma izni sistemini hayata geçirmek adına E-Muafiyet sistemi uygulamaya alınmış ve çalışma izni muafiyetleri bu sistem üzerinden düzenlenmeye başlanmıştır. Gençlik ve Spor Bakanlığı, yurt dışında yaşayan Türk gençlerinin kimlik bilincinin geliştirilmesi, mesken ülkeye uyum sağlama ve Türkiye ile bağlarını güçlendirmeye destek olmak amacıyla eğitim programları, gençlik kampları ile projeler düzenlemiş ve kulüpler kurmuştur (T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı, 2023). Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı yurt dışındaki Türk bilim insanlarının Türkiye Araştırma Alanı ile ilişki ve bağlarının güçlendirilmesini hedefiyle Yurt Dışındaki Türk Bilim İnsanları 4. Kurultayını gerçekleştirmiştir (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Faaliyet Raporu, 2020). Millî Eğitim Bakanlığı ise yurt dışında eğitim gören öğrencilerimizin beslenme ve barınma ihtiyaçlarında kullanılmak üzere ödenek tahsis etmiştir. Yurt dışında öğrenim görmek üzere bursiyer göndermeye ve yurt dışında okul açmak için Maarif Vakfı ile iş birliği yapmaya devam etmiştir. Yurt dışı sınav merkezi sayısını artırmış, yurt dışına ders ve kültür kitabı ile eğitim

materyali göndermiştir. Türkçe ve Türk Kültürü derslerine Eğitim Bilişim Ağı (EBA) üzerinden giriş yapabilme olanağı sağlamıştır. Bununla birlikte, 18 Mart Çanakkale Zaferi ve Şehitleri Anma Günü Çanakkale Şiirleri Seslendirme Yarışması ve Geçmişten Geleceğe Gurbet Hikâyeleri-2 Yarışması gibi faaliyetlerde bulunmuştur. İlaveten yurt dışında yaşayan çocuklar için hazırlanan 14 adet hikâye kitabı ile sözlü edebiyat seçkilerinin basımının yapılması adına ihale süreci başlatmıştır ve hazırlanan 14 adet hikâye kitabı ile sözlü edebiyat seçkilerinin basımını tamamlayarak yurt dışı temsilciliklerimize gönderilmesini planlamıştır (Milli Eğitim Bakanlığı, Faaliyet Raporu, 2021).

Bununla beraber, Diyanet İşleri Başkanlığı da Plan döneminde Türk diasporasına yönelik bir dizi ziyaret, etkinlik veya toplantı organize etmiştir. Bünyesinde yer alan Dış İlişkiler Genel Müdürlüğüne bağlı Yurt Dışı Türkler Daire Başkanlığı vasıtasıyla Türk diasporasına yönelik doğrudan çalışmalar yapmıştır. Aynı zamanda Türk İslâm Birliği nezdinde yer alan çalışmalara destek vererek din görevlilerinin görev ve sorumlulukları koordine etmiştir. Ayrıca Uluslararası İlahiyat Programı çerçevesinde yurt dışında yaşayan üniversite öğrencilerine yönelik geniş kapsamlı bir proje başlatmıştır (T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı, 2022).

On Birinci Kalkınma Planı döneminde belirlenen politika ve hedeflerin uygulamasının kapsamlı şekilde analiz edilebilmesi, göç ve diaspora konusunda verilerin ve raporların kamuoyuyla düzenli paylaşılması ve bu çerçevede değerlendirmeler yapılmış olmasıyla yakından ilişkilidir. Kamuya açık yeterli veri olmaması ve Plan tedbirlerinin etkisinin analiz edildiği akademik çalışmaların yapılmaması Planın değerlendirilmesini eksik bırakmaktadır.

On Birinci Plan döneminde yukarıda da kısmen değinildiği gibi küresel boyutta insan hareketliliklerini etkileyen kriz ve değişimlerle beraber doğrudan Türkiye'ye gelen ve Türkiye'den başka ülkelere yönelen göç hareketleri üzerinde belirleyici olan ulusal, bölgesel ve küresel gelişmeler yaşanmıştır. Türkiye'nin göç ve diaspora politikaları da ülkelerin politikaları ile bölgesel ve küresel gelişmelerden etkilenmiştir. Bu bağlamda gelecek dönemde hem göç politikalarını etkileyecek gelişmeleri hem de Türk diasporasının karşılaşması muhtemel sorunları tespit edilmeye çalışılacaktır.

Türkiye'nin göç yönetimini ve politikalarını etkileme potansiyeli olan hususları iki ana başlıkta toparlanarak açıklanacaktır. Birincisi ülkenin demografik olarak ve işgücü kaynağı açısından insan ihtiyacını artıracak gelişmelerdir. Göç yönetimi, ülkenin farklı alanlarda değişen insan kaynağı ihtiyaçlarını veri ve bilgi esaslı göz önüne alarak politikaları geliştirmek durumundadır. Bu politikalar hem hedeflenen nitelikteki göçmenleri çekmeyi hem de bu kişilerin nitelikleriyle birlikte sosyo-ekonomik

hayata katılımı sağlamayı hedeflemelidir. Ülkenin ciddi düşüş gösteren doğum oranı yakın dönemde bu insan kaynağı açığını daha fazla hissettirecektir. Ayrıca dijital göçmenlik ve dışarıya göçler yetişmiş insan kaynağımızın eksilmesine yol açmaktadır.

Diğeri ise ülkeye yönelecek düzensiz göçleri tetikleyecek gelişmelerdir. Ülkemize yönelecek düzensiz göçleri tetikleyecek gelişmeler açısından Türkiye'nin jeopolitik konumu itibarıyla bölgesinde meydana gelen ekonomik, siyasi ve sosyal krizlerden, iklim değişikliğinden kaynaklanacak olumsuz gelişmelerden, savaşlardan salgın hastalıklar ve doğal afetlere kadar çeşitli meselelerden doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenmesi ön plana çıkmaktadır. Örneğin, son 5 yıla damgasını vuran küresel enflasyon oranındaki artış, Rusya-Ukrayna savaşı, Orta Asya ülkelerinde meydana gelen protestolar, İran'daki kitlesel protestolar, Suriye'de devam eden iç savaş, Irak'taki siyasi karışıklıklar, Afganistan'daki Taliban rejimi, Filistin'e İsrail'in saldırması, Covid-19 küresel salgını ve iklim krizi Türkiye'ye yönelen göçü artırmıştır. Bu anlamda, Göç İdaresi Başkanlığı resmi verilerine göre, 2022 sonu itibarıyla Türkiye'de uluslararası koruma başvurusu yapan ilk üç uyruk Afganistan (19.400), Ukrayna (7.131) ve Irak'tır (4.083). 2023 Ocak ayı itibarıyla Türkiye'de geçici koruma altında bulunan Suriyeli sayısı 3,5 milyondan fazladır ve Türkiye'deki düzensiz göçmenlerin uyrukları sayıca büyükten küçüğe Afganistan, Suriye, Filistin, İran, Pakistan ve Irak şeklindedir (Göç İdaresi Başkanlığı, 2023). Diğer taraftan Eylül 2022'de Rusya'nın kısmi seferberlik ilanı sonrası Rusya'dan da Türkiye ani ve ciddi göç dalgası başlamıştır.

Bununla birlikte meydana gelen gelişmeler etkisini günümüzde de sürdürmeye devam etmekte ve bu durum Türkiye'ye yönelen göçü artırma eğilimindedir. Örneğin, Dünya Bankası güncel verilerine göre, 2022 yılı sonu itibarıyla küresel enflasyon oranı %8,75'tir ve son dönemlerin en yüksek oranı olma özelliği taşımaktadır. Artan enflasyon Afganistan, Pakistan, Bangladeş ve İran gibi ülkelerde kendini daha çok göstermektedir (World Bank Open Data, 2023) ve buralardan Türkiye'ye yönelen göçü artırma ihtimali taşımaktadır. Enflasyona ilave olarak pek çok ülkede siyasi istikrarsızlıklar ve insani krizler her geçen gün artmaya devam etmektedir. Öyle ki 20 yıl boyunca ABD tarafından işgal edilen Afganistan'da işgalin sonlanması, Batılı devletlerin Afganistan'dan maddi desteğini çekmesi ve yönetimi ele geçiren Taliban'ı hiçbir ülkenin tanımaması ülkede yaşanan krizi derinleştirmiştir. Bununla birlikte, ülkede her geçen gün terör saldırıları gerçekleştirilmekte; yoksulluk ve gıda güvensizliği kronikleşmektedir. Taliban'ın özellikle kadınlar ve kız çocuklarına yönelik gerçekleştirmiş olduğu insan haklarına aykırı uygulamalar ise ülke içindeki gerilimi artırmaktadır. Bahsi geçen krizler günümüzde de devam etmekte ve Afganistan'ı dünyanın en güvensiz ülkeleri arasına eklemektedir (UNHCR, 2022; Yumurtacı, 2022). Dolayısıyla ülkesini terk etmek zorunda kalacak ve hedef ya da transit ülke olarak Türkiye'ye göç edecek Afganların

sayısının uzun dönemde artacağı öngörülmektedir. Bir diğer insani kriz İran'da meydana gelmektedir. Kötü ekonomik koşullara ilave olarak İran'da siyasi ve sosyal özgürlüklerin kısıtlanması yaşanan krizleri derinleştirmekte ve İran eğitimli kesimler başta olmak üzere göçe kaynaklık etmektedir. İran Göç Gözlemevi isimli araştırma kurumu tarafından hazırlanan 2021 "İran Göç Görünümü" raporuna göre, İranlı göçmenlerin sayısı 2020'de 1,8 milyona yükselmiştir (Iran Migration Data Portal, 2017; Bizaer, 2022). Son yıllarda ülkede sıklıkla karşılaşılan protesto gösterileri ve bu gösterilerin bastırılmasında devlet organlarının sergilemiş olduğu tavır, Batı ülkeleri ve insan hakları kuruluşlarının yoğun eleştirilerine neden olmaktadır. Hâlihazırda, ülkedeki gelişmelerden hoşnutsuz bir kesimin ülkeden göç etme arayışında olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum, Türkiye'nin 1979 İran Devriminin bir sonucu olarak 1 milyondan fazla İranlı ile tecrübe ettiği kitlesel göç hareketlerine yeniden maruz kalması ihtimalini doğurmaktadır.

Bahse konu krizlere savaşlar ve iç çatışmalar da dâhil edilmelidir. Örneğin, Şubat 2022'de başlayan Rusya-Ukrayna Savaşı nedeniyle 8 milyon Ukrayna vatandaşı yerinden edilmiş; bu kişilerden 50 bini Türkiye'ye göç etmiştir (Operational Data Portal, 2023). Savaşın günümüzde devam etmesi ve şiddetini artırması, Ukrayna'dan Türkiye'ye yönelen göçü artırma ihtimali taşımaktadır. 2011'de başlayan Suriye iç savaşı ise İdlib Valiliğindeki 2020 saldırısı ile en büyük yer değiştirme olayına neden olmuştur. Buna Covid-19 salgının yıkıcı etkisi, artan yoksulluk (UNHCR, 2023) ve 6 Şubat 2023'te meydana gelen 7,7 büyüklüğündeki depremin olumsuz etkileri eklenmiştir. Anavatanlarında can ve mal güvenliği olmayan Suriyelilerin ülkelerini terk etmeleri ve Türkiye'ye göç etme eğilimlerinin devam etmesi kaçınılmaz görünmektedir.

Irak da ülkesinde devam eden çatışma ve güvensizlik ortamı nedeniyle göçe kaynaklık etmektedir. Geçtiğimiz yıllarda, devlete bağlı silahlı aktörler, muhalifleri kaçırmış veya yargısız infaz etmiştir. Bu durum hayatta kalanların ülkeden kaçmasına neden olmuştur. Yapılan protestoları güvenlik ve istihbarat güçleri şiddetli bir şekilde dağıtmış; ölüm ve hapis cezaları ülkede görülmeye devam etmiştir. Bu çatışma ortamına kuraklık ve Covid-19 süreci eklenmiş; küresel salgın sırasında cinsiyete dayalı şiddet dramatik bir şekilde artmış ve alınan önlemler halkın ekonomik refahını önemli ölçüde azalmıştır. Bu durum 2021 itibariyle 9,2 milyon Iraklı'nın ülke içinde yerinden edilmesi veya yurt dışında mülteci konumuna gelmesi ile sonuçlanmıştır (Amnesty International, 2022). Ülkede devam eden istikrarsızlık ve güvensizlik ortamı ve Irak'ın Türkiye ile sınır komşusu olması, Irak halkının Türkiye'ye göç etmesi ihtimalini artırmaktadır. Bu anlamda, 1988 İran-İrak Savaşı, 1991 Körfez krizi ve çatışmalar nedeniyle Irak'tan Türkiye'ye yönelen kitlesel göç hareketi unutulmamalıdır.

Göçe kaynaklık eden bir diğer ülke Filistin'dir. 2021 yılında Filistin'de, özellikle Gazze'de, Hamas ve diğer Filistinli silahlı gruplar ile İsrail ordusu arasında tırmanan çatışma ve şiddete bağlı olarak 118 binden fazla ülke içinde yerinden edilme yaşanmıştır. Son çatışmalardan sonra bazı sınır kapılarının kapatılması ise bölgeye yönelik insani müdahaleyi engelleyerek krizi derinleştirmiştir. Zorla tahliyeler, yıkımlar ve Filistinlilerin mülklerine İsrail yetkilileri tarafından el konulması, 1.200'den fazla kişinin yerinden edilmesini tetiklemiştir. Bununla birlikte, İsrail'in Filistin halkına gözdağı vermesi, aşırı güç kullanması, kritik altyapıları imha etmesi, Filistinlilerin geçim kaynakları ve hareket özgürlüğünü kısıtlaması yerinden edilenlerin sayısını artırmıştır (IDMC, 2023). Yaşanan çatışmaların devam edeceği ve yerlerinden edilen Filistinlilerin diğer güvenli ülkelere göç etmesi kaçınılmaz görünmektedir. Bu durumdan Türkiye'nin de etkilenmesi muhtemeldir.

Afrika ülkelerinde ise kronikleşen çatışmalar ülke içinde yerinden edilmeleri ve dışa göçü artırmaktadır. 2022 Dünya Göç Raporuna göre, hâlihazırda Kongo Demokratik Cumhuriyeti (KDC) ve Somali, bölgedeki en yüksek ikinci ve üçüncü mülteci sayısının kaynağı durumundadır. Diğer büyük mülteci popülasyonlarına kaynaklık eden ülkeler Sudan ve Orta Afrika Cumhuriyeti'dir (World Migration Report, 2022). Bangladeş, Filistin, Burma, Haiti, Yemen gibi ülkelerin kısa ve orta vadede göçe kaynaklık etme ihtimali kuvvetlidir. Son yıllarda terör faaliyetlerinin arttığı; kötü yönetim, iklim değişikliği ve ekonomik sıkıntılar gibi sınamaların yoğunlaştığı Mali, Nijer, Burkina Faso, Nijerya, Somali, KDC ve Mozambik gibi Afrika ülkelerinin (International Crisis Group, 2023) giderek artan bir şekilde göçe kaynaklık etmesi muhtemeldir. Böylesi bir gelişmeden Türkiye'nin de etkilenmesi olasıdır.

Bazı ülkelerde çatışma çözümü ve barış inşası açısından ilerleme kaydedilmiş olsa da bu faktörler alt bölgelerde yerinden edilmeleri tetiklemektedir. Diğer taraftan yakın ilişkiler içerisinde bulunduğumuz Orta Asya Cumhuriyetlerindeki sosyoekonomik gelişmeler bölgeden ülkemize kayda değer oranda işçi göçüne yol açmaktadır. Ayrıca, söz konusu ülkelerde yaşanabilecek siyasi istikrarsızlıklar, iç karışıklıklar veya komşu ülkelerle meydana gelebilecek çatışmalar ülkemize yönelik göçü artırabilecektir. 2022 yılında Kazakistan'da meydana gelen "Ocak Olayları" (BBC, 2022) ve Kırgızistan ile Tacikistan arasında yaşanan çatışmalar (BBC, 2022) bu ihtimalin güncelliğini koruduğuna işaret etmektedir. Buna, Balkan ülkelerinde yaşanan gerilimler, örneğin Sırbistan ile Kosova'da yaşanan siyasi gerilimler (Independent, 2022) de dâhildir. Kardeş topluluklarda meydana gelen siyasi istikrarsızlıklar, ekonomik sıkıntılar ve toplumsal meseleler bölgedeki soydaşlarımızın Türkiye'ye göç etmesi ile sonuçlanma ihtimali taşımaktadır. Bu anlamda geçmiş zamanlarda Bulgaristan'dan ve Bosna-Hersek'ten Türkiye'ye yönelen göç göz önünde bulundurulmalıdır.

Doğa kaynaklı felaketler göz önünde bulundurulması gereken bir diğer önemli unsurdur. Çünkü Internal Displacement Monitoring Centre (IDMC) tarafından yayınlanan Ülke İçinde Yerinden Edilme Küresel Raporuna göre, son 10 yılda çevresel felaketler nedeniyle yerinden edilenlerin sayısı, savaş ve şiddet nedeniyle yerinden edilenlerin yaklaşık iki katını oluşturmaktadır. Sadece 2021 yılında yerinden edilen 38 milyon kişinin 23,7 milyonu iklim kaynaklı çevresel felaketler nedeniyle göç etmek zorunda kalanlardır. İklim krizi kaynaklı sel, kuraklık ve diğer olağanüstü hava olayları; Filipinler, Bangladeş, Sri Lanka, Afganistan, Pakistan, Angola, Burundi gibi birçok ülkede insanların yerinden edilmesine neden olmaktadır (IDMC, 2022). İklim krizi kaynaklı yerinden edilmelerde sınır ötesi göç hareketlerine ilişkin veriler sınırlı kalsa da ülke içinde yerinden edilmenin, sınır ötesi göçe de zemin hazırladığı bilinmektedir. Orta ve uzun vadede milyonlarca insanın iklim krizi nedeniyle yaşam yerlerini terk etmek zorunda kalacağı üzerinde önemle durulması gereken bir varsayımdır. Öyle ki, Dünya Bankası'nın 2018 tarihli raporunda Sahra altı Afrika, Güney Asya ve Latin Amerika'daki olumsuz iklim etkileri nedeniyle 2050 yılına kadar 143 milyon insanın göç edebileceği belirtilmektedir (Rigaud et al., 2018). IOM ve Birleşmiş Milletler Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi (UNCCD) tarafından 2019'da hazırlanan ve Tunus ile Fas'ta yapılan anket çalışmalarından elde edilen verilerle oluşturulan raporda da göç etme gerekçesi olarak çevresel değişimler, tarım arazilerinin bozulması ve kuraklık ikinci sırayı almaktadır. Ayrıca rapor, kuraklık bağlamında göçmen sayısının 2059'a kadar Afrika'da yaklaşık 22 milyon, Güney Amerika'da 12 milyon ve Asya'da 10 milyon kadar artabileceğini göstermektedir (IOM ve UNCCD, 2019). Bu veriler ışığında, göçe kaynaklık eden ülkelerde yaşanan ve yaşanacak çevre ve iklim felaketlerinin Türkiye'ye yönelik yeni göç dalgalarının tetikleyici unsurlarından biri olması beklenebilecektir.

Son olarak Türkiye'nin geçiş ülkesi konumunda olmasından kaynaklı hususlar vardır. Örneğin, anavatanlarından güvenli ülkelere göç etmeyi amaçlayan düzensiz göçmenlerin bu süreçte göçmen kaçakçılığı ve geri itilme (pushback) durumlarına maruz kaldığı bir gerçektir. Türkiye sınırlarından Avrupa ülkelerine geçmeye çalışan göçmenler, Yunanistan tarafından geri itilmekte ve bu durum hem göçmenler açısından hem de 18 Mart 2016 Mutabakatı çerçevesinde işleyen Türkiye-AB göç iş birliği açısından sorun teşkil etmektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin hem bahsi geçen ihtimaller hem de doğal afet ve salgın hastalıklar neticesinde gerçekleşebilecek kitlesel göçlere hazırlıklı olması ve çeşitli önlemler alması gerekmektedir.

Türk diasporasını hem kendi öznel durumu hem de köken ve mesken ülke bağlamında etkileyebilecek gelişmeler tespit edilmeye ve bu çerçevede Türkiye'nin diaspora politikasına yansımaları

analiz edilmeye çalışılmıştır. Türk diaspora politikasını etkileyecek gelişmeler Türkiye ve mesken ülkelerdeki gelişmeler olmak üzere iki ana eksenle ele alınacaktır.

Türkiye'deki gelişmeler bağlamında, ilk başlarda iş gücü göçü kapsamında Batı ülkelerine göç eden Türklerin göç eğilimi zamanla değişmiştir. Türkiye'deki ekonomik, sosyal ve siyasi gelişmelerden kaynaklı itici faktörler ve bireye özgü gerekçeler ülkemizden dışa göçü etkilemiştir ve etkilemeye devam etmektedir. Son yıllarda karşılaşılan bazı sosyoekonomik problemler nedeniyle ve daha iyi eğitim alma ve çalışma ortamına erişim amacıyla Türkiye'den göç eğilimi ivme kazanmıştır (Kahya, 2022). Başka bir deyişle, Türkiye'de gelecek kaygısı yaşayan Türkler daha iyi eğitim ve kariyer imkânlarına ulaşmak ve yaşam standartlarını geliştirmek üzere göç etmiştir. Bu bağlamda, son 5 yıldır Türkiye'den beyin göçü eğilimi artmıştır. En genel anlamda, yüksek eğitimli kesimlerin göçü olarak tanımlanabilecek beyin göçü çerçevesinde Türkiye'den göç eden kişi sayısı artmış; mühendisler, doktorlar, akademisyenler ve öğrenciler göç eden kesim arasındaki en yoğun grubu oluşturmuştur. En güncel TÜİK verilerine göre, Türkiye'den yurt dışına göç eden kişi sayısı 2016'dan 2019 yılına kadar sürekli artmış; 2019'da da bir önceki yıla göre %2 artarak 330 bin 289'a ulaşmıştır. Göç eden nüfusun 84 bin 863'ünü Türk vatandaşları oluştururken 245 bin 426'sını yabancı uyruklu nüfus oluşturmuştur. Göç edenlerin yarısından fazlası erkektir ve en fazla 25-29 yaş grubundakiler göç etmiştir. İl bazında İstanbul en çok dışa göç veren il olurken onu sırasıyla Ankara, Antalya, İzmir ve Bursa izlemiştir (TÜİK, 2020).

Bununla birlikte Türklerin göç tercihini en çok gelişmiş Batı ülkeleri, özellikle Almanya ve Amerika belirlemektedir. Bu ülkelerdeki yüksek refah seviyesi ve gelişmiş ekonomi gibi çekici faktörler Türklerin tercihlerini etkilemektedir. Örneğin, 2018 yılında 10.600 Türk vatandaşı Almanya'ya sığınma talebinde bulunmuştur ve bu kişilerin %48'i yükseköğretim mezunudur (Türkmen, 2019). Eğitim amaçlı göç edenlerin sayısı da giderek artmıştır. 2019 yılında İstanbul Erkek Lisesinden mezun olanların %52,6'sı, Alman Lisesinden mezun olanların %94,7'si ve Galatasaray Lisesinden mezun olanların %32,6'sı ABD, Almanya, Fransa veya Kanada'ya göç etmiştir (Halis, 2021). İlâveten, AB'de oluşan istihdam açığı ve nitelikli işgücüne duyulan ihtiyaç nedeniyle gerçekleştirilen yeni uygulamalar, Türkiye'den göçü tetiklemiştir (Şahin, 2019). Örneğin, Almanya 2020'nin Mart ayında Nitelikli İşgücü Yasası'nı yürürlüğe koyarak her tür uzmanlık alanından nitelikli işgücü alacağını ilan etmiştir. Bu yasa da anavatanda iş bulamayan ya da çalışma koşulları sıkıntılı olan Türkleri Almanya'ya göç etmeye yöneltmiştir. 2023 TÜİK verilerine göre, Türkiye'deki işsizlik oranı %20,8 (TÜİK, 2023) olup, işsizliğin artması durumunda Türkiye'den göç eden vatandaşların sayısında artış olacağı tahmin edilmektedir. Çünkü. Ahiren Almanya'da Federal Bakanlar Kurulu'nda kabul edilen "Üçüncü Ülkelerden Nitelikli

İşgücü Göçüne İlişkin Temel Unsurlar” başlıklı yasa tasarısının yürürlüğe girmesi halinde ülkemizden daha fazla sayıda kalifiye işgücünün Almanya’ya göç etmesi eğilimin artacağı tahmine müsaittir. Körfez ülkeleri de son dönemde nitelikli işgücünün hedef pazarları olmaya başlamıştır. Suudi Arabistan örneğin yeni uygulamaya koyduğu kalkınma stratejisi çerçevesinde birçok mühendisi ülkesine çekmektedir. Diğer taraftan dijital göçmen olarak tanımlanan uzaktan çalışma imkânlarının artması birçok Türk’ün ülkeyi terk etmemekle birlikte yabancı firmalar için çalışmaya başladığı görülmektedir.

Mesken ülkelerdeki gelişmeler ise daha çok toplumsal ve ekonomik boyutlarıyla gündeme gelmektedir. Bu anlamda yükselen ırkçılık, İslamofobi, ekonomik durgunluk, artan sosyal sorunların topluma olumsuz yansımaları, küresel ve bölgesel siyasi ilişkiler ön plana çıkan hususlardır. Özellikle 11 Eylül saldırıları sonrasında Batı ülkelerinde tırmanan İslam karşıtlığı, göçmenlere yönelik yabancı düşmanlığını da beraberinde getirmiştir. Aşırı sağ ve ırkçı partiler, ülkelerinde bulunan göçmenler üzerinden popülist söylemler geliştirmiş ve seçim çalışmalarını bu söylemler üzerine inşa etmiştir. Son beş yıl içerisinde en az 30 milyon Avrupalı, aşırı sağ partiler lehine oy kullanmıştır. Macaristan’da aşırı sağcı iktidar göçmen karşıtlığı söylemini sertleştirmiş; 11 Eylül 2022’de İsveç’te yapılan seçimlerde Neo-Nazi temelli bir siyasi parti olma özelliğini taşıyan İsveç Demokratları sandıktan ikincilikle çıkmış; Fransa’da aşırı sağcı Marine Le Pen seçimde oylarını artırmıştır. Yabancı karşıtlığı ve mülteci sorunu üzerinde fazlaca duran Giorgia Meloni ise İtalya’da yapılan son seçimleri kazanarak Başbakan olmuştur (Şendal, 2022). Avrupa’da aşırı sağın yükselişe geçmesi ve artan yabancı düşmanlığı Türk düşmanlığı şeklinde tezahür etmeye başlamıştır. Dolayısıyla Türk diasporası bu söylemlerden olumsuz etkilenmiştir ve etkilenmeye devam etmektedir.

Mesken ülkede yaşanan ekonomik durgunluk ve artan işsizlik gibi gelişmelerden de çoğu zaman göçmenler sorumlu tutulmaktadır. Türk diasporası da yaşadığı mesken ülkelerde bu tarz hadiselerden zaman zaman sorumlu tutulmuş ve hatta suçlanmıştır. Yakın geçmişten örneklendirmek gerekirse, 2008 yılında ABD finans sektöründe ortaya çıkan ve tüm dünyaya yayılan küresel kriz AB ülkelerinde ciddi ölçüde hissedilmiş; Euro Alanı daralmış, kamu açıkları ve borç stokları artmış ve kamu maliyesinin sürdürülebilirliği tehlikeye girmiştir (Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, 2011). Dünya Bankası tarafından Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tahminlerine göre düzenlenen AB işsizlik oranlarına göre, 2007 yılında %7,1 olan işsizlik oranı; 2008 küresel krizinin etkisiyle 2009 yılında %8,9’a yükselmiştir (World Bank Development Indicators, 2019). Bu durum birlik ülkelerinden Almanya’da; Türklerin Almanların elinden işlerini aldığı, ülkede yoksulluğa sebep olduğu ve ülkenin sosyal ve ulusal güvenliğine tehlike oluşturduğu yönünde ırkçı, yabancı düşmanı ve İslamofobik algı yaratmıştır (Kaiser ve Kaya, 2018). Son yıllarda ise

Covid-19 küresel salgını ve Rusya-Ukrayna arasında hala devam eden savaş tüm dünyayı finansal açıdan olumsuz etkilemektedir. Dünya Bankasının yayınladığı Yoksulluk ve Paylaşılan Refah Raporu'nun son sayısı, aşırı yoksulluk içinde yaşayan insan sayısının 2020'de 719 milyona yükseldiğinin tahmin edildiğine dikkat çekerek; aşırı yoksulluğu azaltma yolunda kaydedilen küresel ilerlemenin 2022'de durma noktasına geldiği göstermektedir (Perspektif, 2022). Küresel yoksulluğun bir yansıması Almanya'da da görünmekte; hane başına yoksulluk sınırı yükselmekte ve halk protestolar yapmaktadır (Perspektif, 2022). Bu durum Türk diasporasında da etkisini göstermekte; diasporamızı toplumsal tepkiye maruz bırakmaktadır.

Türk diasporası aynı zamanda, mesken ülkeye göre değişmekle birlikte, toplumsal hayattan dışlanma, ayrıştırılma, asimile edilme, eğitimde fırsat eşitsizliğine maruz kalma, din ve inanç özgürlüklerini yaşamada kısıtlanma, anadili kullanmak ve öğrenmekten alıkonulma, çifte ve çoklu vatandaşlık politikalarından mahrum bırakılma gibi sosyal sorunlarla mücadele etmektedir. Örneğin, Türk diasporasının en yoğun yaşadığı Almanya'da, 2018 yılına gelindiğinde Türklere yönelik saldırılar ve cami baskınlarının sayısı artmış ve öğrencilerin okullarda Türkçe konuşması yasaklanmıştır (TRT Haber, 2020). Bu saldırılar sistematik olarak devam etmiş ve 2020 yılında Almanya'nın Hanau şehrinde Türk iş yerlerine ırkçı silahlı saldırılar gerçekleştirilmiştir. Bu saldırılarda 5 Türk hayatını kaybetmiştir (TBMM, 2020). Bir başka örnek, Almanya ve Fransa başta olmak üzere birçok Avrupa ülkelerinde uygulanmaya başlanan din görevlisi ve ana dili eğitimi veren öğretmenlerin Türk diasporası mensuplarından ya da Türkiye tarafından görevlendirilecek personel tarafından değil mesken ülke vatandaşları arasından verilmesi meselesidir. Bu durumda Türk diasporası ana dilini, ana dili Türkçe olmayan kişilerden; dinini Müslüman olmayan kişilerden öğrenmeye mecbur bırakılmaktadır.

Dolayısıyla mesken ülkelerde ivme kazanan aşırı sağ partilerin ırkçı söylemleri, ekonomik gerilemeler, sosyal eşitsizlikler ve toplumsal tepkiler tespit edilerek bunların diasporamıza negatif yansımalarının önüne geçilmesi gerekmektedir.

Son olarak Türk diasporası Türkiye'nin küresel ve bölgesel siyasi ilişkilerinden de doğrudan etkilenmektedir. Örneğin, Türkiye'nin de aralarında olduğu 107 ülke tarafından 2017 yılında "Finansal Hesap Bilgilerinin Otomatik Değişimine İlişkin Çok Taraflı Yetkili Makam Anlaşması" imzalanmıştır. Anlaşma çerçevesinde, vergi kayıp ve kaçaklarını önlemek üzere uluslararası iş birliğini geliştirmek amacıyla otomatik bilgi paylaşımının yapılmasına karar verilmiştir. Bu anlaşma, çifte vergilendirmenin önüne geçilmesi bakımından da önem arz etmekte olup Türk diasporasını yakından ilgilendirmektedir.

(Gelir İdaresi Başkanlığı, 2021). Bu konuda yaşanacak mağduriyetlerin önüne geçmek için diasporamıza etkin hukuki destek sağlanmalıdır. En nihayetinde tersine göç de değinilmesi gereken bir başka husustur. Diasporanın anavatana dönen mensuplarının Türkiye ile adaptasyonu sağlanması ve tersine göçün yeniden dışa göçe dönüşmesinin önüne geçilmesi gerekmektedir.

3 ON İKİNCİ PLAN DÖNEMİ GÖÇ VE DİASPORA VİZYON VE HEDEFLERİ

Türkiye, küresel eğilimlere benzer şekilde hem göç alan hem de göç veren bir ülkedir. Türkiye'nin jeopolitik coğrafi pozisyonu ülkemizin aynı zamanda göçte transit ülke olarak konumlanmasına da yol açmaktadır. Ülke olarak bir taraftan ulusal hedefleri yakalamak ve küresel rekabette yer almak için göç ve uyum politikalarına ihtiyaç duyarken, diğer taraftan yurt dışındaki vatandaşlarımız ve sınır ötesinde millet bağları ile ilişkisi olan topluluklara yönelik diaspora politikaları geliştirmek durumundayız.

Göç yönetimi ve diaspora politikaları bilgi ve tecrübe aktarımıyla birbirini besleyebilecek ve karşılıklı olumlu etki oluşturabilecek özelliklere sahiptir. Türkiye bu bağlamda bu iki hareketliliğinin tecrübesinden yararlanarak göç ve diaspora yönetimini geliştirmelidir.

3.1 Türkiye Göç Vizyonu ve Politikaları

Göç yönetimi, ülkenin ekonomik kalkınma, bilimsel gelişme, sosyokültürel ve siyasi hedefleri ve sorumlulukları kapsamında kısa süreli ziyaret ve uzun süreli ikamet amacıyla ülkemize yönelen göçün proaktif idaresini; bireysel ya da kitlesel istem dışı göç hareketlilikleri ile ülkemize sığınan kişilerle ilgili süreçleri hak temelli yaklaşımla düzenlemeyi; kaynağından başlayarak ulusal ve uluslararası sorumluluklar çerçevesinde gerekli politika ve programları yürütmek suretiyle yasa dışı yollarla sınırların aşılmaması için gerekli tedbirleri almayı; ülkeye kurallara uygun şekilde gelmiş ve ülkede kurallara uygun şekilde bulunmakta olan herkesin bireysel yetkinliklerinin sosyoekonomik entegrasyonunu ve kültürleriyle birlikte toplumsal kaynaşmasını sağlamayı içermektedir.

Türkiye, on sekizinci yüzyıldan itibaren tecrübe ettiği göç yönetiminden ve küresel birikimden faydalanarak kendi özgül şartlarını da dikkate alan göç politikaları benimsemesi gerekmektedir.

Türkiye'nin ulusal, bölgesel ve küresel boyuttaki misyon ve hedefleri çerçevesinde On İkinci Plan dönemindeki göç politika ve yönetiminin kanıta dayalı, kamu ve özel kurumların farklı sektörlerini kapsayan bütüncül, dinamik, alternatifli, özgün ve değişen şartlara göre yenilenen ve sürdürülebilir zemine oturtulması kaçınılmazdır.

Demografik projeksiyonlar, 2050 yılında Türkiye'nin genç nüfus oranının düşeceğini öngörmektedir. Sürdürülebilir demografiyi ve kalkınma hedeflerini temin için Türkiye proaktif ve etkin göç politikası uygulamak durumundadır.

Diğer taraftan, uzun yıllar boyunca sosyalleşmesini başka ülkelerde tamamladıktan sonra anavatanına dönen, halihazırda Türk vatandaşlığı yanında başka bir ülkenin vatandaşı olan ya da Türk

vatandaşlığından ayrılarak uzun yıllar yaşadığı ülkenin vatandaşlığına geçen kişiler de “geri dönen diaspora” olarak bu çerçevede değerlendirilmesi gerekenlerdir. Dolayısıyla göç yönetimi, göçmenlerin demografik çeşitliliğini, kültürel farklılıklarını, sosyoekonomik düzeylerini gözeterek ve ulusal hedefler ve uluslararası sorumluluklar çerçevesinde bütüncül politikalarla örülmesi gereken bir alan olarak karşımızda durmaktadır.

3.1.1 Göç Politikasının Amacı

Türkiye'nin göç politikalarının amacı; ülkemizin sosyal, ekonomik ve politik hedefleriyle uyumlu, hak temelli, insani nitelikli sorunlara duyarlı, uyum süreçleriyle toplumsal kaynaşmayı sağlamayı hedefleyen, göçün katkılarını önemseyen, güvenlik ve istikrarı gözeterek değişen şartlara uyum sağlayabilen ve öngörülebilir göç politikalarının oluşturulmasıdır.

3.1.2 Göç Alanında Hedefler

- Bireyin hayatının bütün yönlerine dokunan alanları kapsayan bütüncül ve hiç kimseyi geride bırakmayan kapsayıcı, dinamik, özgün ve değişen şartlara adapte olabilen sürdürülebilir özellikleri öne çıkan göç yönetimi anlayışı güçlendirilecektir.
- Göç ve kalkınma bağlamında, ekonomik, teknolojik, bilimsel ve kültürel gelişmeye dinamizm katacak ve göçün gücünden yararlanmayı sağlayacak planlamalar yapılacaktır.
- Pek çok nedene dayalı olarak göç etmek zorunda kalan ve ülkemize sığınan insanların durumunun insani gereklilikler başta olmak üzere, ulusal öncelikler ve uluslararası sorumluluklar çerçevesinde ele alınmaya devam edilecek, ancak her durumda kaynak ülke bilgisi gözetilerek kalıcı çözümlere yönelik adımlar atılacaktır.
- Düzensiz göçün önlenmesine yönelik tedbirler ulusal ve uluslararası sorumluluklar çerçevesinde etkin olarak alınacaktır.
- Ülkede yasal olarak bulunan göçmenlerin ülkede kalma nedenlerine ve sürelerine uygun uyum politikalarıyla toplumsal kaynaşma süreçleri hızlandırılacaktır.
- Göçün her aşamasında etkin planlama ve yönetimi temin için tutarlı verilerin üretilmesi ve tüm paydaşların kullanımına açılması sağlanacaktır.

3.1.3 Göç Alanında Politika ve Tedbir Önerileri

- Türkiye'nin ekonomik, siyasi, kültürel ve sosyal hedef ve önceliklerine uygun kamu kurumları, özel sektör, sivil toplum ve akademinin katkılarıyla göç politikaları oluşturulacaktır.
- Bütüncül, kapsayıcı, dinamik, iş birliğini önceleyen, veriye dayalı, ülkenin öncelikleriyle uyumlu, insan onurunu koruyan ve kamu, sivil toplum ve özel sektörü de içeren göç yönetimi güçlendirilecektir.
- Göç yönetiminin ilk aşaması olan vize, ikamet ve çalışma izinlerinin çerçevesi ulusal stratejik hedefler ve uluslararası sorumluluklar kapsamında dinamik olarak belirlenecek ve etkin şekilde yürütülecektir.
- İşgücü piyasasında yabancı istihdamının planlamalarının eylem planlarıyla desteklenmesi, ülkenin ihtiyaçlarına uygun şekilde düzenli olarak yapılacak sektörel işgücü ihtiyaç analizleriyle daha etkin ve verimli hale getirilecektir.
- Uluslararası işgücü hareketliliği ve ülkemizin ihtiyaç duyduğu alanlarda nitelikli işgücünün temini için işgücü göçü yönetimi kapsamlı şekilde yürütülecek ve güncel gelişmeler yakından takip ederek küresel rekabette geri kalınmaması adına faaliyetlerde bulunulacaktır.
- Göçmenlerin işgücü piyasasına yönlendirilmesi, mesleksiz olanlara mesleki nitelik kazandırılması, mesleki yeterliklerine uygun istihdam edilebilmeleri için çalışmalar yapılacaktır.
- Göçmenlerin kayıt dışı istihdamının engellenmesi ve istihdamın kayıtlı hale gelmesi için gerekli tedbirler alınacaktır.
- Göçmenlerin insana yakışır iş fırsatlarına erişimi için yerel dinamikler gözetilerek programlar geliştirilecektir.
- Düzensiz göçün kaynak ülkeden başlayarak etkin şekilde yönetilebilmesinin önemi dikkate alınarak, kaynak ülke bilgilerinin güncel tutulması sağlanacak, göçmenler sınırlarımıza gelmelerinden önce, sınırlarımızda önleyici tedbirler insan haklarına duyarlı olarak hayata geçirilecektir.
- Düzensiz göçü kaynağında yönetme hedefine uygun olarak Türkiye'nin kalkınma ve insani yardım programlarının göç yönetimi kapsamında etkin koordinasyonu yapılacaktır. Göçe kaynaklık eden insani güvenliği yetersiz olan bölgelerde yapılacak kalkınma ve insani yardım projeleri ile düzensiz göçün kaynağında yönetilmesi hedeflenmektedir. Bu konuda AB ve diğer uluslararası ortaklarla çıkarlarımızı doğrultusunda somut işbirliği yürütülecektir.

- Düzensiz göç risk haritası oluşturulacak, periyodik olarak güncellenecek bu harita baz alınarak düzensiz göç hareketlerinden etkilenecek sınır bölgeleri ve diğer bölgeler olası etkilene derecelerine göre kategorize edilecektir. Bölgelerin ve illerin düzensiz göçmen hareketliliğinden etkilene derecelerine göre de uygun tedbirler alınacaktır.
- Düzensiz göçün düzenli hale getirilmesi için gerekli tedbirler alınacaktır. Düzensiz göçe dönüşme riski olan düzenli göçlerle ilgili önleyici tedbirler alınacaktır.
- Sınır yönetimi, sınır bölgeleri seviyesinde yönetme anlayışıyla sosyal, ekonomik, kültürel, idari ve güvenlik politika ve tedbirleri geliştirilerek ve uluslararası koruma sorumlulukları gözetilerek uygulanacaktır.
- Sınır yönetiminde kamu kurumları arasında veri ve bilgi paylaşımı etkin olarak sağlanacaktır.
- Mülteciler, geçici koruma altında olanlar, şartlı mülteciler ve diğer tamamlayıcı koruma uygulamalarından yararlananların insan haklarına uygun olarak sunulan hizmetler daha da iyileştirilecektir.
- Kitlesele göç hareketlerinde Küresel Göç Mutabakatı uyarınca uluslararası toplumun etkin sorumluluk paylaşımı anlayışıyla hareket etmesini sağlayacak mekanizmalar geliştirilecektir.
- İnsan ticareti suçunun önlenmesi amacıyla toplumsal farkındalık artırılacak, denetim ve önleyici mekanizmalar geliştirilecek, önlemler çeşitlendirilecek ve bu suçun mağdurlarına yönelik koruma ve destek süreçleri güçlendirilecektir.
- Göç ve göçmenler ile ilgili toplumun tüm kesimlerinin doğru bilgi ve algıya sahip olmasını sağlayacak kapsamlı, sürekli ve dinamik iletişim stratejisi geliştirilecek ve uygulanacaktır. Göç ve göçmenlerle ilgili dezenformasyon ve türlerinin önlenmesi ve topluma katkıları hususunda farkındalığın artırılması amacıyla eğitim ve kültür programları yapılacak ve dinamik bir iletişim stratejisi yürütülecektir.
- Ayrımcılık, ötekileştirme, yabancı düşmanlığı ve nefret söylemlerine karşı kapsamlı çalışmalar yürütülecektir. Göç yönetiminde, sivil toplum kuruluşlarının ve sosyal girişimcilerin süreçlere etkin katılımı sağlanması ve iş birliği geliştirilmesi sağlanacaktır. Ülkede yasal olarak bulunan yabancıların görüş ve taleplerine açık platformlar oluşturulacak, göç yönetim süreçlerine katılımları özendirilecektir.
- Göç yönetiminin olumlu ve hedeflenen sonuca ulaşabilmesi için özünü ve dünyayı tanıyan insan yetiştirme, çok kültürlülük bilincine sahip öğretmen ve yöneticilere yer veren, farklı kültürlere açık okul ortamı sağlayan, toplumun bütün olarak temsil edildiği eğitim müfredat ve materyallere sahip

eğitim politika ve programları uygulanacaktır. Düz enli ve düzensiz göç göçten kaynaklı öğrenme kayıplarının giderilmesine yönelik politikalar geliştirilmesi göçmenleri eğitim ortamlarına uyumlarını sağlayacak oryantasyon çalışmalarının belirlenmesi önerilmektedir.

- Göçmenler arasında Türkçe öğrenimi teşvik edilecek, bunu sağlayıcı adımlar atılarak, eğitimcilerin nitelikleri geliştirilecek ve düzenli gözlemlerle iyileştirmeler yapılacaktır.
- Göçmen çocuk, genç ve yetişkinlerin eğitim sistemine katılımı için düzenlemeler yapılacaktır.
- Eğitim göçünün hedeflenen çıktılara ulaşmasını sağlamak üzere tüm süreçlerin planlı, verimli ve ölçülebilir olarak yürütülmesi sağlanacaktır.
- Göç süreçlerinin ve yansımalarının değerlendirilmesi için araştırma ve analizler desteklenecektir.
- Yerel yönetimlerin göç yönetimin temel bileşeni olarak kabul edilerek yetki ve sorumlulukların yasalar ve altyapıyı kapsayacak şekilde düzenlenmesi sağlanacaktır.
- Yerel yönetimlerin göç yönetimindeki rolünü güçlendirmek için gerekli kaynak tahsisleri yapılacaktır.
- Yerel yönetimlerin ikamet esasında katılımcı yönetim anlayışına kavuşturulması sağlanacaktır.

3.1.3.1 Göç Mevzuatında Alınması Gereken Tedbirler

- Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşmasının yurt dışında yerleşik vatandaşlarımızı olumsuz etkileme potansiyelini en aza indirmek amacıyla Md. 5/1'deki "artık yasal olmayan" ibaresinin değiştirilmesi ve Anlaşma'nın uygulanmasında istisna oluşturacak uluslararası belgeler arasına (Md. 18/1), ülkemizin 1988 yılında yürürlüğe koyduğu Avrupa Konseyinin 1955 tarihli Avrupa İkamet Sözleşmesinin de ilave edilmesi için müzakereler başlatılacaktır.
- Çalışma izin türleri ile ilgili düzenlemeler, Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu yabancı iş gücünden daha fazla yararlanabileceği şekilde uygulanacak, ihtiyaç halinde gerekli ek düzenlemeler yapılacaktır.
- Göçmenlerin niteliklerinin etkin değerlendirilmesi ve mesleklerini icra edebilmeleri için meslek kanunlarında yasal değişiklikler yapılarak yabancı uyrukluların mesleklerini icra edebilmeleri sağlanacaktır.
- Bilimsel alanda küresel rekabeti sağlamak için 2547 sayılı Kanunda değişiklik yapılarak yabancı uyrukluların da öğretim üyesi olabilmesi sağlanacaktır.
- Kayıtlı istihdamı artırmak için bağımsız çalışma izninin kapsamı işgücü piyasasında dinamizmi sağlayacak şekilde genişletilmesi sağlanacaktır.
- İşyerlerindeki yabancı çalışma kotaları sektörel ihtiyaçlara göre esnek hale getirilecektir.

- Kayıt dışı göçmen istihdamının engellenmesi, istihdamın kayıtlı hale gelmesi için uygun tedbirlerin yanında, etkin denetim amaçlı yasal düzenlemeler gözden geçirilecektir.
- Mezun uluslararası öğrencilerin ihtiyaç duyulan alanlarda işgücüne katılımına imkân sağlanacaktır.
- Türkiye'deki okullardan mezun olan uluslararası öğrencilerin ülkemizle olan bağlarını kesintisiz sürdürebilmeleri amacıyla vize ve ikamet uygulamalarında öncelik sağlayacak yasal düzenlemeler yapılacaktır.
- 5393 sayılı Belediye Kanunu'nda değişiklik yapılarak yetki alanında ikamet esasının getirilmesi sağlanacaktır.
- Belediye bütçelerine esas teşkil eden Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sisteminin Geçici Koruma dâhil tüm ikamet sahiplerini içermesini sağlayacak şekilde düzenleme yapılacaktır.
- Belediye Kanunu gözden geçirilerek yerel yönetimlerin göçle ilgili sorumlulukları tanımlanacaktır.
- Toplumsal kaynaşma ve uyum politikalarının hukuki süreçlerine ilişkin mevzuat düzenlemeleri ve bilgilendirmeleri yapılacaktır.
- Uluslararası göç ve mülteci hukukunun temel metinlerinin güncel ihtiyaçlara cevap verecek şekilde yenilenmesi için girişimler yapılacaktır.
- 6458 sayılı Kanununun 96'ncı maddesinde tanımlanan uyum maddesinin revize edilerek il çok taraflı ve katılımcı bir süreç olarak tanımlanması sağlanacaktır.
- Turkuaz kart uygulamasında koruma kapsamındakilerini istisna tutan madde revize edilecektir.
- Göç ile ilgili tanımlamalar 6458 sayılı Kanunda yapılarak bütünlük sağlanacaktır.
- Tarım, hizmet sektörü ve evde bakım hizmetlerinde çalışan yabancıların kayıtlı istihdamı için düzenlemeler yapılacak ve tedbirler artırılabilecektir.

3.1.3.2 Göç Yönetiminde Kurumsal Tedbirler

- Göç İdaresi Başkanlığı ve Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğünün başvuru alma işlemleriyle ilgili yetkili acente mevzuatının tamamlanması ve uygulamaya geçirilmesi sağlanacaktır.
- İl ve ilçe göç kurulları kurumsallaştırılacak ve etkin çalıştırılacaktır.
- Kaynak ülke bilgilerinin toplanması, vize başvurularının sonuçlandırılması ve 6458 sayılı Kanun'da öngörülen ikamet izni başvurularının yurt dışından yapılması, göç yönetimini yurt

dışından başlatan süreçler olması nedeniyle, Göç İdaresi Başkanlığının uzman personelinin yurt dışı teşkilatlarında görevlendirilmesi yaygınlaştırılacaktır.

- Geri gönderme merkezlerinin insani şartlara uygunluğunun sürekliliğinin sağlanması temin edilecektir.
- Turkuaz kart programının uygulanması için etkin tanıtımlar yapılacak, başvuru sistemi erişime açılacak ve talepler Türkiye'nin göç politikalarına uygun bir şekilde sonuçlandırılacaktır.
- Türkiye İstatistik Kurumunun aktif rehberlik ve sorumluluğunda göçle doğrudan ve dolaylı ilişkili kurumların göçmenlere yönelik ayrıştırılmış ve nitelikli veri üretmesi ve kamuoyuyla paylaşması sağlanacaktır.
- Veri üretimine esas teşkil edecek idari kayıt altyapısı geliştirilecektir.
- Kamu kurumları sorumluluk alanlarına göre göç yönetim kapasitesine dâhil edilecektir.
- Eğitim göçünün düzensiz göçe dönüşme riskini azaltmak için yabancı öğrenci kabul edecek üniversite ve bölümlerle ilgili akreditasyon sistemi geliştirilecek, yabancı öğrenci kabul usulleri iyileştirilecek ve etkin izleme sağlanacaktır.
- Yerel yönetimlerin göç yönetimi kapasitesini geliştirmek üzere Belediye ve Bağlı Kuruluşları ile Mahalli İdare Birlikleri Norm Kadro İlke ve Standartlarına Dair Yönetmelikte değişiklik yapılarak ihtiyaca göre birim kurulmasına imkân verilecektir.
- Göçmenlerin haklarıyla ilgili bilgilendirmenin kamu eliyle sağlanması için kurumsal kapasite geliştirilecektir.

3.1.3.3 Göç Yönetiminde İnsan Kaynağı

- Göç İdaresi Başkanlığı başta olmak üzere, göç yönetimiyle doğrudan ve dolaylı ilişkisi olan kamu kurumlarının personel sayısı ihtiyacı karşılayacak düzeye ulaştırılması ve niteliğinin geliştirilmesi sağlanacaktır.
- Göç yönetimi alanında çalışanların gereken bilgi ve tecrübeye ulaşması için sürekli eğitim ve uygulama programları geliştirilecektir.
- Göçmenlere hizmet sunan kamu görevlilerinin göçmen dillerini öğrenmesi teşvik edilecektir.
- Yerel yönetimlerin göç yönetiminde insan kaynağı ihtiyacını karşılamak üzere dil bilgisi ve uzmanlığa sahip kadroları istihdam edebilmeleri için kadro ve bütçe desteği sağlanacaktır.
- Yerel yönetimlerin göçmen yönetimini stratejik plan ve faaliyet raporlarına dâhil etmeleri sağlanacaktır.

- Yabancılara Türkçe öğretimi ve çift dilli öğretmenlik lisans programları açılacaktır.
- Eğitim fakülteleri ve öğretmenlik bölümlerinin farklı yabancı dilleri iyi şekilde öğretilcek ve farklı kültürlerle eğitim verebilecek şekilde müfredatları geliştirilecektir.
- Üniversitelerde disiplinler arası lisans ve lisansüstü göç programları açılacaktır.

3.2 Türkiye Diaspora Vizyonu ve Politikaları

İçerisinde bulunduğumuz küreselleşme sürecinde diasporalar sahip oldukları toplumsal örgütlenmeleri ve sınır ötesi ağları ile hem mesken ülke hem de anavatanlarında başlı başına bir aktör olarak kendini kabul ettirmekte; görünürlüğünü ve önemini de giderek artırmaktadır. Bu süreçte ulus ötesi siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik uzamlar diasporaların gelişimine ve ehemmiyet kazanmasına kritik katkılar sunmaktadır.

Türk diasporası, İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan yoğun talep ve ihtiyacı karşılamak adına Batı Avrupa'ya işgücü göçü ile oluşum sürecinin temellerini atmış, küresel ve bölgesel jeopolitik değişimlerin ortaya çıkardığı yeni imkânlarla genişleyerek göç ve sınır değişimlerinin neden olduğu sosyokültürel millet bağları olan toplulukları da kapsamına alarak kendi öznel varlığını oluşturarak önemli bir aktör olarak varlığını görünür kılmıştır.

Türkiye, diasporasını sınır değişiklikleri ve insan hareketliliklerinin neden olduğu tarihsel ve modern dönem oluşumları dâhil olmak üzere bir bütün olarak görmektedir.

Türkiye, Türk diasporasını bir özne olarak kabul edip ve bu çerçevede diaspora politikası geliştirmek ve uygulamak durumundadır.

Türk diasporasının sivil toplum kapasitesinin sürdürülebilir zemine kavuşmasını destekleyerek kurumsallaşmasını öncelemektedir.

Türk diasporasının kültürel kimliğini koruyarak anavatan aidiyetini gelecek nesillere aktarmasını amaçlamaktadır.

Türkiye, Türk diasporasının ekonomik ve sosyal kalkınmasını desteklemektedir.

Türk diasporasının anavatana beşerî sosyal ekonomik eğitim kültürel ve bilimsel alanda katkısının artırılması amaçlanmaktadır.

Türk diasporasının buldukları ülkelerdeki sosyal kültürel ve ekonomik eğitim hayata aktif katılımlarının teşvik edilmesi amaçlanmaktadır.

Türkiye, küresel erişiminde Türk diasporasının kapasitesini önemsemektedir.

Türk diasporası, meskûn olduğu ülke ile anavatan arasında olumlu ilişkilerin önemli aktörüdür.

3.2.1 Diaspora Politikasının Amacı

Kültürel kimliğini muhafaza eden, anavatan bağıını sürdüren, yaşadığı ülkede bireysel ve kolektif haklarını koruyarak sosyoekonomik hayata dahil olan ve mesken ülkesi ve köken ülkesi arasındaki ekonomik, kültürel, sosyal, bilimsel ve siyasi ilişkilere olumlu katkı yapan diaspora inşa etmek ve geleceğini güvence altına almaktır.

3.2.2 Türkiye'nin Diaspora Hedefleri

- Kuşatıcı ve süreklilik arz eden diaspora politikası yürütülmesi hedeflenmektedir.
- Diaspora yönetiminde bütüncül yaklaşımla kapsayıcı ve etkin olmaya devam edilecektir.
- Türk diasporasının kimliğini ve kültürünü muhafaza etmesi ve geliştirmesine yönelik çalışmalar artarak devam edecektir.
- Türk diasporasının ekonomik ve sosyal gelişimi ile etkinliğini sağlamak üzere desteklenmeye devam edilecektir.
- Türk diasporasının anavatan ile etkileşiminin devamı ve gelişimi sağlanacaktır.
- Türk diasporasının kurumsal kapasitesinin sürdürülebilir kılınması hedeflenmektedir.

3.2.3 Türk Diaspora Politika ve Uygulama Tedbir Önerileri

- Türk diasporasının anadilini muhafaza etmesini ve gelişimini sağlamak üzere örgün ve yaygın eğitim destekleri artırılabacak, müfredat, materyal ve insan kaynağı geliştirilmesi sağlanacaktır.
- Türk diasporasının yeni nesillerinde Türkçe anadiline yönelik ilgiyi artırıcı çalışmalar yapılarak, mesken ülkelerde Türkçe'nin seçmeli yabancı diller arasında yer alması için Türk diasporasının girişimleri teşvik edilecektir.
- Türk diasporasına yönelik hareketlilik programları etkin, yaygın ve sürekli olarak uygulanacaktır; kısa süreli hareketlilik programları ile orta ve yükseköğretim düzeyinde değişim programları uygulamaları artırılabacaktır.
- Türkçe'nin ana paydaş olduğu okul öncesi, ilk ve ortaöğretim seviyelerinde sivil ve özel çift dilli eğitim program ve kurumlarının yaygınlaştırılması için müfredat ve materyal geliştirilecek,

eğitmen yetiştirilecek, kurumsal kapasite güçlendirilecek ve teşvik mekanizmaları uygulamaya konulacaktır.

- Türk diasporasının değişen ve yerelde farklılaşan sosyolojisi göz önüne alınarak dini hizmet ihtiyaçlarını karşılamak üzere politikalar kalıcılık düşüncesi üzerine inşa edilecek, akredite ilahiyat programları oluşturulacak, diaspora, mesken ülke ve anavatan kültürünü iyi tanıyan din görevlilerinin istihdamı teşvik edilecek ve sahih kaynaklardan beslenen dini literatür üretimi teşvik edilecektir.
- Türk diasporasının yerel dini kurumların kapasitesi güçlendirilecek ve sürdürülebilir olmaları desteklenecektir.
- Türk diasporasının sosyal, kültürel, ekonomik ve kurumsal kapasitesinin gelişmesi desteklenecektir.
- Türk diasporasının yaşadığı ülkelerin işgücü piyasasına katılımlarını artırmaya yönelik çalışmalar yürütülecektir.
- Türk diasporasının nitelikli işgücü kaynağı olarak ülkemizle bağlarının kurulması ve sürdürülmesi sağlanarak ihtiyaç duyulduğu takdirde bu insan kaynağından faydalanılacaktır.
- Türk diasporasının özellikle gençlerin ve kadınların yaşadıkları ülkelerdeki meslek eğitimi ve mesleki gelişim imkânlarından yararlanmalarına yönelik faaliyetler yürütülecektir.
- Türk diasporasının yaşadığı ülkeler ile iş birliği yapılarak çalışma hayatına nitelikli işgücü olarak katılmaları desteklenecektir.
- Türk diasporasının özellikleri ve ihtiyaçları dikkate alınarak sahip oldukları kültür-sanat kapasitesinin geliştirilmesine destek verilecektir.
- Türk diasporasının anavatan siyasal katılımının etkin olarak sağlanması için; yurt dışı seçim bölgesi kurularak diasporanın doğrudan kendi temsilcilerini TBMM'ye göndermesi, partilerin yurt dışında teşkilat birimi açabilmelerini ve üye kabul edebilmelerini sağlayacak yasal düzenlemelerin yapılması sağlanacaktır.
- Çifte vatandaşlık uygulaması olan ülkelerde yaşayan Türk diasporasının Türk vatandaşlığını koruması, elde etmesi veya yeniden kazanması için sürekli ve aktif çalışmalar yürütülecektir.
- Türk diasporasının ihtiyaçları (çocuk koruma, yaşlı ve hasta bakım merkezleri, bağımlılıkla mücadele, aile danışmanlığı, cezaevleri ve hastanelerde hizmetler ve manevi danışmanlık vb.) doğrultusunda sosyal hizmet çalışmalarını geliştirmek üzere sivil toplum kuruluşlarının bu alanda kapasite oluşturmaları ve gelişmeleri teşvik edilecektir.

- Türk diasporasında koruyucu aile ve vasilik teşvik edilecek, bu alanda hizmet sunan kurumların kültürel hassasiyet geliştirme ve önyargıları azaltacak bilgilendirme ve eğitimlerin sivil toplum kuruluşları vasıtasıyla yapılması teşvik edilecektir.
- Türk diasporasına yönelik sosyal güvenlik hizmetlerinin geliştirilmesi için sağlık hizmetlerine erişimde anlaşmaları da dikkate alarak bürokratik prosedürlerin hızlandırılması, mümkün olan hizmetlerin çevrimiçi olarak sunulması, ikili anlaşmalara dayalı sağlık hizmetleri sunumunda muhatap ülkelerle eksik mahsuplaşmaların tamamlanması ve yıllık düzenli olarak takip edilmesi sağlanacaktır.
- Türk diasporasının mesken ülkelerde ayrımcılık ve asimilasyonla mücadele kapasitesinin geliştirilmesi desteklenecektir.
- Yükselen ayrımcılık ve İslam düşmanlığına (eğitim, dil, istihdam, barınma, sosyal hizmet, dini haklar, gıda gibi) karşı sivil toplum kuruluşlarının mücadele kapasitesinin artırılması desteklenecek, kamuoyu bilgilendirilecek, bu kapsamdaki verilerin toplanması, raporlanması, ulusal ve uluslararası hukuki takiplerin yapılması teşvik edilecektir.
- Dini mekânlara yönelik nefret saldırılarının tespiti, raporlanması ve saldırılara karşı önleyici tedbirleri alınması sağlanacaktır.
- Birleşmiş Milletler ve AGİT başta olmak üzere tüm ilgili çok taraflı platformlar ile özellikle İslam İşbirliği Teşkilatı ve üyelerinin İslam düşmanlığıyla mücadele için etkin mekanizmalar kurması için çalışmalar yapılacaktır.
- Türk diasporasının anavatan ve mesken ülke arasında ekonomik, sosyal, bilimsel, kültürel ve siyasi ilişkilerin gelişiminde rol alması desteklenecektir.
- Diaspora ve anavatandaki sivil toplum kuruluşlarının eşleşmesi ve iş birliği yapması programlarla teşvik edilecektir.
- Türk diasporasının anavatan ile ekonomik bağını güçlendirmek üzere, veri ve bilgi güvenliği sağlanacaktır. Uluslararası yükümlülüklerimize hanel getirmemek kaydıyla, finansal bilgilerin paylaşılmasında diasporanın menfaatleri gözetilecektir.
- Türk diasporasına ait KOBİ'ler ile Türkiye'deki KOBİ'ler arasında eşleşme programları geliştirilerek bu alanda teşvik programları oluşturulacaktır.
- Türk diasporasının sahip olduğu beyin gücünün ülkemiz faydasına değerlendirilmesi için esnek ve alternatifli programlar geliştirilecektir.
- Diaspora finans kapasitesini ülkemize çekmek üzere Diaspora tahvilleri çıkarılacaktır.

- Türk diasporasının yerel medya kapasitesini güçlendirilmesi için insan ve finansman kaynağı ihtiyacının giderilmesine yönelik programlar geliştirilmesi, çift dilli TV kanalları açılması teşvik edilecektir.
- Türk diasporası içerisinde var olan ya da gelişme olasılığı olan negatif diasporalara ve nesillerine yönelik bağları inşa edecek ve olumsuz yaklaşımları giderici stratejiler oluşturulacak ve uygulanacaktır.
- Aile birleşimlerini zorlaştıran uygulamaların revize edilmesi için diplomatik, hukuki ve gerekli diğer girişimler yapılacaktır.
- Yurt dışında yerleşik vatandaşların anavatanda askerlik hizmetlerini alternatifli (kısa dönem eğitim, toplum hizmeti vs. gibi) olarak yerine getirebilmesine imkân sağlanacaktır.
- Anavatandaki toplumun Türk diasporası hakkında bilgilendirilmesi ve bağlarının kuvvetlendirilmesine yönelik çalışmalar yapılması önerilmektedir.
- Türk diasporasına ilişkin veri ve istatistiklerin oluşturulması ve kamuoyuyla paylaşılması sağlanacaktır.
- İkincil diasporaların (ülkemizde belirli süre geçirmiş ve ayrılmış göçmenler) Türkiye ile sosyal, ekonomik ve politik bağlarının olumlu şekilde devamını sağlayacak ağlar ve programlar geliştirilecektir.

3.2.3.1 Diaspora Alanında Mevzuat Tedbirleri

- Anayasanın 62'nci maddesi Türk diasporasının mevcut durumunu yansıtacak şekilde revize edilecektir.
- Yurtdışında yerleşik vatandaşlara yönelik sorumluluk tevdi edilen kurumların mevzuatlarındaki yetki ve sorumluluk çatışmasını (yurtdışında sunulan hizmetler dâhil) giderecek yasal düzenlemeler yapılacaktır.
- Bakanlıklar arası Ortak Kültür Komisyonunun amaç uyumu dikkate alınarak sorumlu sekretaryası ile yetki ve sorumlulukları gözden geçirilecektir.
- Öğretmen ve din görevlilerinin yerel kaynaklarla da sağlanabilmesi için mevzuat değişiklikleri yapılacaktır.
- Basın İlan Kurumunun reklam desteklerinin diaspora medyasını da kapsamına alacak mevzuat düzenlenmesi yapılacaktır.

- Yurt dışı hizmet borçlanması yoluyla emeklilik şartları sürekli ikameti Türkiye’de olanları kapsayacak şekilde yeniden düzenlenecektir.
- Mavi kart uygulamasının uygulanmasında kaynaklanan aksaklıkların giderilmesi için yasal, idari ve teknik tedbirler alınacaktır.
- AB Ortaklık Anlaşması ve Katma Protokol kapsamında elde edilmiş serbest dolaşım dâhil tüm hakların uygulanmasını sağlamak üzere diplomatik, hukuki ve diğer alanlardaki girişimlere devam edilecektir.
- TÜBİTAK’ın araştırma desteklerinde sivil toplum kuruluşlarının araştırmanın yürütüleceği yerler arasında yer alabilmesini sağlayacak mevzuat düzenlemesi yapılacaktır.
- Üniversitelerin mavi kartlıları öğretim üyesi olarak istihdam edebilmesi için mevzuat değişikliği yapılacaktır.
- Yurt dışı teşkilatlarında ihtiyaç duyulan nitelikli ve tecrübeli insan kaynağının etkin kullanımı için ilgili mevzuatta değişiklik yapılacaktır.

3.2.3.2 Diaspora Yönetiminde Kurumsal Tedbirler

- Konsolosluk hizmetlerinin geliştirilmesi için insan kaynağının nitelik ve nicelik olarak geliştirilmesi sağlanarak diasporaya yerinde sunulan hizmetler daha da kaliteli hale getirilecek, çevrimiçi hizmet çeşitliliği artırılacaktır.
- TBMM’de Göç ve Diaspora daimî ihtisas komisyonu kurulacaktır,
- Diaspora politikasının etkin uygulanması ve takibi için Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığının kurumsal kapasitesi güçlendirilecektir.
- YTB’nin sekretaryasında Diaspora Politikaları Koordinasyon Kurulu oluşturulacaktır.
- Türk diasporasına hizmet veren kamu kurumlarının yurt dışı teşkilatlarında uzman personelin görevlendirilmesi yaygınlaştırılacak ve hizmetin aksamaması için sistematik hale getirilecektir.
- YTB’nin koordinasyon kapasitesini güçlendirmek için kurumsal bağlılığı gözden geçirilecektir.
- Farklı kurumların görev alanlarında diaspora ile ilgili var olan sorumluluk alanlarında diaspora politikaları çerçevesinde YTB ile koordineli çalışmalarını sağlayacak tedbirler alınacaktır.

3.2.3.3 Diaspora Yönetiminde İnsan Kaynağı

- Türk üniversitelerinde diaspora alanında lisans düzeyinde dersler oluşturulması, lisansüstü düzeyde ise disiplinler arası programlar açılması, özel diaspora enstitülerinin kurulması sağlanarak diaspora ile ilgili akademik çalışmalar çoğaltılacaktır.
- Diaspora yönetiminde doğrudan ya da dolaylı olarak görev alan personelin niteliğinin artırılması için sürekli eğitim programları geliştirilecektir.
- Türk diasporasının sivil kurumlarının insan kaynağının geliştirilmesi için programlar ve teşvikler uygulanacaktır.
- Türk diasporasına yönelik eğitim ve diğer alanlarda istihdam edilecek personelin tam veya yarı zamanlı olarak yerel temin edilmesi sağlanacaktır.
- Yurt dışında diasporaya hizmet amacıyla görevlendirilecek personelin dil ve alan bilgisi eğitimlerinin etkin şekilde yapılması sağlanacaktır.

3.3 Plan Amaç, Hedef ve Politikalarının Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleriyle İlişkisi

2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündeminde 17 amaç yer almaktadır. Bunlar Amaç 1'den 17'ye kadar sırasıyla; "yoksulluğa son", "açlığa son", "sağlıklı ve kaliteli yaşam", "nitelikli eğitim", "cinsiyet eşitliği", "temiz su ve sanitasyon", "erişilebilir ve temiz enerji", "insana yakışır iş ve ekonomik büyüme", "sanayi, yenilikçilik ve altyapı", "eşitsizliklerin azaltılması", sürdürülebilir şehirler ve topluluklar", "sorumlu üretim ve tüketim", "iklim eylemi", "sudaki yaşam", "karasal yaşam", "barış, adalet ve güçlü kurumlar", "amaçlar için ortaklıklar"dır. Bununla birlikte, sürdürülebilir kalkınma konularının tamamı doğrudan göç ve diasporaya atıfta bulunmamaktadır. Fakat göç ve diaspora 2030 Gündeminin "Kimseyi Geride Bırakmamak" taahhüdünü etkileyen en temel faktörlerdendir. Aynı zamanda, özne olarak göç ve diasporanın kalkınma sektörleri arasında sahip olduğu çift yönlü bağlantılar, tüm amaç ve hedeflerin uygulanmasında dikkate alınmalarını gerektirmektedir. Bu anlamda 2030 Gündemi Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ve hedefleri arasında göç ve diasporaya da yer vermektedir. Bunu yaparken "geçişle ilgili sorunların açıkça belirtildiği doğrudan bağlantılar" ile "konunun göçü etkileyebileceği veya göçten etkilenebileceği kesişen bağlantılara" odaklanmaktadır. Doğrudan bağlantılar açısından 6 temel hedefi vardır. Bunlar; "öğrenci hareketliliği", "insan kaçakçılığı ve sömürü", "işgücü göçü ve istihdam", "göç yönetimi", "döviz gelirleri" ve "göç verisidir". Kesişen bağlantılar açısından 10 hedefi bulunmaktadır. Bunlar; "yoksulluk ve büyüme", "sosyal koruma", "sağlık", "eğitim", "cinsiyet eşitliği", "çocuklar", "şehirler", "iklim değişikliği", "vatandaşlık, hukuk kuralı ve kapsayıcılık", "kalkınma için diaspora ve

ortaklıklardır”. BM’nin dünya genelinde insanların karşı karşıya kaldığı temel sorunların çözümüne dair geliştirdiği 2030 yılına kadar ulaşılması beklenen hedeflerine Türkiye destek vermektedir. Bu anlamda On İkinci Plan Dönemi toplantıları ve politika geliştirme süreçleri Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının “kimseyi geride bırakmama” prensibi çerçevesinde şekillenmiştir.

Gündem 2030’da yer alan ve sürdürülebilir kalkınma için istikrarlı, kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi, tam ve üretken istihdamı ve herkes için insana yakışır işleri desteklemeyi vurgulayan Amaç 8’in 8.1 ve 8.2 numaralı hedefleri, ülkelerin içinde ve arasındaki eşitsizlikleri azaltmayı vurgulayan Amaç 10’un 10.7, 10.7.2, 10.c, 10.c.1 numaralı hedefleri, uygulama araçlarını güçlendirmek ve sürdürülebilir kalkınma için küresel ortaklığı canlandırmayı amaçlayan 17. Amacın veri, izleme ve hesap verebilirlik başlığı altındaki 17.18 numaralı hedefi doğrudan göçü ve göçmenleri içermektedir.

Gündem 2030’da yer alan ve yoksulluğun tüm biçimlerini her yerde sona erdirmeyi vurgulayan Amaç 1’in 1.1, 1.2, 1.5, 1.a, 1.b numaralı hedefleri, açlığı bitirmek, gıda güvenliğine ve iyi beslenmeye ulaşmayı ve sürdürülebilir tarımı desteklemeyi vurgulayan Amaç 2’nin 2.1, 2.2 numaralı hedefleri, sağlıklı ve kaliteli yaşamı her yaşta güvence altına almayı vurgulayan Amaç 3’ün 3.8 numaralı hedefi, kapsayıcı ve hakkaniyete dayanan nitelikli eğitimi sağlamak ve herkes için yaşam boyu öğrenim fırsatlarını teşvik etmeyi vurgulayan Hedef 4’ün 4.1, 4.3, 4.5, 4.6, 4.7, 4.a, 4.7.1 ve 4.c.1 hedefleri, cinsiyet eşitliğini sağlamayı ve tüm kadınlar ile kız çocuklarını güçlendirmeyi vurgulayan Amaç 5’in 5.1, 5.2 hedefleri; istikrarlı, kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi, tam ve üretken istihdamı ve herkes için insana yakışır işleri desteklemeyi vurgulayan Amaç 8’in 8.1, 8.2, 8.3, 8.5, 8.7, 8.b numaralı hedefleri; ülkelerin içinde ve arasındaki eşitsizlikleri azaltmayı vurgulayan Amaç 10’un 10.2, 10.3, 10.4, 10.5 numaralı maddeleri; şehirleri ve insan yerleşimlerini kapsayıcı, güvenli, dayanıklı ve sürdürülebilir kılmayı amaçlayan Amaç 11’in 11.2, 11.3, 11.5 numaralı hedefleri; sürdürülebilir kalkınma için barışçıl ve kapsayıcı toplumlar tesis etmeyi, herkes için adalete erişimi sağlamayı ve her düzeyde etkili, hesap verebilir ve kapsayıcı kurumlar oluşturmayı vurgulayan Amaç 16’nın 16.2, 16.3, 16.6, 16.8, 16.9, 16.10, 16.b numaralı hedefleri; uygulama araçlarını güçlendirmeyi ve sürdürülebilir kalkınma için küresel ortaklığı canlandırmayı vurgulayan Amaç 17’nin 17.9, 17.10, 17.14, 17.15, 17.16, 17.17, 17.19 numaralı hedefleri dolaylı olarak göç ve göçmenlerle ilişkilidir.

Bu anlamda On İkinci Kalkınma Planı Raporunda göçe yönelik sunulan politika hedefler Gündem 2030 amaç ve hedeflerinin gerçekleştirilmesine katkı sunacaktır. Göç yönetiminin ve geliştirilecek politikaların bu hedeflere uygun tasarlanması ve yürütülmesi, göç alan ülkelerin hem kabul eden topluma

hem de göçmenlere adil refah sunabilmesi adına önem arz etmektedir. Göç yönetiminin her basamağında ayırım gözetmeksizin insan onurunu korumayı, çevre ile uyum ve barış içinde yaşamayı mümkün kılacak politikalar geliştirmek bu raporun hedeflerinden biridir. Göçmenlere yönelik atılacak her adım, alınacak her tedbir ayrımcılığın önlenmesinde, adil ve fırsat eşitliğine dayalı toplumsal yapı inşasında belirleyici rol oynamaktadır. Dolayısıyla, göçmen kabul ve uyum politikalarının ileri yönelik temel amaçları (hedefleri, öngörüsü) ulusal hedefleri yakalamak, küresel rekabette yer almak, küresel yayılımı ve etkinliği inşa etmektir. Küresel rekabette yer almak, yayılım ve politikaların etkinliğini sağlamak sürdürülebilir kalkınma amaç ve hedefleriyle uyumlu bir göç politikası ile çok daha mümkün görünmektedir. Sürdürülebilirlik, özgünlük, alternatiflilik, kanıta dayalılık, bütüncülük ve dinamiklik göç politikaları ve göç yönetimi anlayışını şekillendiren ilkelere. Buna ek olarak göçmenlerin demografik çeşitliliğini, kültürel farklılıklarını ve sosyoekonomik düzeylerini göz önünde bulunduran politikalar geliştirilmiştir. Bu ilkeler ışığında siyasi ve ekonomik hedeflerle uyumlu, hak temelli, insani sorunlara duyarlı, toplumsal kaynaşmayı hedefleyen, göçün katkılarını önemseyen, güvenlik ve istikrarı esas alan, sürdürülebilir ve öngörülebilir göç politikaları geliştirmek amaçlanmıştır. Özel İhtisas Komisyonu çalışmalarında ise katılımcıların önerileri; insan odaklılık, hak temellilik, kapsayıcılık, sürdürülebilirlik, veriye dayalılık, toplumsal barış odaklılık ve göçü düzenli hale getirme ilkeleri etrafında biçimlenmiştir

Tüm göçmen grupların yaşam koşullarının iyileştirilmesi, iyi bir göç yönetimini ve çift taraflı toplumsal uyum çalışmalarını gerektirmektedir. Bunun için öncelikle göçmen nüfus gruplarına dair veriye ihtiyaç duyulmaktadır. Veriye dayalılık prensibine göre göçmen grupları henüz ülkeye gelmeden tanımak, haklarında detaylı bilgi sahibi olmak ve uygulamaların bu veriler ışığında planlanması hedeflenmiştir. 17.18. sayılı Gündem 2030 hedefi; gelir, yaş, ırk, etnik köken, göçmen statüsü, engellilik, coğrafi konum ve ulusal bağlamlardaki ilgili diğer niteliklere göre sınıflandırılmış; kaliteli, zamanlanmış, güvenilir veri toplama ve analiz kapasitesinin artırılmasını hedeflemektedir.

On İkinci Kalkınma Planı Döneminde araştırma ve analizlerin desteklenmesi, göç süreçlerinin ve yansımalarının değerlendirilmesi, etki analizlerinin yapılp veriye ve bilgiye dayalı kararlar oluşturulması için; menşe ülkeler hakkında düzenli raporlama, TÜİK rehberliğinde kurumların nitelikli veri üretmesi ve kamuoyuyla paylaşması, veri üretimi için idari kayıt altyapısının geliştirilmesi gibi politika önerileri sunulmuştur. Bu veriler göçmenlerin sistematik veriye dayalı olarak niteliklerini de dikkate alarak politika üretilmesine imkân tanımaktadır. Göçmen yoksulluğu, göçmenlerin sağlık durumları, yaşam koşulları, eğitime erişimleri, eğitime katılma veya devam etme önündeki engeller, eğitimin niteliği, cinsiyet kaynaklı eşitsizlikler, çalışma koşulları gibi SKA arasında yer alan konularda nitelikli veri sağlanması için

kurumların veri tabanını uyumlulaştırılması, ortak bir veri tabanının oluşturulması ve kurumlar arası veri paylaşımının artırılması hedeflenmektedir. Bu sayede araştırmaların mükerrerliği engellenerek kaynak israfının önüne geçilebilecek, daha planlı ve sistematik bir yapı tesis edilebilecektir.

Politika önerilerinde yer alan “tüm göçmen statülerinden insanın, insan haklarına uygun olarak hizmetlere erişimi” için veri toplama ve analiz kadar önemli bir diğer husus ise göç alanında uzmanlığın geliştirilmesidir. Eşitsizliklerin azaltılmasını amaçlayan Gündem 2030 amaç ve hedefleri çerçevesinde (10 / 10.7 / 10.c) iyi yönetilen göç politikalarına sahip olmak ve bu politikaları başarıyla uygulayabilmek kamu kurumları, özel sektör, sivil toplum, akademi ve uluslararası işbirliğini gerektirmektedir. Kaynak ve transit ülkelerle; insan hakları, kalkınma, hukuk, diplomasi ve güvenlik alanlarında işbirlikleri ve programlar geliştirilmesine yönelik öneriler de yine sürdürülebilir kalkınma hedefleri çerçevesinde şekillenmiştir.

Göç alanında uzmanlığın geliştirilmesi işbirliği ile sağlanabilir. Göç yönetiminin olumlu ve hedeflenen sonuca ulaşabilmesi için:

- Özünü ve dünyayı tanıyan insan yetiştirme,
- Çok kültürlülük bilincine sahip öğretmen ve yöneticilere yer veren programlar geliştirme,
- Farklı kültürlere açık okul ortamı,
- Toplumun bütün olarak temsil edildiği eğitim müfredatı ve materyalleri,
- Türkçe ve çift dilli öğretmenlik lisans programları,
- Farklı dil ve kültürlere eğitim vermek için eğitim fakültelerinde müfredat geliştirme,
- Disiplinler arası lisans ve lisansüstü göç programları gerekmektedir.

Kapasite geliştirmeye yönelik politika önerileri arasında göç yönetiminde en önemli aktörlerden biri olan yerel yönetimlerin güçlendirilmesi de yer almaktadır. Yerel yönetimler göçmenlerle doğrudan temas halinde olduklarından ihtiyaç analizi ve hizmetlerin ulaştırılmasında birinci derecede öneme sahiptir. Yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve göçmen katılımının artırılmasına yönelik politika önerileri:

- Yerel yönetimlerin göç yönetimin temel bileşeni olarak kabul edilmesi: Yetki ve sorumlulukların yasalar ve altyapıyı kapsayacak şekilde düzenlenmesi,
- Yerel yönetimlerin ikamet esasında katılımcı yönetim anlayışına kavuşturulması,
- Kamu kurumlarının, sorumluluk alanlarına göre göç yönetim kapasitesine dâhil edilmesi,
- Kamu personelinin, ihtiyacı karşılayacak sayıya ulaştırılması,

- Bilgi ve tecrübe artırma: eğitim ve uygulama programları,
- Göçmen dillerinin öğrenilmesi ve teşvik edilmesi,
- Yerel yönetimlere dil bilgisi ve uzmanlığa sahip kadro ve bütçe desteği,
- Yerel yönetimlerin göçmen yönetimini stratejik plan ve faaliyet raporlarına dâhil etmeleridir.

Ek olarak düzenli göçmenlerin görüş ve taleplerine açık platformlar oluşturulması ve göç yönetim süreçlerine katılımlarının özendirilmesi yerel yönetimlerden başlayarak uygulamaya geçirilebilir.

İnsana Yaraşır İş ve Ekonomik Büyümeye atıfta bulunan Hedef 8.8 ve diğer hedeflerinde başta kadın göçmenler olmak üzere göçmen işçiler ve güvencesiz işlerde çalışan insanlar dâhil bütün çalışanlar için çalışma haklarını korumak ve güvenli ve emniyetli çalışma ortamları sunmak, iş kazalarının sıklığının azaltılması, çalışma hakları mevzuatının ulusal mevzuata ve ILO metinlerine uyumun artırılması bulunmaktadır. Bu hedefler çerçevesinde göçmenlerin çalışma hayatı ve istihdamı ile ilgili göç mevzuatında ve uygulamada alınması gereken tedbir ve öneriler aşağıda sıralandığı gibidir:

- Bağımsız çalışma izninin kapsamının genişletilmesi için istihdamı kolaylaştırıcı tedbirler etkin denetim amaçlı yasal düzenlemeler yapılması,
- Kayıt dışı göçmen istihdamının azaltılması için bütün göçmenlerin niteliklerinin etkin olarak sosyoekonomik hayata kazandırılması,
- Mesleklerini icra edebilmeleri için yasal değişiklikler yapılması,
- 2547 sayılı Kanunda değişiklik ile yabancı uyrukluların da öğretim üyesi olabilmesi
- İşgücü piyasasında göçmen kabul planlaması: düzenli olarak sektörel işgücü analizi ihtiyaçlara uygun planlama,
- Çalışma izin türleri yabancı iş gücünden daha fazla yararlanabilecek şekilde düzenlenmeli,
- Mezun uluslararası öğrencilerin işgücüne katılımının sağlanması,
- Türkiye'den mezun uluslararası öğrencilere, vize ve ikamet uygulamalarında öncelik sağlayacak yasal düzenlemeler.

Çalışma boyunca; veriye dayalı, hak temelli, insani sorunlara duyarlı, toplumsal kaynaşmayı hedefleyen, göçün katkılarını önemseyen, güvenlik ve istikrar odaklı, sürdürülebilir ve öngörülebilir politikalar önerisi geliştirmek hedeflenmiştir. Ekonomik, teknolojik, bilimsel, kültürel alanda kalkınmaya yönelik planlamalar geliştirmek amaçlanmıştır. Göçün gücünden yararlanan, düzensiz göçün yönetiminde aşamalı ve proaktif tedbirler sunan, süreci kaynağında yönetmeyi benimseyen, uluslararası toplumu yük

ve sorumluluk paylaşımına davet eden, göçmenlerin durumu değerlendirilirken: insani gereklilikleri, ulusal öncelikleri, uluslararası sorumlulukları, kaynak ülke bilgisini ve kalıcı çözümlere yönelik adımlar geliştirmeyi merkeze alan bir göç politikası yaklaşımı benimsenmiştir.

Bununla birlikte, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının kalkınma için ortaklıkların genişletilmesini vurgulayan Amaç 17'nin 17.16, 17.17, 17.18 numaralı hedefleri doğrudan; insana yakışır iş ve büyümeyi vurgulayan Amaç 8'in 8.9 numaralı hedefi, sanayi, yenilikçi ve altyapıyı vurgulayan Amaç 9'un 9.2 numaralı hedefi, sorumlu üretim ve tüketimi vurgulayan Amaç 12'nin 12.b numaralı hedefi ve yine Amaç 17'nin 17.3, 17.5, 17.13 numaralı hedefleri dolaylı olarak diasporayı içermektedir. Bu hedefler önce doğrudan sonra dolaylı maddeler olacak şekilde aşağıda sıralandığı gibidir:

Hedef 17.16: Gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere tüm ülkelerde sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşılmasını desteklemek için bilgiyi, uzmanlığı, teknolojiyi ve finansal kaynakları paylaşan ve seferber eden çok paydaşlı ortaklıkların tamamlayıcılığında Sürdürülebilir Kalkınma için Küresel İşbirliğini geliştirmek.

Hedef 17.17: Ortaklıkların tecrübelerinden ve kaynak yaratma stratejilerinden yararlanarak etkili kamu, kamu-özel ve sivil toplum ortaklıklarını teşvik etmek ve yaygınlaştırmak.

Hedef 17.18: 2020 yılına kadar gelir, cinsiyet, yaş, ırk, göçmenlik durumu, engellilik, coğrafi konum ve ulusal bağlamda gerekli görülen diğer özelliklere göre ayrıştırılmış yüksek kaliteli, zamanlı ve güvenilir verinin elde edilebilirliğini kayda değer miktarda artırmak için, en az gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan küçük ada devletleri de dâhil olmak üzere gelişmekte olan ülkelere verilen kapasite geliştirme desteğini artırmak.

Hedef 8.9: 2030 yılına kadar istihdam yaratan ve yerel kültür ve ürünleri teşvik eden sürdürülebilir turizmin desteklenmesi için politikalar geliştirmek ve uygulamak.

Hedef 9.2: Kapsayıcı ve sürdürülebilir sanayileşmeyi desteklemek ve 2030 yılına kadar sanayinin istihdam ve gayri safi yurt içi hasıla payını, ulusal koşullarla uyumlu şekilde, belirgin oranda artırmak ve en az gelişmiş ülkelerde bu payı iki katına çıkarmak.

Hedef 12.b: 2030 yılına kadar istihdam yaratan ve yerel kültür ve ürünleri teşvik eden sürdürülebilir turizme erişmek için sürdürülebilir kalkınma etkilerini izlemeye yönelik araçlar geliştirmek ve uygulamak.

Hedef 17.3: Gelişmekte olan ülkelere çeşitli kaynaklardan ilave mali kaynak harekete geçirmek.

Hedef 17.5: En az gelişmiş ülkeler için yatırım destek rejimleri benimsemek ve uygulamak.

Hedef 17.13: Politika koordinasyonu ve uyumunu da içerecek şekilde küresel makroekonomik istikrarı geliştirmek.

2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi, hem temel ilke olarak hem de Amaç 17'de belirtildiği gibi, sürdürülebilir kalkınma için ortaklıkların genişletilmesini ve uygulama araçlarını güçlendirme ve küresel ortaklığı canlandırma çağrısında bulunarak yenilikçi ve çok paydaşlı ortaklıkların kullanılması gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu anlamda, 2030 Gündemi hedef 17.16, 17.17 ve 17.18 her türden göçmen ortaklığının teşvik edilmesini ve bu ilişkilerin kalkınma için kullanılmasını savunurken aynı zamanda işçi dövizlerinin göçmenler, haneler ve ülkeler için kalkınmada oynadığı role değinerek 17.3 hedefine ve 17.13 hedefine atıfta bulunur. 17.5 hedefi kapsamında ilerlemeye yardımcı olma potansiyeli bakımından diaspora yatırımı, hayırseverlik ve diğer finansman türlerinin; sektörler arası kalkınma, sağlık, eğitim, iş yaratma, endüstri büyümesi, altyapı ve daha fazlası için kullanılmasını önerir. Amaç 9 bağlamında, geri dönen göçmenler ve diaspora üyelerinin topluluklara bilgi ve beceri aktarımı sağlaması rolüne değinerek yüksek üretkenliği, daha fazla yeniliği ve diğer olumlu etkileri teşvik etme ihtimalini belirtir. Bu anlamda, göçmen ve diaspora girişimciliğinin istihdam yaratmasına, daha fazla sanayileşmeye, yenilikçiliğe ve ticarete yol açabilme ihtimalini gözler önüne serer. Hedef 8.9 ve 12.b ise diasporaların turizmde istihdamını ve sürdürülebilir turizme yatırım yapmaları, teşvik etmeleri ve yer almalarını içerebileceğini vurgular. Bu anlamda, yerel, bölgesel ve ulusal düzeydeki hükümetler ile diaspora grupları arasındaki işbirliği olumlu siyasi katılımı, diyalogu ve ilerlemeyi teşvik edebileceğini savunur.

Bu anlamda Türkiye'nin On İkinci Kalkınma Planında yer alan diaspora politika plan, amaç ve hedefleri, 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi ile yakından ilişkili olacak şekilde tasarlanmıştır. Her şeyden önce, Gündem 2030'da olduğu gibi On İkinci Kalkınma Planı çerçevesinde de diasporanın bir özne olarak kabul edilip bu çerçevede politika geliştirerek uygulanması önerilmektedir. Kuşatıcı ve süreklilik arz eden, özgün, dinamik ve iş birliğine dayalı diaspora politikası yürütülmesini hedefleyen On İkinci Kalkınma Planı, Türk diasporasının ekonomik ve sosyal gelişimi ve etkinliğini sağlamak üzere desteklenmeye devam etmeyi, kurumsal kapasitesini sürdürülebilir kılmayı ve anavatan ile etkileşiminin devamı ile gelişimini sağlamayı hedefler. Bu hedef Gündem 2030'un 17. Amacı ile doğrudan ilişkilidir.

Bununla birlikte, Gündem 2030'un "öğrenci hareketliliği" hedefi açısından On İkinci Kalkınma Planına yönelik "Türk diasporasına yönelik hareketlilik programlarının etkin, yaygın ve sürekli olarak uygulanması; kısa süreli hareketlilik programları ile orta ve yükseköğretim düzeyinde değişim programları

uygulamalarının artırılması” tedbir önerisi doğrudan ilgilidir. Gündem 2030’un “işgücü göçü ve istihdam” hedefi ile On İkinci Kalkınma Planına yönelik “Türk diasporasının yaşadığı ülkelerin işgücü piyasasına katılımlarını artırmaya yönelik çalışmalar yürütülmesi”, “Türk diasporasının yaşadığı ülkeler ile işbirliği yapılarak çalışma hayatına nitelikli işgücü olarak katılmalarının desteklenmesi” ve “Türk diasporasının özellikle gençlerin ve kadınların yaşadıkları ülkelerdeki meslek eğitimi ve mesleki gelişim imkanlarından yararlanmalarına yönelik faaliyetler yürütülmesi” tedbir önerileri doğrudan ilişkilidir.

Gündem 2030’un “güvenilir veri” hedefi ile “Türk diasporasının anavatan ile ekonomik bağı güçlendirmek üzere, veri ve bilgi güvenliği sağlanması ve finansal bilgilerin paylaşılmasında diasporanın menfaatlerinin gözetilmesi” ve “Türk diasporasına ilişkin veri ve istatistiklerin oluşturulması ve kamuoyuyla paylaşılmasının sağlanması” tedbir önerileri doğrudan ilişkilidir.

Gündem 2030’un “sosyal koruma” hedefi ile On İkinci Kalkınma Planında yer alması önerilen “Türk diasporasının ihtiyaçları doğrultusunda sosyal hizmet çalışmalarının geliştirilmesi” ile “Türk diasporasında koruyucu aile ve vasilik teşvik edilmesi” hedefleri doğrudan ilişkilidir.

Gündem 2030’un “sağlık” hedefi ile On İkinci Kalkınma Planında yer alması önerilen “Türk diasporasına yönelik sosyal güvenlik hizmetlerinin geliştirilmesi için sağlık hizmetlerine erişimde anlaşmaları da dikkate alarak bürokratik prosedürlerin hızlandırılması, mümkün olan hizmetlerin online olarak sunulması, ikili anlaşmalara dayalı sağlık hizmetleri sunumunda muhatap ülkelerle eksik mahsuplaşmaların tamamlanması ve yıllık düzenli olarak takip edilmesi” hedefi doğrudan ilişkilidir.

Gündem 2030’un “eğitim” hedefi ile On İkinci Kalkınma Planında yer alması önerilen “yurt dışında yaşayan çocuk ve gençlerimizin anadillerini öğrenmelerinin ve kültürel değerlerimizi tanımalarının sağlanması” ve “yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızın akademik, sosyal ve kültürel gelişimlerine destek olunması” tedbir önerileri doğrudan ilişkilidir.

Gündem 2030’un “vatandaşlık, hukuk kuralı ve kapsayıcılık” hedefi ile On İkinci Kalkınma Planında yer alması önerilen “çifte vatandaşlık uygulaması olan ülkelerde yaşayan Türk diasporasının Türk vatandaşlığını koruması, elde etmesi veya yeniden kazanması için sürekli ve aktif çalışmalar yürütülmesi”, “Türk diasporasının anavatan siyasi katılımının etkin olarak sağlanması için; yurt dışı seçim bölgesi kurularak diasporanın doğrudan kendi temsilcilerini TBMM’ye göndermesi, partilerin yurt dışında teşkilat birimi açabilmelerini ve üye kabul edebilmelerini sağlayacak yasal düzenlemelerin yapılması”, “aile birleşimlerini zorlaştıran uygulamaların revize edilmesi için diplomatik, hukuki ve gerekli diğer girişimlerin yapılması” ve “yurt dışında yerleşik vatandaşların anavatanında askerlik

hizmetlerini alternatifli olarak yerine getirebilmesine imkân sağlanması” hedefleri doğrudan ilişkilidir. Bahse konu hedefe aynı zamanda On İkinci Kalkınma Planında yer alan “yurt dışı hizmet borçlanması yoluyla emeklilik şartları sürekli ikameti Türkiye’de olanları kapsayacak şekilde yeniden düzenlenmesi”, “mavi kart uygulanmasından kaynaklanan aksaklıkların giderilmesi için tedbirler alınması” ve “AB Ortaklık Anlaşması ve Katma Protokol kapsamında elde edilmiş tüm hakların uygulanmasını sağlamak üzere girişimlere devam edilmesi” hedefleri yakinen ilişkilidir. Son olarak On İkinci Kalkınma Planında yer alması önerilen “TÜBİTAK’ın araştırma desteklerinde sivil toplum kuruluşlarının araştırmanın yürütüleceği yerler arasında yer alabilmesini sağlayacak”, “üniversitelerin mavi kartlıları öğretim üyesi olarak istihdam edebilecek” ve “yurt dışı teşkilatlarında ihtiyaç duyulan nitelikli ve tecrübeli insan kaynağının etkin kullanımını sağlayacak mevzuatlarda değişiklik yapılması” hedefleri de Gündem 2030’un bahse konu hedefi ile doğrudan ilişkilidir.

Gündem 2030’un “kalkınma için diaspora ve ortaklıklar” hedefi ile On İkinci Kalkınma Planında yer alması önerilen “diaspora finans kapasitesini ülkemize çekmek üzere Diaspora tahvilleri çıkarılması” hedefi, “diaspora ve anavatandaki sivil toplum kuruluşlarının eşleşmesi ve işbirliği yapması programlarla teşvik edilmesi” ve “Türk diasporasına ait KOBİ’ler ile Türkiye’deki KOBİ’ler arasında eşleşme programları geliştirilerek bu alanda teşvik programların oluşturulması” tedbirleri doğrudan ilişkilidir.

Gündem 2030’un “eşitsizliklerin azaltılması” hedefi ile On İkinci Kalkınma Planında yer alması önerilen “Türk Diasporasının mesken ülkelerde ayrımcılık ve asimilasyonla mücadele kapasitesinin geliştirilmesinin desteklenmesi”, “yükselen ayrımcılık ve İslam düşmanlığına karşı sivil toplum kuruluşlarının mücadele kapasitesinin artırılmasının desteklenmesi”, “dini mekânlara yönelik nefret saldırılarına karşı önleyici tedbirler alınması” ve “İslam düşmanlığının ulusal ve uluslararası hukukta nefret suçları kapsamına alınması için çalışmalar yapılması” tedbirleri doğrudan ilişkilidir.

Gündem 2030’un “barış, adalet ve güçlü kurumlar” hedefi ile On İkinci Kalkınma Planında yer alması önerilen “TBMM’de Göç ve Diaspora daimi ihtisas komisyonu kurulması”, “diaspora politikasının etkin uygulanması ve takibi için YTB’nin kurumsal kapasitesinin güçlendirilmesi”, “YTB’nin sekreteriyasında Diaspora Politikaları Koordinasyon Kurulu oluşturulması” ve “Türk diasporasına hizmet veren kamu kurumlarının yurt dışı teşkilatlarında uzman personelin görevlendirilmesi yaygınlaştırılacak ve hizmetin aksamaması için sistematik hale getirilmesi” tedbirleri doğrudan ilişkilidir.

2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi ile doğrudan ilişkili olan On İkinci Kalkınma Planı için geliştirilen konu amaç, hedef ve tedbir önerileri; Türk diasporasının sosyal, kültürel, ekonomik ve

kurumsal kapasitesinin geliştirilmesini planlanmaktadır. Buna ek olarak anavatan aidiyetini güçlendirmeyi ve devamlılığını sağlamayı amaçlamaktadır. Bunlar, Gündem 2030’ta yer alan hedefler de göz önünde bulundurularak oluşturulan tedbir önerileri çerçevesinde hayata geçirilebilecektir.

3.4 Plan Hedeflerini Gerçekleştirmek İçin Yapılması Önerilen Araştırmalar

- Türk diasporasının ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel kapasitesinin tespiti, düzenli olarak takip edilmesi ve iş birliği imkânları konularında araştırmalar desteklenecektir.
- Politika geliştirme süreçlerinde araştırma ve pilot/deneysel uygulama çalışmaları yapılacak ve desteklenecektir.
- Türk diasporasının istihdam durumunun izlenmesi için araştırmalar desteklenecektir.
- Türk diasporasına ait ekonomik işletmelerin envanteri oluşturulacak güncel tutulması sağlanacaktır.
- Türk diasporasının anavatanına ekonomik katkısı düzenli olarak araştırılacaktır.
- Türk diasporasının Türkçe seviyelerinin düzenli ölçülebilmesi, anadil ve çift dilli eğitim konusunda eğitim programı, müfredat, materyal ve öğretmen niteliklerinin tespiti ve geliştirilmesi, meskûn olunan eğitim uygulamalarının değerlendirilmesi ve Türkçe algısı gibi alanlarda araştırmalar teşvik edilerek desteklenecektir.
- Türk diasporasının uluslararası hukuk (başta AB ve Türkiye arasındaki anlaşmalar olmak üzere) ve meskûn olunan ülkelerdeki yerel hukuktan kaynaklı hakları ile ilgili araştırmalara destek sağlanacaktır.
- İslam düşmanlığı ve ayrımcılıkla ilgili araştırmalar yapılacaktır.
- Düzensiz göçte kaynak teşkil eden bölgelerin itici faktörleri düzenli olarak araştırılacaktır.
- Düzensiz göç menşe ülkelerin sosyoekonomik, siyasi ve ekonomik durum analizleri yapılacaktır.
- Kayıt dışı istihdam edilen yabancı uyrukluların ekonomiye etkisi araştırılacak ve elde edilecek çıktıların somut politikalara dönüşmesi için gerekli adımlar atılacaktır.
- Ekonomik kalkınma için ihtiyaç duyulan insan kaynağı ihtiyacı verilerle analiz edilecektir.
- Sınır bölgelerinin sosyoekonomik ve siyasi durum araştırmaları yapılacaktır.
- Üniversitelerin küresel bilim rekabetine erişebilmesi için ihtiyaç duyulan nitelikler ve temin politikası araştırılacaktır.
- Göçmenlerin ekonomik hayata entegrasyonu için yapılması gereken düzenlemeler ve geliştirilmesi gereken politikalar araştırılacaktır.

4 SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Göçmenler ve diasporalar ülkelerin kalkınmalarındaki rolleriyle son yüzyılda çok daha fazla gündeme gelmektedir. Ülkeler, demografik yaş dengesini sağlamak, vasıflı işgücü ihtiyacını karşılamak, bilimsel ve teknolojik ilerlemeyi sürdürülebilir kılmak, farklı dil ve kültür gruplarıyla bölgesel ve küresel ağlar inşa etme amacıyla göç politikaları uygular. Aynı şekilde dışarıya verilen göçler yani diasporalar da hem köken ülkelerine hem de mesken ülkelerine başta ekonomik olmak üzere çok yönlü katkı sunmaktadır. Tabii göçmenlerin ve diasporaların bireysel ekonomik kalkınmaları da burada göz ardı edilmemektedir.

Son birkaç yüzyıllık göçlerin sonuçları analiz edildiğinde Türkiye'nin göçler vasıtasıyla nüfus kapasitesini geliştirdiği ve ekonomisine önemli girdi sağladığı görülmektedir. Diğer taraftan kitlesel göçlerin yoğunlaştığı zamanlarda yaşanan dönemsel zorluklar da olmuştur. Türk diasporasının ülkenin ekonomik kalkınmasına katkısı daha belirgin olarak tecrübe edilmiştir. 1960'lardaki göç dalgası o yıllarda ülkenin istihdam baskısını dağıtmasına önemli katkısı olmuş, bununla beraber göçmenlerin memlekete gönderdiği dövizler hem ailelerinin refahını geliştirmiş hem ülkenin ödemeler dengesinde yaşadığı krizleri atlattığını sağlamış hem de bugün de ayakta olan ciddi yatırımların finansını sağlamıştır.

Türkiye, kalkınması ve küreselleşmenin hızla ilerlediği dünyada bölgesinde ve uluslararası alanda hedeflediği adımları yakalayabilmek için göç ve diaspora politikasını kurumsallaştırmak ve yeni ihtiyaçlara göre geliştirmek durumundadır. Türkiye, kalkınma için ihtiyaç duyduğu insan gücü, demografik dinamizm, bilgi ve tecrübeyi göç politikalarıyla çekerken diasporasında var olan bu birikimi ulusal hedefler doğrultusunda değerlendirmesi gerekmektedir. Geçmişte olduğu gibi ekonomik gelişiminde göçmen ve diaspora topluluklarından ciddi katkılar elde eden Türkiye, göç ve diaspora politikalarını beşerî sermayesini geliştirme ve çok daha komplike hale gelen küresel rekabette var olabilmek için nesnel verilere dayanarak ve kısa vadeli bakış açılarının etkisinde kalmadan geliştirme çabası içinde olmalıdır. Demografik sürdürülebilirliği ciddi tehdit altında olan Türkiye, bu bağlamda göç politikalarına özel önem atfetmelidir. Osmanlı, gerileme döneminde ülkenin beşerî ve ekonomik kapasitesini konsolide etmek için göç politikalarını proaktif uygulamış, aynı şekilde Cumhuriyetin kuruluş yıllarında da ulusal varlık meselesi olarak göç politikaları uygulanmıştır. Günümüzde de ülkenin gelişimi için hem göç hem de diaspora politikaları birbirinden beslenerek yürütülmesi gerekmektedir.

Diğer taraftan düzensiz göçü kontrol altına almak için kaynağından başlayarak kapsamlı politikalar yürütölmek durumundadır. Türkiye hem uluslararası kalkınma ve insani yardım için ayırdığı kendi kaynaklarını hem de uluslararası toplumu mobilize etmek suretiyle oluşturacağı kaynakları düzensiz göçün oluşmadan yönetilmesi için kullanacak programlar geliştirmelidir. Düzensiz göçün yönetimindeki diğer önemli strateji ise düzenli göçün proaktif yönetimidir. Ekonomi ihtiyaç duyduğu insan kaynağı bir şekilde temin edecektir. Ülke içi kaynaklar kısıtlıysa uluslararası piyasadan bu ihtiyaç karşılanacaktır. Bu da eğer proaktif olarak düzenli göç politikalarıyla yönetilmezse düzensiz göçü besleyen bir ekosistem oluşumuna yol açacaktır. Dolayısıyla etkin göç yönetimi esasında düzenli göçü geliştirir ve düzensiz göçü engeller.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, N. (2017). *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- AB Bakanlığı Genel Sekreterliği. (2011). Küresel Krizin AB Üyesi Ülke Ekonomilerine Etkileri ve Gelecek Döneme İlişkin Beklentiler. Avrupa Komisyonu Ekonomik ve Mali Konular Genel Müdürlüğü'nün 13 Mayıs 2011'de yayınladığı "European Economic Forecast – Spring 2011" Raporu'nun geniş özeti: https://www.ab.gov.tr/files/EMPB/kuresel_krizin_ab_uyesi_ulke_ekonomilerine_etkileri_ve_gelecek_doneme_iliskin_beklentiler__haziran_2011_.pdf adresinden alındı
- Acehan, I. (2015). Ottoman Immigrants and the Formation of Turkish Red Crescent Societies in the United States. *Perceptions*, 20(1), s. 59-76.
- Adamson, F. B. (2019). Sending States and the Making of Intra-Diasporic Politics: Turkey and Its Diaspora(s). *International Migration Review*, 53(1), s. 210-236.
- ADDI. (2022). ADDI Web Sitesi: <https://ouraddi.org/about-addi/> adresinden alındı.
- Agunias, D. R. (2009). *Closing the Distance: How Governments Strengthen Ties with Their Diasporas*. Washington, DC: Migration Policy Institute.
- AİHM, M.S.S. / Belçika ve Yunanistan [BD], no. 30696/09, 21 Ocak 2011; AİHM, Abdolkhani ve Karimnia / Türkiye, no. 30471/08, 22 Eylül 2009.
- Akgün, B. (2000). The Turkish Diaspora in the United States and Its Role in Promoting Turkish-American Relations. *The Turkish Yearbook*(31), s. 99-117.
- Aksel, D. B. (2014). Kins, distant workers, diasporas: Constructing Turkey's transnational members abroad. *Turkish Studies*, 15(2), s. 195-219.
- Amnesty International. (2022). Iraq: Amnesty International. Amnesty International Web Sitesi: <https://www.amnesty.org/en/location/middle-east-and-north-africa/iraq/> adresinden alındı
- Arı, K. (2008). *Büyük Mübadele Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları

- Aydın, Y. (2014). *The New Turkish Diaspora Policy: Its Aims, Their Limits and the Challenges for Associations of People of Turkish Origin and Decision-Makers in Germany*. Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik (SWP), German Institute for International and Security Affairs.
- Baklacioğlu, Ö. N. (2015). Yugoslavya'dan Türkiye'ye Göçlerde Sayılar, Koşullar ve Tartışmalar, Türkiye'nin Göç Tarihi: 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler içinde (193-220). Erdoğan, M. M. ve Kaya, A., İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Baycar, K. (2018). Amerika'ya Göç Eden Osmanlı Suriyelileri ve Yeni Topluma Entegrasyon Süreçleri, 1870-1914. *History Studies*, 10(7), s. 103-126.
- BBC. (2022). Kırgızistan-Tacikistan sınırındaki çatışmalarda 100'e yakın kişi öldü: BBC. BBC Web Sitesi: <https://www.bbc.com/turkce/articles/cglm8800rj2o> adresinden alındı
- BBC. (2023, Ocak 9). BBC News Web Sitesi: <https://www.bbc.com/turkce/articles/cgl5jkkvjz5o> adresinden alındı
- Bizaer, M. (2022). Escalating Emigration and The “Drought” in Iran’s IT Industry. MEI@75: Peace, Prosperity, Partnership. <https://www.mei.edu/publications/escalating-emigration-and-drought-irans-it-industry#:~:text=For%20many%20years%2C%20Iran's%20educated,and%20social%20freedom%20at%20home.> adresinden alındı
- BMMYK, 2023. (n.d.). UNHCR Türkiye. 7 Ocak 2023 tarihinde <https://www.unhcr.org/tr/genel-bakis-2> adresinden alındı..
- Bolsajian, M. (2018). The Armenian Diaspora: Migration and its Influence on Identity and Politics. *Global Societies Journal*(6), s. 30-40.
- Brubaker, R. (2000). *Accidental Diasporas and External Homelands in Central and Eastern Europe: Past and Present*. Viyana: Institut für Höhere Studien.
- Bulgar Vatandaşlığı. (2023). Bulgar Vatandaşlığı Web Sitesi: <http://bulgarvatandasligi.com/bulgar-vatandasligi-kanunu/> adresinden alındı.
- Clare O’Neil. (2020). <https://clareoneil.com/media/speeches/covid-and-the-long-view/>
- Danış, D. (2016). Misafir editörden. *Alternatif Politika Dergisi*, 8, (3).

- Data World Bank. (2023). Dünya Bankası Web Sitesi: <https://data.worldbank.org/indicator/BX.TRF.PWKR.CD.DT> adresinden alındı.
- Destatis Statistisches Bundesamt. (2021). Destatis Statistisches Bundesamt Web Sitesi: <https://www.destatis.de/EN/Themes/Society-Environment/Population/Migration-Integration/Tables/foreigner-gender.html> adresinden alındı.
- Dinçer, S. (2013). İlk Gurbetçiler: Harput'tan ABD'ye Emek Göçü (1850-1914). *Geçmişten Geleceğe Harput Sempozyumu* (s. 307-319). Elazığ: Fırat Üniversitesi.
- Diyanet TV. (2019). Diyanet TV Web Sitesi: <https://diyanet.tv/diyanetten-yurtdisinda-yasayan-ogrencilere-degerler-egitimi> adresinden alındı.
- Dufoix, S. (2011). *Diasporalar*. İstanbul: Hrant Dink Vakfı Yayınları.
- Duman, Ö. (2009). Atatürk Döneminde Balkan Göçmenlerinin İskân Çalışmaları (1923-1938) Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, 43 (II), 473-490.
- Dündar, F. (2021). *Hicret Din ü Devlet: Osmanlı Göç Politikası (1856-1908)*. İstanbul: İletişim .
- EU Diaspora Council. (2022). https://home-affairs.ec.europa.eu/networks/radicalisation-awareness-network-ran/civil-society-empowerment-programme/csep-network-members/eu-diaspora-council_en adresinden alındı.
- EU Parliamentary Assembly. (2021). <https://pace.coe.int/en/news/8377/for-a-european-policy-on-diasporas> adresinden alındı.
- euronews. (2022). Kazakistan'daki protestolarda 225 kişi hayatını kaybetti: euronews. euronews Web Sitesi: <https://tr.euronews.com/2022/01/15/kazakistan-daki-protestolarda-225-kisi-hayat-n-kaybetti> adresinden alındı
- Federal Ministry of the Interior Community. (n.d.). Illegal Migration. Federal Ministry of the Interior and Community. Retrieved January 10, 2023, from https://www.bmi.bund.de/EN/topics/migration/illegal-migration/illegalmigration.html;jsessionid=0F87A9C19CCD071FA66FA99853C4AC86.2_cid332?nn=9385572
- Gamlen, A. (2015). *Human Geopolitics States, Emigrants, and the Rise of Diaspora Institutions*. United Kingdom: Oxford University Press.

- Gelir İdaresi Başkanlığı. (2021). Finansal Hesap Bilgilerinin Vergi Konularında Karşılıklı Olarak Otomatik Değişim Standardı Bilgilendirme Rehberi. GİB Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Daire Başkanlığı.
https://gib.gov.tr/sites/default/files/uluslararası_mevzuat/finansalHesapBilgilerininVKKOODSBRehberi.pdf?id=1 adresinden alındı
- Global Compact for Migration. (2018). Göç İdaresi Başkanlığı Web Sitesi:
<https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/files/k%C3%BCresel%20g%C3%B6%C3%A7%20mutabakat%C4%B1.pdf> adresinden alındı.
- GRID. 2021 Global Report on Internal Displacement. (2022). 10 Ocak 2023 tarihinde <https://www.internal-displacement.org/global-report/grid2021/> adresinden alındı.
- Government offices of Sweden. (2023.). 10 Ocak 2023 tarihinde <https://www.government.se/49ac32/contentassets/be4452ea86fc4b6c98bdbce3701c2474/strategy-for-swedens-regional-development-cooperation-with-asia-and-the-pacific-region-in-20222026.pdf> adresinden alındı.
- Göç İdaresi Başkanlığı. (2022). *İstatistikler: Göç İdaresi Başkanlığı Web Sitesi*.
<https://www.goc.gov.tr/giris-cikis> adresinden alındı.
- Goldin, I., Cameron, G., & Balarajan, M. (2022). *Sıradışı İnsanlar*. Ankara: GAV Perspektif Yayınları.
- Halis, M. (2021). Dünyanın 118 ülkesinin 728 kentine göç eden 3 bin 523 Türkiyeli genç: Neden gittiler, dönecekler mi, nasıl bir Türkiye istiyorlar? Independent:
<https://www.indyurk.com/node/427486/haber/d%C3%BCnyan%C4%B1n-118-%C3%BClkesinin-728-kentine-g%C3%B6%C3%A7-eden-3-bin-523-t%C3%BCrkiyeli-gen%C3%A7-neden> adresinden alındı
- IDMC. (2022). Global Report on Internal Displacement 2022. IDMC Web Sitesi. <https://www.internal-displacement.org/global-report/grid2022/> adresinden alındı
- IDMC. (2023). GRID 2022 Children and Youth in Internal Displacement. https://www.internal-displacement.org/sites/default/files/publications/documents/IDMC_GRID_2022_LR.pdf adresinden alındı

- Independent. (2022). 4 soruda Sırbistan - Kosova gerginliği: Independent. Independent Web Sİtesi: <https://www.indytrk.com/node/586646/d%C3%BCnya/4-soruda-s%C4%B1rbistan-kosova-gerginli%C4%9Fi> adresinden alındı
- International Crisis Group. (2023). Ten Conflicts to Watch in 2022: International Crisis Group. International Crisis Group Web Sitesi: <https://conflicts2022.crisisgroup.org/> adresinden alındı
- International Migration Governance | Knowledge for Policy. (2023). 7 Ocak 2023 https://knowledge4policy.ec.europa.eu/migration-demography/topic/international-migration-governance_en adresinden alındı.
- IOM. (2019). *World Migration Report*. IOM.
- IOM & UNCCD. (2019). Addressing the Land Degradation–Migration Nexus: The Role of the United Nations Convention to Combat Desertification. <https://environmentalmigration.iom.int/sites/g/files/tmzbd11> adresinden alındı
- IOM, Göç Terimleri Sözlüğü. (n.d.). Retrieved January 7, 2023, from https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf
- IOM Diaspora Ministerial Conference. (2013). <https://www.iom.int/diaspora-ministerial-conference-2013> adresinden alındı.
- IOM Publications. (2022). *Global Compact for Migration Implementation in Practice Success, Challenges, and Innovative Approaches*. Cenevre: International Organization for Migration. https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/idm/final-file_v01.pdf adresinden alındı.
- Iran Migration Data Portal. (2017). Data: Iran Migration Data Portal. Iran Migration Data Portal Web Sitesi: <https://en.imdp.info/data/visual> adresinden alındı
- İçduygu, A. ve Sert, D. (2015). The Changing Waves of Migration from the Balkans to Turkey: A Historical Account, (Ed. Vermeulen, H. , [Edwards](#), M.B.ve Boeschoten R.V) Migration in the Southern Balkans içinde (85-104. ss.). IMISCOE Research Series. Springer Open
- İnan, C. E. (2016). Türkiye’de göç politikaları: iskân kanunları üzerinden bir inceleme. Göç Araştırmaları Dergisi, 2(3), 10-33.

- İtalya Cumhuriyeti Anayasası. (1951). Dispace Ankara Edu Web Sitesi: <https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/47644/2915.pdf?sequence=1&isAllowed=y> adresinden alındı.
- İyi, M. M. (2020). *Almanya 2019 Göç Raporu Analizi*. Ankara: GAV Analiz Sayı 10.
- Kahya, Y. (2022). Göçün Değişen Yeni Yüzü: Fiziksel Emek Göçünden Beyin Göçüne. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 15(39), s. 819-833.
- Kaiser, B., & Kaya, A. (2018). Küresel Finansal Kriz, Mülteci Krizi ve İslamofobizm Bağlamında Türkiye – AB İlişkileri –. S. Baykal, S. A. Açıkmeşe, B. Akçay, & Ç. Erhan içinde, Hukuki, Siyasi ve İktisadi Yönleriyle Avrupa Bütünleşmesinde Son Gelişmeler ve Türkiye-AB İlişkileri ATAUM 30. Yıl Armağanı (s. 407-434). Ankara: ATAUM. <http://ataum.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/209/2018/12/Kaiser-ve-Kaya-30.-Yil-Armagani.pdf> adresinden alındı
- Kalm, S. (2010). *Liberalizing Movements? The Political Rationality of Global Migration Management: The Politics of*. Londra: Palgrave Macmillan.
- Karpat, K. (1985). The Ottoman Emigration to America 1860-1914. *International Journal of Middle East Studies*, 17(2), s. 175-209.
- Karpat, K. (2005). Tarihsel Süreklilik, Kimlik Değişimi ya da Yenilikçi, Müslüman, Osmanlı ve Türk Olmak, Osmanlı Geçmiş ve Bugünün Türkiye'si içinde (19-50). Karpat, K., İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Katılım Finans Strateji Belgesi 2022-2025. (2022). T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi: <https://www.cbfo.gov.tr/sites/default/files/2022-10/cumhurbaskanligi-finans-ofisi-katilim-finans-strateji-belgesi.pdf> adresinden alındı.
- Kazgan. G. (1970). Milli Türk devletinin kuruluşu ve göçler. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 30 (1-4), 313-331.
- Kirişçi, K. (2000). Disaggregating Turkish Citizenship and Immigration Practices. *Middle Eastern Studies*, 36 (3), 1-22.
- Kirişçi, K. ve Karaca, S. (2015). Hoşgörü ve Çelişkiler: 1989, 1991 ve 2011'de Türkiye'ye Yönelen Mülteci Akınları (Der.), *Türkiye'nin Göç Tarihi: 14. yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler İçinde* (295-314). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- KNOMAD. (2009). *The Global Knowledge Partnership on Migration and Development: Remittances*.
<https://www.knomad.org/data/remittances> adresinden alındı.
- Korean Law Information Center. (2023). Korean Law Information Center Web Sitesi:
<https://www.law.go.kr/eng/engMain.do?menuId=0> adresinden alındı.
- Korean.net Portalı. (2022). https://hansang.korean.net/portal_en/information/knt_major_area.do
adresinden alındı.
- Köse, M. (2018). Açık Görüş: <https://www.star.com.tr/acik-gorus/ekonomik-mucadelede-turk-diasporasi-haber-1376406/>
adresinden alındı.
- Köse, M. (2020). *Türk Diasporasının Siyasal Katılımı Çerçevesinde Diaspora Politikalarının Gelişimi*.
Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi.
- Köse, M. (2021). Boundaries of the Turkish Diaspora. *Turkish Journal of Diaspora Studies*, 1(1), s. 64-79.
- Köşer Akçapar, Ş. (2009). Turkish Associations in the United States: Towards Building a Transnational Identity. *Turkish Studies*, 10(2), s. 165–193.
- Kulaç, O., & Özgür, H. (2017). Sending Scholarship Students Abroad in Ottoman Empire. *European Journal of Contemporary Education*, 6(4), s. 830-836.
- Laguerre, M. S. (2017). *The Postdiaspora Condition Crossborder Social Protection, Transnational Schooling, and Extraterritorial Human Security*. Londra: Palgrave Macmillan.
- Laitin, D. (1998). *Identity Formation: The Russian Speaking Populations in the Near Abroad*. Ithaca: Cornell University Press.
- MiGof, 2020. (2020). 7 Ocak 2023 tarihinde https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/about-iom/migof_brochure_a4_en.pdf adresinden alındı..
- Migration policies and governance. (2023). 7 Ocak 2023, from
- Okyay, A. S. (2015). *Diaspora-Making As A State-Led Project: Turkey's Expansive Diasporastrategy and Its Implications for Emigrant and Kin Populations*. Doktora Tezi, Florence: European University Institute.

- Operational Data Portal. (2022). Operational Data Portal Ukraine Refugee Situation Web Sitesi: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> adresinden alındı.
- ORSAM Raporu (2012). *Küresel göç ve Avrupa birliği ile Türkiye'nin göç politikalarının gelişimi*. ORSAM. Erişim adresi <https://www.orsam.org.tr/tr/kuresel-goc-ve-avrupa-birligi-ile-turkiyenin-goc-politikalarinin-gelisimi/>
- Østergaard Nielsen, E. (2003). The Politics of Migrants' Transnational Political Practices. *International Migration Review*, 37(3), s. 760-786.
- Pala, M. (2022). Güney Kore'nin Diasporadaki Vatandaşlarına Yönelik Yürüttüğü Kültürel Politikalar. *Turkish Journal of Diaspora Studies*, 2(2), s. 185-207.
- Perspektif. (2022). Yoksulluk: Perspektif. Perspektif Web Sitesi: <https://perspektif.eu/2022/10/06/asiri-yoksullugun-2030a-kadar-sona-ermesi-olasi-degil/> adresinden alındı
- PII Diaspora. (2022). Palestine International Institute Web Sitesi: <https://www.pii-diaspora.org/about-pii> adresinden alındı.
- Portekiz Anayasası. (1976). <https://dre.pt/constitution-of-theportuguese-republic> adresinden alındı.
- Ragazzi, F. (2009). Governing Diasporas. *International Political Sociology*, 3(4), s. 378-397.
- Ragazzi, F. (2014). A Comparative Analysis of Diaspora Policies. *Political Geography*(41), s. 74-89.
- Rigaud et al. (2018). Groundswell: Preparing for Internal Climate Migration. World Bank. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/29461> adresinden alındı
- Resmi Gazete Askeralma Kanunu . (2019). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/06/20190626-1.htm> adresinden alındı.
- Rustamov, S. (2011). GLOBAL GOVERNANCE OF MIGRATION.
- Sağlam, E. (2020). Diaspora Politikalarına Yönelik Çağdaş Kuramsal Yaklaşımlar ve Türk Diaspora Politikası. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(27), s. 745-774.
- Schührer, S. (2018). *Türkeistämmige Personen in Deutschland*. Bundesamt für Migration und Flüchtlinge. https://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Forschung/WorkingPapers/wp81-tuerkeistaemmige-in-deutschland.pdf?__blob=publicationFile&v=12#:~:text=insgesamt%20rund%20%2C9%20Mio,1%2C5%20Mio. adresinden alındı.

- SDG Indicator. (2023). Migration Data Portal. Retrieved January 7, 2023, from <https://www.migrationdataportal.org/sdgs>
- SFU Institute for Diaspora Research & Engagement. (2022). SFU Institute for Diaspora Research & Engagement Web Sitesi: <http://www.sfu.ca/diaspora-institute.html> adresinden alındı.
- Sheffer, G. (2003). *Diaspora Politics at Home Abroad*. New York: Cambridge University Press.
- Statista. (2022). Statista Web Sitesi: <https://www.statista.com/topics/6224/covid-19-impact-on-the-tourism-industry/#dossierKeyfigures> adresinden alındı.
- Stephen Castles, Mark J. Miller, & Hein de Haas. (2022). GÖÇLER ÇAĞI: Modern Dünyada Uluslararası Nüfus Hareketleri (Elif Aydın, Ed.; Birsen Aybüke Evranos, Trans.; 1st ed.). GAV Perspektif.
- Şahin, F. (2019). Türkiye'den Avrupa Birliği'ne Yeni Göç Hareketi: Yüksek Nitelikli Göç. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şendal, T. (2022). Avrupa'da Yükselen Aşırı Sağ: Politik Yok. Politik Yok Web Sitesi: <https://www.politikyol.com/avrupada-yukselen-asiri-sag/> adresinden alındı
- Şimşir, B. (1986). *Bulgaristan Türkleri*. 1878-1985, (1. Baskı) İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Şirin-Öner, N. A., (2018). Türkiye'nin Göç Yönetiminin Dünü ve Bugünü, Beklenmeyen Misafirler: Suriyeli Sığınmacılar Penceresinden Türkiye Toplumunun Geleceği içinde (19-45), Kartal, B. ve Manço, U., Londra: Transnational Press London.
- Talukdar, I. (2019). Russia's State Migration Policy Concept 2019–2025. <https://russiancouncil.ru/en/analytics-and-comments/columns/asian-kaleidoscope/russia-s-state-migration-policy-concept-2019-2025/>
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. (2022). <https://www.goc.gov.tr/>
- TBMM. (2020). Avrupa ülkelerinde artan ırkçılık, ayrımcılık, yabancı düşmanlığı ile 19 Şubat 2020 tarihinde Almanya'nın Hanau şehrinde Türk iş yerlerine yapılan saldırılara ilişkin gündem dışı konuşması. https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_kurul.cl_getir?pEid=85897 adresinden alındı
- T.C. Adalet Bakanlığı 2019 Faaliyet Raporu. (2020). T.C. Adalet Bakanlığı Web Sitesi: <https://sgb.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/16720201409152019%20Y%C4%B1%C4%B1%20Bakanl%C4%B1k%20Faaliyet%20Raporu.pdf> adresinden alındı

- T.C. Adalet Bakanlığı. (2023). Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü Web Sitesi: <https://diabgm.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/Tarihce> adresinden alındı
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Faaliyet Raporu. (2021). T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Web Sitesi: <https://www.aile.gov.tr/media/100242/2021-yili-faaliyet-raporu.pdf> adresinden alındı
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2022). Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı. <https://www.aile.gov.tr/media/102357/abdib-yonerge.pdf> adresinden alındı
- T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (2022). T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Web Sitesi: <https://www.csgeb.gov.tr/> adresinden alındı
- T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (2022). T.C. Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü. T.C. Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Web Sitesi: <https://www.csgeb.gov.tr/digm/contents/dis-temsilciliklerimiz/yurt-disi-teskilati-iletisim-bilgileri/> adresinden alındı
- T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (2022). Yabancıların Çalışma İzinleri. ÇSGB Web Sitesi: <https://www.csgeb.gov.tr/media/90062/yabanciizin2021.pdf> adresinden alındı
- T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı. (2022). T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı Web Sitesi: <https://www.diyamet.gov.tr/tr-TR> adresinden alındı
- T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı. (2023). Strateji Geliştirme Başkanlığı: T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı. <https://sgb.gsb.gov.tr/Sayfalar/3760/3396/stratejik-planlama.aspx> adresinden alındı
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı. (2022). Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü. <http://abdigm.meb.gov.tr/> adresinden alındı
- T.C. Milli Savunma Bakanlığı. (2022). T.C. Milli Savunma Bakanlığı Web Sitesi: <https://www.msb.gov.tr/Askeralma/icerik/vatandaslik-islemleri> adresinden alındı
- T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Faaliyet Raporu. (2020). T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı: <https://www.sanayi.gov.tr/plan-program-raporlar-ve-yayinlar/faaliyet-raporlari/mu0103011615> adresinden alındı
- T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı Faaliyet Raporu. (2021). T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı Web Sitesi: <https://www.btk.gov.tr/uploads/pages/faaliyetraporlari/2020-genel-faaliyetraporutr.pdf> adresinden alındı

- TRT Haber. (2020). Irkçılık ve İslam Düşmanlığı Almanya’da Hız Kesmiyor: TRT Haber. TRT Haber Web Sitesi: <https://www.trthaber.com/haber/gundem/irkcilik-ve-islam-dusmanligi-almanyada-hiz-kesmiyor-462006.html> adresinden alındı
- TÜİK. (2020). Uluslararası Göç İstatistikleri 2019: TÜİK. TÜİK Web Sitesi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Uluslararası-Goc-Istatistikleri-2019-33709> adresinden alındı
- TÜİK. (2023). Data: TÜİK. TÜİK Web Sitesi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=49385#:~:text=Zamana%20ba%C4%9Fl%C4%B1%20ek-sik%20istihdam%20ve,16%2C9%20olarak%20tahmin%20edildi.&text=Bu%20konu%20ile%20ilgili%20bir,tarihi%2010%20Mart%202023't%C3%BCr>. adresinden alındı
- TÜİK. (2020). TÜİK Web Sitesi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Uluslararası-Goc-Istatistikleri-2019-33709> adresinden alındı
- Türkiye Maarif Vakfı. (2023). Türkiye Maarif Vakfı Web Sitesi: <https://turkiyemaarif.org/page/2018-DUNYADA-MAARIF-16> adresinden alındı
- Türkmen, G. (2019). “But you don’t look Turkish!”: The Changing Face of Turkish Immigration to Germany. *Reset Dialogues on Civilizations*, 1-13.
- TURKPA. (2012). *Türk Cumhuriyetleri Anayasaları*. Ankara: TURKPA Yayınları-4. <file:///C:/Users/Derya%20Canpolat/Desktop/TU%CC%88RK%20CUMHURI%CC%87YETLERI%CC%87%20ANAYASALARI%20.pdf> adresinden alındı
- Ulusoy, E. (2016). *Diasporayı Yeniden Düşünmek: Diaspora Teorisi ve Tarihsel Bağlamda Türkiye'nin Diaspora Politikası*. Ankara: PEGEM Akademi.
- UN. (2017) Migration Report 2017. 10 Ocak 2023 tarihinde <https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2017.pdf> adresinden alındı
- UNDP. (2023). Küresel Amaçlar. 7 Ocak 2023 tarihinde <https://www.kureselamaclar.org/amaclar/esitsizliklerin-azaltilmasi/> adresinden alındı.
- UNHCR. (2021). Global Trends. UNHCR. <https://www.unhcr.org/globaltrends.html>
- UNHCR. (2022). Afghanistan Refugee Crisis Explained: UNHCR. UNHCR Web Sitesi: <https://www.unrefugees.org/news/afghanistan-refugee-crisis->

explained/#Why%20have%20people%20from%20Afghanistan%20been%20forced%20to%20fle
e? adresinden alındı

UNHCR. (2023). Syria Emergency: UNHCR. UNHCR Web Sitesi: <https://www.unhcr.org/syria-emergency.html> adresinden alındı

USAID. (2022). https://www.usaid.gov/sites/default/files/2022-05/72052122APS242_APS-OAA-21-00001_Addendum_USAIDHaiti.pdf adresinden alındı.

Vasquez, M. A. (2010). Diaspora ve Din. K. Knott, & S. McLoughlin içinde, *Diasporas: Concepts, Intersections, Identities* (B. Yiğit, Çev., s. 95-104). New York, İstanbul: Zed Books.

YTB. (2022). YTB Web Sitesi: <https://www.ytb.gov.tr/kurumsal/baskanlik> adresinden alındı

Yumurtacı, S. (2022). Why Do Afghans Migrate? Immigrants in the Grip of the USA, Russia and the Taliban. Intrnational Refugee Rights Association. <https://umhd.org.tr/en//upload/Dokuman/opt-analiz-why-do-afghans-migrate-M31AXOIKVB5SAMME5M54.pdf> adresinden alındı

WALD. (2020, October 22). Küresel Mülteci Forumu, <https://www.wald.org.tr/tr/faaliyetler/sempozyumlar/kuresel-multeci-forumu-2019->

Waterbury, M. A. (2010). Bridging the Divide: Towards a Comparative Framework for Understanding Kin State and Migrant-Sending State Diaspora Politics. R. Bauböck, & T. Faist içinde, *Diaspora and Transnationalism: Concepts, Theories and Methods* (s. 131-148). Amsterdam: Amsterdam University Press.

World Bank Development Indicators. (2019). Database: The World Bank. The World Bank Web Sitesi: <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=SL.UEM.TOTL.ZS> adresinden alındı

World Bank Open Data. (2023). World Bank Open Data Web Sitesi: <https://data.worldbank.org/> adresinden alındı

World Migration Report. (2022). IOM World Migration Report 2022. Geneva: IOM. <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2022> adresinden alındı

ANAYASALAR

Fas Anayasası: 2011 Fas Krallığı Anayasası, https://www.constituteproject.org/constitution/Morocco_2011.pdf?lang=en Fransa Anayasası: 1958 adresinden alındı

Fransa Anayasası, https://www.conseilconstitutionnel.fr/sites/default/files/as/root/bank_mm/anglaises/constiution_anglais_oct2009.pdf 226 adresinden alındı

İsviçre Anayasası: 1967 İsviçre Konfederasyonu Federal Anayasası, <https://www.admin.ch/opc/en/classifiedcompilation/19995395/index.html> adresinden alındı

İtalya Cumhuriyeti Anayasası. (1951). Dispace Ankara Edu Web Sitesi: <https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/47644/2915.pdf?sequence=1&isAllowed=y> adresinden alındı

Korean Law Information Center. (2023). Korean Law Information Center Web Sitesi: <https://www.law.go.kr/eng/engMain.do?menuId=0> adresinden alındı

Portekiz Anayasası. (1976). <https://dre.pt/constitution-of-theportuguese-republic> adresinden alındı..

TURKPA. (2012). *Türk Cumhuriyetleri Anayasaları*. Ankara: TURKPA Yayınları-4. <file:///C:/Users/Derya%20Canpolat/Desktop/TU%CC%88RK%20CUMHURI%CC%87YETLERI%CC%87%20ANAYASALARI%20.pdf> adresinden alındı

Türkiye Anayasası: 1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2018.pdf adresinden alındı

www.sbb.gov.tr

TÜRKİYE CUMHURİYETİ CUMHURBAŞKANLIĞI
STRATEJİ VE BÜTÇE BAŞKANLIĞI

YÖNETİM HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ DAİRESİ BAŞKANLIĞI

Ankara 2023

Necatibey Cad. No: 110/A 06570 Yücetepe - ANKARA
Tel: +90 (312) 294 50 00 • Faks: +90 (312) 294 52 98

ISBN NO: 978-625-8356-34-2

STRATEJİ VE BÜTÇE BAŞKANLIĞI YAYINLARI BEDELSİZDİR, SATILMAZ.